

พุทธศาสตร์น่าคิดอะไร

พุทธทาสภิกขุ

พุทธศาสนาคืออะไร

(มารู้จักพระพุทธศาสนากันให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา)

ธรรมสภาจัดพิมพ์ธรรมบรรยาย ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ
เพื่อรักษาคันฉนวนที่ถูกต้องและสมบูรณ์
จาก ธรรมทานมูลนิธิ องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา
มูลนิธิเผยแพร่วิถีปฏิบัติธรรม ธรรมบูชา สำนักพิมพ์การพิมพ์พระนคร
ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณ คณะผู้ทำงาน และผู้ร่วมจัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูง

สารบัญ

ชุดที่ ๑ : มารูจักพระพุทธศาสนากันให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา ๑

พุทธศาสนา...

เป็นศาสนาแห่งวิวัฒนาการ มิได้มีผู้ใดสร้างหรือเนรมิต	๒
เป็นศาสนาที่มีวิถีทางอย่างวิทยาศาสตร์	๘
เป็นศาสนาแห่งธรรมชาติ	๕
เป็นศาสนาที่เห็นโลกทั้งปวงเป็นเพียงกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา	๕
เป็นศาสนาแห่งการอยู่เหนือพระเจ้าผู้สร้าง	๑๑
เป็นศาสนาที่ถ้าจะมีพระเจ้าบ้าง ก็มีพระเจ้าอย่างมิใช่บุคคล	๑๓
เป็นศาสนาแห่งธรรมนิยม	๑๔
เป็นศาสนาแห่งการเห็นว่าทุกสิ่งเป็นธาตุตามธรรมชาติ	๑๖
เป็นศาสนาแห่งการควบคุมวิวัฒนาการของสัตตชาติญาณ	๑๗
เป็นศาสนาแห่งการยอมรับว่า มินิพพานเป็นสิ่งหล่อเลี้ยงชีวิต	๒๒
เป็นศาสนาที่ปราศจากไสยศาสตร์	๒๔
เป็นศาสนาที่ถือว่าจิตมีธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะทุกคน	๒๘
เป็นศาสนาที่มีหลักเกณฑ์คำสอนและการปฏิบัติเป็นวิทยาศาสตร์	๓๓
เป็นศาสนาที่เป็นสำหรับสากลจักรวาล	๓๔
เป็นศาสนาที่เป็น Religion	๓๕
เป็นศาสนาที่มีสังฆธรรม ใช้ได้สำหรับสิ่งที่มีชีวิตตลอดนิรันดร	๓๗
เป็นศาสนาที่มีความรู้เรื่องวิวัฒนาการธรรมชาติโดยอิทัปปัจจยตา	๓๘
เป็นศาสนาที่สอนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงเรื่อย	๓๕
เป็นศาสนาที่มีมนุษย์ธรรมดาเป็นพระศาสดา เป็นตัวศาสนา	๔๐
เป็นศาสนาที่ประหลาดและมหัศจรรย์	๔๑

ชุดที่ ๒ : มารูจักพระพุทธศาสนากันให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา ๔๗

พุทธศาสนา...

เป็นศาสนาแห่งความไม่เห็นแก่ตัว	๔๘
เป็นศาสนาแห่งความมีอะไรกันที่นี้และเดี๋ยวนี้	๔๕
เป็นศาสนาแห่งการบูชาหน้าที่เป็นสิ่งสูงสุด	๕๑

เป็นศาสนาแห่งปัญญาชน	๕๔
เป็นศาสนาแห่งธัมมิกเสรีประชาธิปไตย	๕๕
เป็นศาสนาแห่งธัมมิกะสังคมนิยม	๕๖
เป็นศาสนาแห่งการรับรู้ชีวิตทุกระดับชีวิต	๖๐
เป็นศาสนาแห่งอหิงสาอันสมบูรณ์	๖๓
เป็นศาสนาแห่งการมีหัวใจของทุกศาสนา	๖๖
เป็นศาสนาชั้นยอดสุดของศาสนาทั้งปวง	๖๘
เป็นศาสนาแห่งการปลดปล่อย	๗๐
เป็นศาสนาแห่งสันติภาพ	๗๑
เป็นศาสนาแห่งความมีกินเพียงคนเดียว	๗๒
เป็นศาสนาแห่งการสหกรณ์	๗๓
เป็นศาสนาแห่งการเศรษฐกิจ	๗๔
เป็นศาสนาแห่งการพัฒนาชีวิต ทำให้ชีวิตสูงและเจริญขึ้น	๗๕
เป็นศาสนาแห่งการลงทุนน้อย ได้ผลมาก	๗๖
เป็นศาสนาของการทำของไม่มีค่า ให้มีค่า	๗๘
เป็นศาสนาที่ก้าวหน้าทั้งทางวัตถุและทางจิต	๗๘
เป็นศาสนาที่มีระบบศีลธรรมสมบูรณ์ที่สุด	๘๒

ชุดที่ ๓ : มารู้อีกพระพุทธศาสนากันให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา ๘๕

พุทธศาสนา...

เป็นศาสนาแห่งการดับทุกข์	๘๘
เป็นศาสนาแห่งการหาความดับทุกข์ได้ในกายที่ยังเป็นๆ	๘๓
เป็นศาสนาของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน	๘๕
เป็นศาสนาแห่งความไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน	๘๖
เป็นศาสนาแห่งอนัตตา	๑๐๐
เป็นศาสนาแห่งความอยู่เหนือของคู่	๑๐๕
เป็นศาสนาแห่งมัชฌิมาปฏิปทา	๑๑๔
เป็นศาสนาที่ใช้ได้สำหรับมนุษย์ทุกกาลและเทศะ	๑๑๖
เป็นศาสนาแห่งการดับทุกข์ที่ต้นเหตุ	๑๑๗
เป็นศาสนาแห่งการอยู่เหนืออำนาจของเวลา	๑๒๐
เป็นศาสนาแห่งแสงสว่าง	๑๒๓

เป็นศาสนาแห่งการเปิดเผยความลับของธรรมชาติ	๑๒๔
เป็นศาสนาแห่งการศึกษาตัวเอง	๑๒๗
เป็นศาสนาแห่งการชนะตัวเอง	๑๓๐
เป็นศาสนาแห่งความถูกต้อง	๑๓๑
เป็นศาสนาแห่งการมองด้านใน	๑๓๗
เป็นศาสนาแห่งการมีสติสัมปชัญญะในขณะที่แห่งผัสสะ	๑๔๐
เป็นศาสนาแห่งการคืนอยู่เสมอ	๑๔๑
เป็นศาสนาแห่งความไม่มีอะไรเป็นพิรุณ	๑๔๒
เป็นศาสนาแห่งการรู้สิ่งที่วิญญูชนควรจะรู้	๑๔๔

ชุดที่ ๔ : มารู้จักพระพุทธศาสนากันให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา ๑๔๗

พุทธศาสนา...

เป็นศาสนาแห่งการมีความสุขและประโยชน์อยู่ทุกอิริยาบถ	๑๔๕
เป็นศาสนาแห่งความมีชีวิตเย็นโดยเฉพาะ	๑๕๒
เป็นศาสนาแห่งความอยู่เหนือกรรม	๑๕๗
เป็นศาสนาแห่งความอยู่เหนือโลก	๑๖๐
เป็นศาสนาแห่งการนำไปสู่สังขตะ วิสังขาร วิวิญญู	๑๖๓
เป็นศาสนาแห่งความปลอดภัยในทุกทิศทุกทาง	๑๖๔
เป็นศาสนาแห่งการมีอิตตาเตโดยสมมติ	๑๖๗
เป็นศาสนาแห่งการมีนรกสวรรค์ที่อายตนะ	๑๗๑
เป็นศาสนาแห่งการมีปรโลกที่นั่นและเดี๋ยวนี้	๑๗๕
เป็นศาสนาแห่งการมองเห็นความเย็นกลางเตาหลอม	๑๗๖
เป็นศาสนาที่เป็นตัวปัจจัยที่ ๕ ของชีวิต	๑๘๓
เป็นศาสนาแห่งนายแพทย์ผู้รักษาโรคของสัตว์ทั้งปวง	๑๘๗
เป็นศาสนาแห่งการช่วยผู้อื่นจนหมดตัว	๑๘๙
เป็นศาสนาที่ไม่มีคำสอนบังคับ	๑๙๐
เป็นศาสนาที่ไม่ต้องมีเทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วยรับรอง	๑๙๔
เป็นศาสนาที่สอนไม่ให้กินผลไม้รู้ริ้วรู้ขั้ว	๑๙๖
เป็นศาสนาแห่งการมีพระไตรปิฎกในตัวคน	๑๙๗
เป็นศาสนาแห่งความไม่ขัดแย้งกับใครๆในโลก	๑๙๘
เป็นศาสนาแห่งความเต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์	๒๐๐
เป็นศาสนาแห่งบรมธรรม	๒๐๑

พุทธศาสนาคืออะไร

ชุดที่ ๑

มารู้จักพระพุทธศาสนากันให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา

บรรยายเมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๑

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาควิสาขบูชา ว่าด้วยเรื่องคู่มืออันจำเป็น สำหรับการศึกษาและการปฏิบัติ เป็นตอนที่ ๑๓ ในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **มารู้จักพระพุทธศาสนากันให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา**, มารู้จักพระพุทธศาสนากันให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา. ข้อนี้ก็เป็นการสมควรอย่างยิ่ง ที่ว่าเราจะต้องรู้สิ่งที่ควรรู้ให้ยิ่ง ๆ ๑ ๆ ขึ้นไป ตามโอกาส, สำหรับบุคคลที่เรียกว่า **พระพุทธเจ้านั้น** เราก็ได้บรรยายกันมาแล้วตามสมควร สำหรับให้รู้ยิ่งขึ้นไป, บัดนี้

ก็มาถึงสิ่งที่เรียกว่า พระพุทธศาสนา อันเราควรจะรู้ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก จึงขอบรรยายตามลำดับ.

เมื่อท่านทั้งหลาย รู้จักลักษณะ, ความมุ่งหมาย หรือวิถีทางหรืออะไรต่าง ๆ ของสิ่งใด ก็จะสามารถปฏิบัติ และใช้สิ่งนั้น ๆ ให้เป็นประโยชน์ได้, เคียงนี้เราก็เป็นพุทธบริษัท มีพระพุทธศาสนาเป็นหลักประจำตัว ควรจะได้มีความรู้ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป สำหรับจะใช้ให้สำเร็จประโยชน์. อาจจะไปถนัดถ้อยที่ละอย่าง หรือที่ละลักษณะ, ขอให้ตั้งใจกำหนดจดจำไว้ให้ดี.

ข้อแรก ข้อที่ ๑. ก็คือว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งวิวัฒนาการ, มิได้มีผู้ใดสร้างหรือเนรมิต.

ใจความก็คือว่า พุทธศาสนานี้กล่าวถึงสิ่งทั้งปวง โลกทั้งหมดโดยความเป็นวิวัฒนาการของธรรมชาติ ไม่ใช่มีใครสร้าง. นักเพื่อให้รู้ว่า เคียงนี้บรรดาศาสนาทั้งหลายที่มีอยู่มากมายนี้ พอจะมาจัดเป็นพวกได้เป็น ๒ พวกด้วยกัน :—

พวกหนึ่ง หรือโดยมากถือว่า สิ่งทั้งปวงหรือมนุษย์นี้ พระเจ้าสร้างขึ้นมา เขาก็มีระเบียบปฏิบัติไปตามแบบนั้น,

ส่วน พุทธศาสนา ถือว่าไม่เป็นเช่นนั้น **ไม่ใช่มีพระเจ้า**
อะไรที่โหนสร้างขึ้นมา, แต่เป็นวิวัฒนาการของธรรมชาติ
 โดยกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ตามวิถีทางของธรรมชาติ. ครั้น
 รู้อย่างนั้นแล้ว ก็เกิดการแบ่งกันว่า พวกหนึ่งปฏิบัติตาม
คำสั่ง หรือที่ถือว่าเป็นคำสั่งของพระเจ้า, **อีกพวกหนึ่งก็**
ปฏิบัติให้ถูกกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยไม่ต้องถือว่าเป็น
 เป็นคำสั่งของพระเจ้า, เว้นเสียแต่ว่าจะทำเสมือนหนึ่งว่ากฎ
 เกณฑ์ของธรรมชาตินั้นศักดิ์สิทธิ์ เหมือนคำสั่งของพระเจ้า
 เพราะเขาเชื่อในพระเจ้าเข้ากระดูกเสียแล้ว.

นี่ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่ามัน **ต่างกันมาก** ที่
 พวกหนึ่งจะนั่งอ่อนนวยพระเจ้า บุษายัญเพื่อพระเจ้า **ทำ**
อะไร ๆ ให้ถูกใจพระเจ้า แล้วจะมีความสุข นี่มันเป็น
 อย่างนี้; **อีกพวกหนึ่ง** ว่าไม่ ๆ ๆ ๆ ไม่ได้ทำเพื่อให้ถูกใจ
 พระเจ้าแล้วพระเจ้าจะประทานความสุข **แต่ว่า จะทำให้ถูก**
ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ที่ว่าความสุขจะมีขึ้นมาได้
อย่างไร หรือว่า **ความทุกข์นี้จะดับลงไปได้อย่างไร** เราจะ
 ต้องมีสติปัญญา รู้แล้วก็ปฏิบัติ, ในเมื่อพวกแรกนั้น **เขามี**

แต่ครัทธา เชื่อตามที่บอกให้ปฏิบัติ, สั่งให้ปฏิบัติด้วยความเชื่อในสิ่งที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์สูงสุดไปตามแบบนั้น.

พุทธบริษัทจะต้องเป็นพุทธบริษัท, พุทธบริษัทจะต้องเป็นพุทธบริษัทให้ถูกต้อง ตามหลักการของบุคคลผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เราไม่ต้องเชื่อตามที่เขาบอก แต่เราจะเชื่อตามที่เราได้ปฏิบัติลงไปแล้ว ได้ผลอย่างไร, เราปฏิบัติลงไปแล้วได้ผลอย่างไร, แล้วก็เชื่อตามที่มันปรากฏอยู่จริง ๆ, นี่ก็เพื่อให้เราเป็นพุทธบริษัทให้ถูกต้อง ตามวิถีทางของพุทธบริษัท โดยที่ถือว่า มนุษย์หรือโลกหรือ ทุกสิ่งนี้เป็นไปตามกฎของวิวัฒนาการ ไม่ใช่มีพระเจ้าสร้างขึ้นมาแล้วควบคุมบังคับอย่างนั้นอย่างนี้.

แต่แล้วก็น่าหัว ที่ว่า พุทธบริษัท เรานี้ ไม่ได้ปฏิบัติตรงตามแนว นี้หรือตามหลักนี้ เพราะเหตุว่าพุทธบริษัทเหล่านี้ ได้รับนับถือศาสนาที่ถือว่ามีพระเจ้าผู้สร้างมาก่อน, คือว่าชาวอินเดียที่ถือศาสนาที่มีพระเจ้าผู้สร้างนั้น เขาได้มาถึงแผ่นดินนี้ก่อน แล้วก็สอนไว้ก่อน สอนไว้ อย่างมั่นคง ให้ประชาชนที่นั่นถือว่า มีพระเจ้าสร้าง อย่างนี้

มาก่อน แล้วต่อมาพระพุทธศาสนาจึงมาถึง, หมายความว่า ศาสนาพราหมณ์หรือศาสนาฮินดูเขามาก่อน พุทธศาสนามาก็หลัง. เขามาสอนไว้ก่อน ว่ามีพระเจ้าผู้สร้าง แล้วมาทีหลังนี่ก็มาสอนเรื่องกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เรื่อง อริยสัจเรื่องอะไรเหล่านั้น มันก็เลยปนกัน ของเก่าที่ได้ รับไว้ก่อนก็ สละออกไปไม่ได้, ของใหม่ก็รับเข้ามาอีก ส่วนหนึ่ง ก็เลยปนกัน ถึงทั้งสองอย่างพร้อมกัน เป็นสิ่งที่ น่าคิดน่านึก.

ปรากฏว่าวัดแต่ละ วัดสมัยโบราณนั้น ก็มี ๒ โบสถ์ : ตอนหน้าวัดมีโบสถ์ของฝ่ายพราหมณ์ มีพระเจ้า มีพระอิศวร มีพระนารายณ์ หรือพระอะไรก็แล้วแต่จะถืออณิกายอะไร, แล้ว ข้างในวัดเข้ามาก็มีโบสถ์พุทธศาสนา คือ มีพระพุทธรูป มี พระพุทธเจ้า เป็น ๒ ศาสนาซ้อนกันอยู่ทุกแห่ง; ได้ยินมาว่า แม้อ่อนก็เป็น อย่างนี้เหมือนกันในประเทศลังกาหรือประเทศ อื่น ๆ ก็มีลักษณะอย่างนี้. นี่จะเรียกว่าจำเป็นก็ได้ คือว่ามัน เป็นมาเอง ศาสนาหนึ่งมาก่อนมาสอนไว้อย่างหนึ่ง, ศาสนา ใหม่เข้ามาแล้วก็สอนไว้ดีกว่าเหนือกว่าลึกกว่า แต่ว่ามันก็ถือ ยาก ถือไม่ได้.

ที่^๕นี้ ผู้ครองบ้านครองเมือง จึงถือเอาไว้ทั้งสอง
 อย่างเลย; อย่างแรกก็สำหรับคนที่ไม่มีปัญญา หรือ
 ลุกเต็ก ๆ หรือผู้ที่ไม่มีความเฉลียวฉลาดซึ่ง เอาดีอย่างนั้นมันง่ายดี,
 แล้วผู้ที่มีปัญญาฉลาดซึ่งก็ถืออย่างข้างในเข้ามา ถืออย่าง
 กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ เช่นเรื่องอริยสัจจ์เป็นต้น. หลับตา
 นึกก็จะเห็นคล้าย ๆ กับเห็นว่า พาลุกเต็ก ๆ มาเข้าโบสถ์ข้างหน้า
 รตนามนต์ ทำพิธีต่าง ๆ นานาตามแบบนั้น. เสร็จแล้วก็เข้า
 มาโบสถ์ใน. ผู้ใหญ่ที่มีสติปัญญาทำตามแบบที่ไม่ต้อง
 มีพระเจ้า ไม่ต้องรตนามนต์ ไม่ต้องทำอะไร, อย่างนั้นมันก็
 ดีเหมือนกัน ว่าที่จริง คือทั้งคนที่มีปัญญาและคนที่ไม่มี
 ปัญญา จะได้รับการกระทำทั้งสองพวก ถ้ามีแต่อย่างเดียว
 ก็ทำได้แต่อย่างเดียว.

ฉะนั้นขอให้เรา^๕รู้ว่า เนื้อแท้ตัวแท้ของพระ-
 พุทธศาสนานั้น ถือหลักวิวัฒนาการตามธรรมชาติ คือ
 กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ: ถ้าทำไปอย่างนี้ทุกซ์จะเกิดขึ้น,
 ถ้าทำไปอย่างนี้ทุกซ์จะดับลง ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ.
 แต่ถ้าฝ้าย้อนกับชา^๕พิริบวงสรวงอันวอนขอร้องทำพิธีรีตอง
 ต่าง ๆ นานา, แล้วก็เหลือมาจนกระทั่งบัดนี้ ทั้งยังถือฝ่ายข้าง

พระเจ้าผู้สร้างก็ยังมีอยู่มาก ; ไฉนเขาบอกว่าที่กรุงเทพฯ
มีคนไปศาลพระภูมิเอราวัดมากกว่าไปโบสถ์พระแก้ว, ใครเป็น
ชาวกรุงเทพฯ ก็รู้เอาเองก็แล้วกัน. นี่ก็ชอบง่าย ๆ ไป
พระภูมิเอราวัดบวงสรวงอ้อนวอนเต็มไปหมดขอให้ช่วยอย่าง
นี้, ที่ไปโบสถ์พระแก้วนี้มีจำนวนน้อย แต่ถึง
อย่างนั้นก็ยังไม่ทำพระแก้วให้กลายเป็นพระเจ้า รับการบูชา
บวงสรวงอ้อนวอนคล้าย ๆ กับไสยศาสตร์ไปเสียอีก. นี่ความ
เป็นจริงมันมีอยู่อย่างนี้.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีปัญหาอย่างนั้น, เดี่ยวนี้พวกเรา
ที่นี้ไม่มีปัญหาอย่างนั้น, มีแต่เพียงว่า อะไรทำลงไปแล้ว
เกิดทุกข์ก็ไม่ทำ, อะไรทำลงไปแล้วทุกข์ไม่เกิดแล้วก็ทำ,
ฉลาด ฉลาดที่รู้ว่าทำให้ทุกข์ไม่เกิด ไม่ต้องไปดับทุกข์
ไม่ต้องไปต่อสู้กับทุกข์, เหมือนกับเอาไม้สั้นไปรันขี้ น้ไม่
ต้องทำ, ไม่ต้องทำ, ทำให้ลึกลงนั้น ก็ทำให้ทุกข์มัน
ไม่เกิด ทำให้ความทุกข์มันไม่เกิด, มันก็ไม่ต้องดับ ก็มี
ค่าเท่ากับดับเหมือนกัน ทำให้มันไม่เกิด ดีกว่าให้มันเกิดแล้ว
จึงดับ.

ข้อแรกที่ว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งวิวัฒนาการ คือสอนว่าคนหรือโลกหรืออะไรก็ตาม มันเป็นไปตามกฎวิวัฒนาการของธรรมชาติ ไม่ใช่พระเจ้าสร้างขึ้น ข้อที่หนึ่ง.

ข้อที่ ๒. ก็อยากจะบอกว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีวิถีทางอย่างวิทยาศาสตร์.

เหมือนที่เราเรียนวิทยาศาสตร์กันเดี๋ยวนี้, ไม่ต้องสมมุติ นั้นสมมุตินี้ เขาของจริงมาศึกษา พิสูจน์ ค้นคว้า ทดลอง, ทดลองแล้วทดลองอีกจนแน่นอนว่า สิ่งนี้ทำลงไป มีผลอย่างนี้ มีผลอย่างนี้ ใช้วิธีอย่างนั้น, แล้วยังมีอุปายวิธี เรียกเป็นภาษาบาลีหน่อยว่า อุปายวิธี เทียบภาษาใหม่ สมัยนี้ ก็ว่ามีเทคนิค, แล้วก็มีการใช้เทคนิคให้ได้ เรียกว่าเทคโนโลยี, นั้นยังเป็นเรื่องของวิทยาศาสตร์. ฉะนั้น พุทธศาสนาจึงไม่ต้องมีพิธีรีตอง อ้อนวอนบวงสรวง, ไม่ต้องมีศาลนั้น ศาลนี้, มีแต่การกระทำลงไปให้ถูกต้องกับเรื่องกับราวที่มันเข้ามาเกี่ยวข้อง. สิ่ง que เข้ามาสัมผัสทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีอยู่อย่างไร ต้อนรับมันให้ถูกต้อง อย่างวิถีทางของ

วิทยาศาสตร์ คือ รู้เท่าทัน ป้องกันไม่ให้มันเกิดปัญหา,
ไม่ให้มันเกิดความทุกข์ขึ้นมาได้ นั่นเอง.

**ข้อที่ ๓. คู่ต่อไปอีก ก็ให้เห็นได้ว่า พุทธศาสนา
เป็นศาสนาแห่งธรรมชาติ.**

ศาสนาแห่งธรรมชาติคำเดียวเท่านั้นแหละมีความ
หมาย ๔ ความหมาย ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ น
อย่างหนึ่ง, เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎของธรรมชาติ น
อย่างหนึ่ง, เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ
นอย่างหนึ่ง, แล้วเป็นเรื่องเกี่ยวกับผลที่ได้รับ อันเกิด
มาจากการปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกต้อง นอย่างหนึ่ง, เป็น ๔
ความหมายด้วยกัน ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. ดังนั้นเรา
จึงกล่าวได้ว่า เป็นศาสนาแห่งธรรมชาติ ศาสนาแห่ง
ธรรมชาติ, เป็นเรื่องเดียวกับธรรมชาติ. จึงพยายามรู้จัก
ธรรมชาติในทุก ๆ ความหมาย แล้วก็รู้จักสิ่งที่เรียกว่า
พระพุทธานุภาพ, นี้จึงเรียกว่าศาสนาแห่งธรรมชาติ.

**ข้อที่ ๔ พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เห็นโลก
ทั้งปวง เป็นเพียงกระแสแห่งอิตทัปปัจจยตา.**

ที่ว่าศาสนานี้เป็นธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ, แล้วพูดให้รวบรัดให้สั้นเข้ามา ก็เรียกว่ากระแสแห่งอิทัปปัจจยตา หรือ กฎแห่งอิทัปปัจจยตาควบคุมอยู่ ก็ว่ามันมีแต่สิ่งที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย, เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย เพราะมีเหตุปัจจัยจึงมีขึ้นมา, เพราะมีเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งจึงเกิดขึ้นมาอย่างหนึ่ง, เพราะมีเหตุปัจจัยอย่างนั้นจึงเกิดขึ้นอย่างนั้น. ขอให้มองเห็นทุกสิ่งที่กำลังเปลี่ยนไปตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตา จนกลายเป็นกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา.

เช่นว่า ต้นไม้ ต้นนี้ มันเป็นมาตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา, นับตั้งแต่มันมีเมล็ดตกอยู่ที่ดิน ได้รับความชื้นพอ เมล็ดก็แตกหน่อเป็นต้นขึ้นมา, แล้วก็ใหญ่โตเป็นต้นเป็นลำอย่างนี้ ใหญ่ออกไปเป็นลูกเป็นดอก แล้วก็ เป็นเรื่อยไป, นี้เป็นเหมือนกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงไปตามกฎอิทัปปัจจยตา. ที่เป็นสัตว์ก็เหมือนกัน, ที่เป็นคนก็เหมือนกัน ล้วนแต่เป็นไปตามกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา.

แม้แต่ก้อนหินที่ไม่มีชีวิตนี้ ก็กำลังเป็นไปตามกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา, แต่ก่อนโน้นมันไม่ได้มาเป็น

ก้อนหินนอนอยู่ที่นั่น มันเป็นตัวภูเขาอะไรก็ได้, แล้วมันค่อยแตกออก แล้วมันค่อยกลิ้งมา แล้วมันก็ค่อยร่อยหรือ มันค่อยเปลี่ยนรูป, มันเคลื่อนที่ ด้วยเหตุนี้เหตุนี้ จนในที่สุดมันมานอนอยู่ที่ตรงนี้ แล้วมันก็ยังจะร่อยหรือต่อไป, มันจะหมดสิ้นลงสักวันหนึ่ง หรือมันจะเปลี่ยนแปลงไปอยู่ที่อื่นก็ได้ มันก็กำลังเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างละเอียดลึกลับซึ่งอยู่ในภายใน.

ดูให้เห็นชัด อย่างนี้ว่า ไม่มีอะไรที่หยุดนิ่ง มีแต่เปลี่ยนไปตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตา. พุทธศาสนาเห็นสิ่งทั้งปวง หรือ สอนให้เห็นสิ่งทั้งปวง ว่าเป็นกระแสอิทัปปัจจยตา, เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา ไม่หยุดหย่อน จนกว่าจะสูญสิ้นไป, แม้แต่มันสูญสิ้นไป มันก็ยังเป็นเหตุปัจจัยให้เกิดสิ่งอื่นขึ้นมาได้อีกนะ ไม่มีที่สิ้นสุดดอก, นี่หลับตาเห็นว่าโอ้! มันเป็นเพียงกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงตามกฎอิทัปปัจจยตา.

ข้อที่ ๕. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการอยู่เหนือพระเจ้าผู้สร้าง.

เหนือพระเจ้าผู้สร้าง นั้นหลายความหมาย ว่าเราไม่ต้องอาศัยพระเจ้าผู้สร้าง อย่างนี้ก็ได้อีกเหมือนกัน, เราสามารถ

จะช่วยตัวเอง หรือว่าเราไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาโดยพระเจ้า, เราไม่ต้องฟังปาพระเจ้า, แล้วเรายังจะต้องการอยู่นืออำนาจ การสร้างของพระเจ้า คือไม่ให้พระเจ้ามาสร้างหรือมาควบคุม หรือมาเกี่ยวข้องกับเราได้, ต้องการจะอยู่นอกเหนืออำนาจของสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า. ฟังดูแล้วก็อวดดีโอหังอยู่มากเหมือนกัน, แต่ว่าเป็นความจริง ที่เราจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ความถูกต้อง ที่ไม่ต้องอยู่ใต้อำนาจของพระเจ้า ซึ่งอะไรก็ไม่รู้ ได้แต่บอก ๆ กันมา เชื่อ ๆ กันมา, แล้วก็กลัวกลัวแล้วก็ทำไปตามความกลัว นี่ไม่ไหว.

เราจะมี**ความแน่ใจ** มี**ศรัทธาแน่นแฟ้น** **แน่ใจ** ถูกต้องว่า **ทำอย่างนี้เป็นทุกซ์, ทำอย่างนี้ไม่เป็นทุกซ์;** แม้พระเจ้าจะมาแทรกแซงอย่างไร ก็ไม่ผิดไปจากกฎเกณฑ์อันนี้ได้, อย่างนี้เรียกว่าอยู่นือพระเจ้าผู้สร้าง เราก็จะ**คืนรน**ออกไปอยู่นือขอบเขตอำนาจของพระเจ้าผู้สร้าง. พอพูดอย่างนี้แล้ว บางคนบางพวกเขานี้มันอวดดีมันโอหัง, ไม่อวดดีไม่โอหังอะไรดอก เป็นความจริงอย่างนั้น ที่เราจะ**ต้อง**ทำให้**ได้**อย่างนั้น จึงจะได้ชื่อว่ามี**พุทธศาสนา**ที่ถูก**ต้อง** หรือ เป็น**พุทธบริษัท**ที่แท้จริง.

ข้อที่ ๖, ที่เรามองดูต่อไปอีกมุมหนึ่งว่า ถ้าจะมีพระเจ้า
 เจ้ากันบ้าง พุทธศาสนาก็เป็นศาสนาที่มีพระเจ้า
 อย่างมิใช่บุคคล.

ถ้าจะให้ให้มีพระเจ้ากันบ้างก็ได้ แต่ต้องรู้จักว่า เป็น
 พระเจ้าชนิดที่มีใช้บุคคล เป็นพระเจ้าที่ไม่มีความรู้สึกอย่าง
 บุคคล. พระเจ้าที่เขาถือ ๆ กันอยู่ มีความรู้สึกอย่าง
 บุคคล. โกรธก็ได้ รักก็ได้ ชอบใจก็ได้ จึงถึงกับมีการ
 บุษาบวงสรวงอ้อนวอนให้ถูกใจพระเจ้า, อย่างนั้นเป็นพระเจ้า
 อย่างบุคคล เป็นพระเจ้าที่มีความรู้สึกอย่างบุคคล, เราไม่
 ต้องการอย่างนั้น.

เราจะมีสิ่งสูงสุดที่สมควรเรียกว่าพระเจ้านี้ได้
 แต่ไม่ใช่บุคคล, ไม่ใช่มีความรู้สึกอย่างบุคคล, แต่ว่าเป็น
 กฎเกณฑ์ กฎของธรรมชาติ ซึ่งเฉียบขาดที่สุดเลย
 เพราะไม่รับสินบน บวงสรวงก็ไม่รับ, เป็นกฎของธรรมชาติ
 เข้าไปควบคุมได้ในที่ทั้งปวง ทุกหนทุกแห่ง, ในก้อนหิน
 ก็ได้ กระทั่งพูดให้หายบคายหน่อยก็ในกองขี้หมาก็ได้. พระเจ้า
 ก็แทรกเข้าไปอยู่ได้ในทุก ๆ อนุทุก ๆ ปริมาณของสิ่งทุกสิ่ง,

ควบคุมสิ่งทุกสิ่งได้จริง. ถ้าเป็นพระเจ้าอย่างบุคคล แล้วมีความรู้สึกอย่างบุคคล จะทำอย่างนั้นได้หรือ, จะเข้าไปอยู่ในกองขมหาได้อย่างไร ถ้าเป็นพระเจ้าที่มีความรู้สึกอย่างบุคคล, ถ้าเป็นพระเจ้าที่เป็นเพียงกฎ กฏของธรรมชาติ เข้าไปอยู่ในอะไรก็ได้ ในทุกปรมาณูเลย.

นี่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการมีพระเจ้าชนิดที่ไม่มีความรู้สึกอย่างบุคคล, นี่ก็ควรจะรู้กันไว้. ถ้าผู้ใดอยากจะมีพระเจ้า ก็ขอให้มีพระเจ้าอย่างที่มี ไซ้บุคคล, ไม่มีความรู้สึกอย่างบุคคล ก็ได้เหมือนกัน.

ข้อที่ ๗. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งธรรมเนียม.

ธรรมเนียม นิยม นี้แปลว่า *กฎเกณฑ์*, *กฎเกณฑ์* มี*กฎเกณฑ์*นิยมธรรมะเป็นหลัก ไม่ได้*นิยม*วัตถุหรือ*นิยม*จิตล้วน ๆ เป็นหลัก, นี่ก็ต้องเข้าใจไว้ให้ดี. เคยวันนั้นเป็นปัญหา ว่าเราจะเป็นอะไรกันแน่, ถ้าเป็นวัตถุนิยมก็*นิยม*วัตถุ เอา*กฎเกณฑ์*ทางวัตถุ รู้จักแต่ทางวัตถุ *นิยม*วัตถุ. นี่บางพวกไม่เอาวัตถุ, *นิยม*จิตใจ เอาแต่เรื่องของจิตใจ เอา

แต่เรื่องทางจิตใจ ^{๕๔๗}นี่ก็อีกพวกหนึ่ง, เป็นสองพวกตรงกันข้ามกันอยู่. แต่ **พุทธศาสนา** ไม่เอาอย่างนั้น คือเอาทั้งสองอย่างรวมกันเรียกว่า **ธรรมะ ธรรมนิยม, ธรรมก็คือธรรมชาติ** นั่นเอง, **เอาทั้งวัตถุและทั้งจิตมารวมกันเข้า** มีกฎเกณฑ์อย่างไร มีความจริงอย่างไร มีอะไรอย่างไรก็เอาอย่างนี้เป็นหลักเป็นเกณฑ์ เลยเรียกว่า **ธรรมนิยม**.

พุทธศาสนาเป็นธรรมนิยม ไม่ถือหลักวัตถุ ล้วน ๆ เป็นอย่างที่เราเรียกว่า **materialism dialectic** ที่เกลียดกลัวกันนัก คือ **คอมมิวนิสต์**, **นี่เป็นวัตถุล้วน ๆ**; หรือที่เอา **เป็นจิตนิยม** **ผีสังเทวดา** อะไรก็ไม่รู้ **งมงายกันไป** อีกแบบหนึ่ง, ไม่เอาทั้งสองอย่างแหละ. ฉะนั้นจะไปเกี่ยวกับทางวัตถุ ก็เอาความถูกต้องทางวัตถุ ที่ไปเกี่ยวกับทางจิตก็เอาความถูกต้องทางจิตมารวมกันเข้าเป็น **ทางธรรมชาติที่ถูกต้องทั้งทางวัตถุและทั้งทางจิต**, เราเป็นธรรมนิยม.

ถ้ามีคนพวกอื่นถามว่าท่านเป็นพวกไหน? เราบอกเป็นธรรมนิยม, **ทั้งนี้เพราะว่า มนุษย์** คนหนึ่ง ๆ นั้น **มีทั้งกายและจิต** จะมีแต่กายล้วน ๆ ก็ไม่ได้, จะมีแต่จิตล้วน ๆ

ก็ไม่ได้, มันต้องมีทั้งกายและจิตสัมพันธ์กันอยู่อย่างถูกต้อง, ความถูกต้องระหว่างทั้งสอง คือระหว่างกายกับจิตนั้นเรียกว่า ธรรมะแหละ คือถูกต้องทั้งสองฝ่าย, เราจึงเป็นธรรมนิยม เราจะมี ความถูกต้องทั้งทางฝ่ายกายและทั้งทางฝ่ายจิต.

ข้อที่ ๘. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการเห็นว่า ทุกสิ่งเป็นธาตุตามธรรมชาติ.

ทุกสิ่งเป็นธาตุตามธรรมชาติ: คน ๆ หนึ่งประกอบไปด้วยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ, แม้วิญญาณก็เป็นสักว่าธาตุ ไม่ได้เป็นผู้สร้าง อากมัน เจตภูตอะไร. **ทุกอย่างเป็นสักว่าธาตุ**: ธาตุดินก็สักว่าธาตุ, ธาตุน้ำก็สักว่าธาตุ, ธาตุไฟก็สักว่าธาตุ, ธาตุลมก็สักว่าธาตุ, ที่ว่างที่ว่างนั้นก็สักว่าธาตุ, ที่เป็นจิตเป็นเรื่องของจิต เป็นเรื่องของความรู้สึกทางจิตก็เป็นธาตุ, จิตเองก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ, วิญญาณก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ, เรียกว่าวิญญาณธาตุ เพื่อจะไม่ให้เห็นว่าเป็นตัวเป็นตน ที่จะยึดถือขึ้นมาเป็นตัวเป็นตนอย่างที่สำคัญเอาด้วยความเข้าใจผิดว่ามีตัวกู. **พอมิตัวกูแล้วก็เห็นแก่ตัวกู ก็ไม่เห็นแก่หน้าใคร ไม่เห็นแก่ความถูกต้อง,**

เห็นแต่ความต้องการของตัวกู เป็นสิ่งสำคัญที่สุด สิ่งที่ดีที่สุด
 สิ่งสูงสุด ก็คือกู่ได้ตามใจกู ในถือศาสนาอย่างนี้, อย่างนี้มันมี
 ตัวกู มันไม่ใช่ธาตุตามธรรมชาติ.

ตัวอย่างเช่นว่า ถ้ามีตบาคันนมมือ เขาก็รู้ว่ามีตบาค
 นนมมือ มิใช่ตบาค ถ้ามีตบาคนมมันไม่ถูก มันไม่มีตัวกูนี้,
 ถ้ามีตบาคนมมือ มันเป็นไปตามธรรมชาติ แล้วนมมือนึก
 มิใช่ของกู เป็นของทางธรรมชาติ เหนืออยู่กันกับทางร่าง
 กาย เป็นหัวของร่างกายเป็นส่วนของร่างกาย. อย่าเอาตัว
 กูเข้ามา, พอตตัวกูเข้ามา มันก็เปลี่ยน เปลี่ยนความหมาย
 ให้เป็นทุกข์ เตื่อตร้อนนู่นวาย มีตัวกู มีของกู, อย่าต้องมี
 มีของกู, อย่าต้องมีของกูให้มันเป็นไปตามธรรมชาติ เป็น
 ธาตุตามธรรมชาติ.

ข้อที่ ๙. พุทธศาสนานับเป็นศาสนา แห่งการ ควบคุมวิวัฒนาการ ของสัญชาตญาณ.

สัญชาตญาณคืออะไรก็พูดกันมานานแล้ว แต่บางคน
 ยังไม่เคยฟัง, สัญชาตญาณ คือความรู้สึกที่มันรู้สึกได้เอง
 ตามธรรมชาติตามธรรมดาของสิ่งที่มีชีวิต, จำกัง่ายๆ ก็ว่า

บรรดาสิ่งที่มีชีวิตแล้วมันจะมีความรู้สึกของมันตัวเอง โดยไม่ต้องมีใครมาทำให้มันรู้สึก ความรู้สึกส่วนนี้แหละ เรียกว่า สัญชาตญาณ.

ต้นไม้ ก็มีความรู้สึกของมันตามสัญชาตญาณ, สัตว์ เจริญงาน ก็มี, คนมนุษย์ เรานักก็มี ความรู้สึกใดๆ ที่เกิดขึ้นมาได้เองโดยไม่ต้องสอนกันนั้น เรียกว่าสัญชาตญาณ, ไม่ใช่ของลึกลับอะไร แต่ว่าไม่มอง เมื่อไม่มองก็ไม่เห็น. การที่สิ่งที่มีชีวิตมันทำอะไรได้เองโดยไม่ต้องมีใครสอน; เช่นว่าเด็กทารกก็รู้จักหิว รู้จักอะไร รู้จักกินนอน รู้จักต่อสู้ รู้จักอ้อย รู้จักไม่อ้อย รู้จักคิด รู้จักนึก รู้จักเติบโต รู้จักทำการสืบพันธุ์อะไรนี้ มันรู้จักตัวเอง ที่เป็นไปตามสัญชาตญาณ. สัตว์เจริญงานก็เหมือนกับมนุษย์.

ต้นไม้ต้นใดก็ตามมีความรู้สึกของมัน ต้องการอาหาร ก็ดูคนาคุดแร้ธาตุขึ้นไปปรุงแต่งที่ใบ เมื่อใบแสงแดดแล้วก็หลอเลียงลำต้น มีความรู้สึกกลัวตายเหมือนกัน แต่มันไม่ปรากฏชัดเหมือนมนุษย์, มนุษย์บางพวกจึงถือว่าต้นไม้ไม่จิตใจไม่มีความรู้สึก นี้ไม่ถูก, มันรู้สึกแต่ว่ามันน้อย ตามแบบ

ของกันไม้ มันไม่อยากตาย มันต่อสู้เพื่อไม่ต้องตาย มันหนี
อันตรายเท่าที่มันจะหนีได้ มันเคลื่อนที่ไม่ได้ แต่มันก็ทำ
ไปอย่างอื่น เรียกว่ามันมีความรู้สึกก็แล้วกัน, **ความรู้สึก**
เหล่านี้ถ้า เป็นไปเอง **โดยไม่ต้องมีใครมาแนะนำสอน**
ก็เรียกว่าสัญชาตญาณ.

อย่าง **คนเรา** เด็กทารก **มีความรู้สึกตามสัญชาตญาณ**
ตามลำดับ นับตั้งแต่ว่าอยู่ในท้องก็รู้สึกคันบ้าง, ออกมาจาก
ท้องแล้วก็รู้สึกได้เอง เช่น หิว มันจะหิว มันจะคุนคุนได้เอง
แล้วมันจะเคลื่อนไหว จะคั่นร่น จะอะไรก็ได้ จนเกิดความ
รู้สึกได้เอง. เมื่อมีอะไรมากระทบตา เมื่ออะไรมากระทบหู
กระทบจมูก กระทบลิ้น กระทบผิวหนัง กระทบจิตใจ มัน
ก็ค่อยรู้สึกได้เอง จนรู้สึกแบ่งว่าน่ารัก นินไม่น่ารัก นกชอบ
นกไม่ชอบ นิต นชว, ความรู้สึกเหล่านี้เป็นสัญชาตญาณ
รู้สึกได้เอง เกิดได้เอง.

ทีนี้ **ถ้าว่าปล่อยไป** ตามเรื่องตามราวเท่านั้น มัน
เคลติคเบ็คเบ็ง **ไปไม่ถูกทิศทาง** มันยุ่ง มันพินเผือกกัน
แล้วมันก็จะมีปัญหา, ฉะนั้น **จึงมาสอนให้รู้จักควบคุม** ว่า

ควรทำอะไร. เด็ก ๆ ทารกนั้นมันไม่รู้ ก็จริง แต่บิดามารดา
 ผู้เลี้ยงผู้รักษา ก็ค่อย ๆ สอนให้รู้ ให้ทำอย่างนั้นให้ทำ
 อย่างนั้น, อย่าทำอย่างนั้น, อย่าทำอย่างนั้น, ค่อย ๆ รู้ขึ้นมา;
 แต่ก็น่าสงสารที่ว่ามันจะรู้ถึงที่สุดไม่ได้ มันก็คล้าย ๆ กับค่อย ๆ
 รู้, แล้วมันก็ ค่อยรู้มาในทางที่จะติดในฝ่ายดี ฝ่ายน่ารัก
 น่าพอใจ, แล้วก็ เกือบฝอยที่ตรงกันข้าม, แล้วมีปัญหา
 เรื่องน่ารัก น่าพอใจ สวยงาม เอรีดอรรอย บูชากันไป กระทั่ง
 ถึงเรื่องเพศเรื่องการสืบพันธุ์อะไรนี้ จนกระทั่งได้มีความ
 ทุกข์, จึงค่อยรู้จักความทุกข์, แล้วจึงค่อยคิดว่าจะดับทุกข์,
 นี่มันต้องผ่านมาอย่างนี้ มันช่วยไม่ได้ ก็ว่าต้องให้มันชิม
 ความทุกข์เสียก่อน.

แต่เราก็ มีหลักการที่จะแนะนำสั่งสอนควบคุม
 ให้มันมีความถูกต้องพอสมควร, อย่าให้มันผิดจนตาย หรือได้
 รับทุกข์เจียนตาย หรือน่าทุเรศ หรือเป็นบ้าเป็นอะไรไปเสีย,
 ควบคุมพอให้มันอยู่ได้, อยู่มาได้ด้วย ความถูกต้อง
 —ถูกต้อง—ถูกต้องขึ้นมา พอคิดว่าอายุมันมากเป็นผู้หลักเป็น
 ผู้ใหญ่แล้ว ก็รู้จักทำให้ถูกต้องเต็มที่ อย่าได้เกิดความทุกข์เลย.

พอได้มารับหลักคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ก็ทำได้ถึงที่สุด, ควบคุมได้ถึงที่สุดไม่มีความทุกข์เลย ได้เป็นพระอรหันต์ โดยไม่มีใครตั้ง, ทำได้ถึงที่สุดไม่มีความทุกข์เลย ก็เป็นพระอรหันต์เองแหละ ไม่ต้องมีใครมาตั้งให้.

พุทธศาสนามีแนวทางการควบคุมสัญชาตญาณ

นับตั้งแต่ออกมาจากห้องมารดาเรื่อย ๆ มา, หรือจะพูดเอาเปรียบสักหน่อยก็ได้ ควบคุมมาตั้งแต่อยู่ในห้องมารดา ก็ได้เพราะว่าเขามีกฎเกณฑ์ ให้มารดาถือศีล หรือประพฤติวัตรปฏิบัติ, หรือทำพิธีคุ้มครองอะไรต่าง ๆ ให้ทารกในครรภ์ปลอดภัย อย่างนี้ ก็เรียกว่าคุ้มครองมาตั้งแต่อยู่ในท้องก็ได้. พอออกมาจากห้องมารดา ก็ได้รับการดูแลแวดล้อมให้มันดำเนินมาอย่างถูกต้อง อย่าให้เอาตามประสาเด็กซึ่งมันไม่รู้อะไร. อย่างลูกทารกเพิ่งเกิดมาใหม่ ๆ มันไม่รู้จักอุจจาระ มันขยำอุจจาระก็ได้, มันจะกินเข้าไปก็ได้ มันไม่รู้นี้, อย่างนี้ก็ต้องเรียกว่าไปตามสัญชาตญาณที่ไม่มีการควบคุม.

นี่ก็ สอนอบรมทุกอย่างเป็นมาตามลำดับควบคุม สัญชาตญาณที่มันจะให้เกิดกิเลส ฝ่ายกิเลสควบคุมไว้, แล้ว

ปล่อยให้หมา เจริญในฝ่ายโพธิ, โพธิบัญญัติเจริญ ๆ ให้ฝ่าย
 กิเลสมันถูกระงับไป, ให้ฝ่ายโพธิบัญญัติเจริญ ๆ, เราจึงค่อย
 เป็นเนื้อเป็นตัวเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องขึ้นมาตามลำดับ. พระ-
 พุทธศาสนามีกฎเกณฑ์ มีหลักเกณฑ์ เพียงพอที่จะใช้
 ในการควบคุมพัฒนาการแห่งสัญชาตญาณของแต่ละคน
 ให้ดำเนินมาอย่างถูกต้อง, นี้เรียกว่าศาสนาแห่งการควบคุม
 วิวัฒนาการของสัญชาตญาณ.

ข้อที่ ๑๐. ที่นี้มาก็คู่อีกก็จะพบว่า พุทธศาสนา
 เป็นศาสนาแห่งการยอมรับว่า นิพพานเป็นสิ่งหล่อ
 เลียงชีวิตเป็นประจำวัน.

ข้อนี้ไม่มีใครเชื่อกัน แล้วยังตำเอาด้วย ถ้าพูด
 อย่างนี้ เพราะว่าเขาเอานิพพานไปไว้ที่ไหนก็ไม่รู้, ไว้ที่
 กี่ปีกี่กัลป์ก็ไม่รู้ ไว้ที่คนใดคนหนึ่งเมื่อไรก็ไม่รู้. เราจะ
 บอกให้ทราบกันว่า โดยหลักของพระพุทธศาสนานั้น
 ถือเป็นหลักว่า เมื่อใดกิเลสไม่แสดงบทบาท หรือไม่เกิด
 กิเลสไม่ได้เกิด ความว่างจากกิเลสนั้นแหละเป็นนิพพาน
 คือมันเย็น.

นิพพานแปลว่าเย็น ไม่ได้แปลว่าตาย, ถ้าจะแปล
 นิพพานว่าตาย ก็ต้องให้ตายของกิเลส ไม่ใช่ตายของคน.
นิพพานคือความเย็นที่เกิดมาจากการไม่มีไฟคือกิเลส,
 กิเลสเป็นของร้อนเหมือนกับไฟ เมื่อใดไม่มีกิเลสมันก็เป็น
 ความเย็น, ความเย็นอย่างนี้เรียกว่านิพพาน มีอยู่เมื่อไม่เกิด
 กิเลส ซึ่งเราก็ไม่ได้เกิดกิเลสทุกนาทีทุกชั่วโมง ก็มี
 ความเย็นอยู่ในระหว่างนั้น เป็นนิพพาน ชนิดนี้ แม้จะ
 เป็นนิพพานน้อยๆ, เป็นนิพพานชั่วคราว เป็นนิพพาน
 เบนเอง อย่างนี้ ก็เรียกว่านิพพานอยู่นั่นแหละ **เป็นตักก-**
นิพพาน, ที่จะเป็นวิกขัมภณนิพพาน บังคับไว้ด้วยฉันทสมาบัติ
 หรือนิพพานเพราะสันนิทสน์โดยตรงนั้น **ยังไม่ถึง** ยังไม่ถึง
เป็นตักกนิพพานที่เป็นไปตามธรรมชาติเอง. ประจวบ
 เหมาะกิเลสไม่เกิด ก็ไม่มีไฟลุก ไม่มีไฟลุกก็เย็น นี่คือสงบ
 เย็นอยู่ได้.

เวลาที่เราสงบเย็นเป็นปกติก้อยู่ได้นั้นมีมากพอ ที่จะทำ
 ให้เราไม่ตาย ทำให้เราไม่ปวดหัว ไม่เป็นโรคประสาท ไม่
 เป็นบ้า. นี่นิพพานหล่อเลี้ยงชีวิตประจำวันของเราอย่างนี้
 หลักพระพุทธศาสนามีอย่างนี้ **คือมีว่าเมื่อไม่มีกิเลสก็มี**

นิพพาน, มีนิพพานเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตอยู่ตลอดเวลา
จึงรอดชีวิตมาได้, มีกิเลสเกิดขึ้นเป็นคราวๆไม่เป็นไร เต็มมัน
ก็ดับไป ร้อนพักเดียว เต็มก็ดับไป แต่ว่าส่วนมากเราไม่มี
กิเลส **เรามีความว่างจากกิเลสแม้ชั่วคราวนั้นเป็นเครื่อง
หล่อเลี้ยงชีวิต.**

นี่เป็นความจริงที่พุทธศาสนายอมรับ หรือมีอยู่ใน
หลักพระพุทธศาสนา **ที่ว่าเมื่อใดไม่มีกิเลส เมื่อนั้นมี
ตถกนิพพาน** ยอมรับ เลยกกล่าวได้ว่า พุทธศาสนาเป็น
ศาสนาที่นิพพานเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตประจำวัน ประจำวัน
แต่ละวัน ๆ, มีเวลาที่ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต ให้
สดชื่นให้ปกติ.

**ข้อที่ ๑๑. พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ปราศจาก
ไสยศาสตร์.**

คำนี้ยากเหมือนกันที่จะอธิบายว่าไสยศาสตร์คืออะไร
เพราะเราถูกทำให้ชอบไสยศาสตร์ ให้ถือไสยศาสตร์มาโดย
ไม่รู้สึกรู้สั, แล้ว **ไสยศาสตร์ก็เป็นศาสตร์ที่มีอยู่ก่อน
พุทธศาสนา.**

เมื่อมนุษย์เป็นป่าเถื่อนไม่มีศาสนาอะไร ก็เรียกว่าไม่มีศาสนา พอมนุษย์ป่าเถื่อนเหล่านั้น คนป่าจะไม่ใช่ป่าเถื่อนเสียแล้ว, คนป่าสมัยโน้นค่อย ๆ รู้สึกอะไรขึ้นมาบ้าง คิดนึ้กอะไรขึ้นมาบ้าง คิดนึ้กอะไรได้เป็นความรู้ใหม่ขึ้นมา, แต่ว่าความรู้ที่คิดนึ้กได้นั้นมันเป็นไปอย่างไม่ใช่ถูกต้อง, มันนึ้กเอาเอง, นึ้กไปตามปรากฏการณ์ สิ่งที่น่ากลัว ก็ประจบสิ่งที่น่ากลัวให้หายกลัว. ความรู้สึกชนิดนี้มันดีกว่าที่จะไม่มีความรู้สึกอะไรเสียเลย เพราะมันยังทำให้หายกลัว ให้สบายใจได้บ้าง, นี่เขาก็เรียกว่า ไสยะ—ไสยะ ซึ่งแปลว่าคิดว่า คือคิดว่าที่ไม่มีอะไรเสียเลย, พุดตรง ๆ ก็ว่า รู้จักไหวผี ไหว้เทวดา ไหว้จอมพลก๊ก ไหว้ภูเขบบ้าง ก็ยังดีกว่าที่ไม่รู้จักทำเสียเลย เพราะมันยังสบายใจได้บ้าง จึงว่าคิดว่าที่ไม่มีอะไรเสียเลย.

แต่พร้อมกันนั้น ไสยะ ไสยะแปลว่าความหลับยังหลับอยู่ แม้จะทำได้อย่างนั้น ก็ยังเป็นพวกที่ยังหลับอยู่ จนกว่าจะมีพุทธศาสนาขึ้นขึ้นมา รู้จักเหตุผล รู้จักความจริง ไม่ต้องยึดถือสิ่งที่เป็นไสยศาสตร์, มายาคือความจริงที่ว่า ทุกข์เกิดเพราะเหตุนี้ คับไปเพราะเหตุนี้

มีกฎเกณฑ์อย่าง^๕อยู่ในตัวเอง **หวังพึ่งตัวเอง** ไม่ต้องพึ่ง
 ญาติพี่น้องอะไรข้างนอก กลายมาเป็นพึ่งตัวเองข้างใน, **นี่ก็**
เกิดเป็นพุทธศาสตร์ ขึ้นมา ปราศจากไสยศาสตร์ คือไม่พึ่ง
 สิ่งนอกตัวพึ่งสิ่งในตัว, **แล้วก็มีวิธีกระทำให้ถูกต้อง** ให้
 เกิดผลเช่น^๖นั้น ไม่มีพิธี พิธีที่ทำพอรองรับความกลัว.

นี่ก็จะเรียกว่าพูดเอาเองก็ได้ เพราะใคร ๆ ก็รู้ว่า
พิธี กับ วิธี พิธีกับวิธี^๗เป็นคำเดียวกัน, เป็นภาษาบาลี
 เดิม ๆ มีคำเดียวเท่านั้น พอมาเป็นภาษาไทย วิธีเป็นวิธี,
 พิธีก็เป็นพิธี. **วิธี** เป็นการกระทำตามเหตุผลเหมือนกับ
 วิทยาศาสตร์, **พิธี** ก็ทำตามความเชื่อ ความมโน
 เหมือนกับไสยศาสตร์; เพราะฉะนั้น **วิธี** เป็นวิทยา-
 ศาสตร์, **พิธี** นั้นเป็นไสยศาสตร์, **วิธี**นี้ทำเอาเองช่วยตัวเอง
 พึ่งตัวเอง, **พิธี**นั้นให้ผู้อื่นช่วย พึ่งผู้อื่น.

ระวังให้ตีพิธี **พิธี**นั้นมันไม่ค่อยจะเป็นพุทธ-
 ศาสนา อย่าชอบนัก, แต่มันพูดผิด ๆ กัน ทำพิธีนั้นทำ
 พิธี^๘นี้ ทำมากเกินไปจนรู้ตอแล้ว, **พิธี**นี้ตอ^๙นี้เดลิค
 เบ็ดเป็งออกไปหมด, เพียงแค่มิพิธีก็จะเป็นไสยศาสตร์

เสียแล้ว. ขอให้มันเป็นเพียงวิธี, วิธี ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของความจริง นี่เป็นวิธี. เช่น **รักษาศีล** อย่างนี้ ขอให้**เป็นวิธี**, **รักษาศีลถูกต้อง** ได้รับผลของศีล **อย่ารักษาศีลเป็นพิธี** มันจะมลาย มันจะกลายเป็นสัลพัตตปรามาสบั้ง เป็นสัลพัตตปาทานบั้ง อะไรไปทำนองโน้น.

วิธีกับ พิธีนี่จะเป็นเครื่องแยกกัน **ระหว่าง พุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์, ถ้าเป็นไสยศาสตร์ก็เป็นพิธี,** แล้วก็เลยเป็นวิธีต่องไป เพราะเขาใช้ใบตองมากในพิธี. ถ้าวิธีไม่ต้องใช้วิธีต่องไม่ต้องใช้ ใบตอง, ประพฤติปฏิบัติที่กาย วาจา ใจ ให้ถูกต้องก็แล้วกัน, ไม่ต้องใช้ใบตอง อย่างนี้เรียกว่าวิธี. ขอให้ทุกคนยึดหลักวิธีให้มันถูกต้อง จึงจะเป็นพุทธศาสตร์, **ถ้าเป็นพิธีแล้วระวังให้ดี เป็นไสยศาสตร์ไม่ทันรู้.**

นี่พุทธศาสนาไม่มีความเป็นไสยศาสตร์, ปรากฏจากไสยศาสตร์ โดยสันเชิง มีหลักแยกกันง่ายๆ ว่า: **ถ้าเป็น พุทธก็พึ่งตัวเองภายใน, ถ้าเป็นไสยก็พึ่งสิ่งอื่นภายนอก,**

ถ้าเป็นพุทธก็ทำอย่างวิธี ถ้าเป็นไสยก็ทำอย่างพิธี เราแยก
กันได้อย่างนี้ ไม่ต้องปนกัน.

ข้อที่ ๑๒. ที่นี้ก็มาอีกอย่างหนึ่งอีกทางหนึ่ง **พุทธ-
ศาสนาถือว่า จิตมีธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ
กันมาแล้วทุกคน.**

ต้องการจะบอกให้รู้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่าจิตนั้น มันมี
สิทธิ หรือมีคุณค่า หรือมีธรรมชาติ มีเมล็ดพืช มีเชื้อแห่ง
ความเป็นพุทธะกันมาแล้วทั้งนั้นแหละ, ขึ้นชื่อว่าจิตแล้วเป็น
อย่างนั้น. **จิตมีธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะมา** คือมันรู้
อะไรได้นั่นเอง, มันรู้อะไรได้นั่นเอง. ถ้าว่ามันรู้เดินไปทาง
ผิดก็หมดหวัง, ถ้าความรู้เดินไปทางถูกมันจะมีหวัง จะไปจน
ถึงความเป็นพุทธะ.

คนบางพวกบางนิกาย เช่น **นิกายเซ็นเป็นต้น** เขาถือ
ว่าเดิมมีแต่จิต, จิตอย่างเดียวเท่านั้น จิตอย่างเดียวชนิดเดียว,
ที่นี้มีสิ่งแวดล้อมเข้ามาแวดล้อมปรุงแต่ง ปรุงแต่งไปทางหนึ่ง
มันถูกต้องไปทางหนึ่ง จนกลายเป็นพระพุทธรเจ้า, จิตที่ได้

รับการแวดล้อมอภิวัดนาการไปอย่างถูกต้อง ไปเกิดพระ-
 พุทธเจ้าขึ้นมา. ^{๕๕๕}ที่นอกทางหนึ่งได้รับการแวดล้อมไม่มาก
 ไม่พอไม่ตีถึงขนาดนั้น มาได้เพียงสามัญสัตว์, เป็นสามัญ
 สัตว์กันโดยมาก แต่มันก็ยังเป็นจิตที่มีพุทธะอยู่นั้น. พุทธะ
 อย่างสามัญสัตว์ ถ้ามันผิดเป็นมิจนาทิกฎฐิกก็ไปทางอื่นเลย
 แปลว่าความเป็นพุทธะหรือเชื่อของความเป็นพุทธะ ถูกทำ
 ลายหมด ถูกใส่เข้ามาด้วยสิ่งรู้ผิดตรงกันข้าม รู้ผิดเป็นความรู้
 ที่ผิด.

สรุปความว่า ถ้ารู้อย่างสูงสุดก็เป็นพระสัมมา-
 สัมพุทธเจ้า, ถ้ารู้อย่างธรรมดาก็เป็นสามัญสัตว์. ^{๕๕๖}ที่มัน
 กลับหลัง ^{๕๕๗}รู้ผิดก็ไปหาความมืด ความบอดอะไร ก็เป็น
 อัมธพาล เป็นอัมธพาล เป็นมนุษย์ที่ไม่ใช่สามัญสัตว์
 เป็นอัมธพาลเป็นอัมธราย เป็นภุคตผีปีศาจเป็นอะไรก็ตาม.

นี่ความจริงข้อนี้เป็นสิ่งที่น่าคิด ที่บอกให้รู้ว่า **ทุก**
คนมีเชื้อสำหรับจะเป็นพุทธะมาด้วยกันทั้งนั้น แต่มา
 โชคดีหรือโชคร้ายก็แล้วแต่จะใช้คำไหน, **ได้รับการแวดล้อม**
ดี เพาะปลูกดี อบรมดี อะไรดีจากสิ่งที่เข้ามาแวดล้อม ทางตา

หุ จมูก ลิ้น กาย ใจ จะค่อยฉลาด จนถึงไปเป็นพระ-
 พุทธเจ้า, แสดงว่าธรรมชาติจิตแท้ ๆ นั้น สามารถที่จะเป็น
 พระพุทธเจ้าได้ ถ้าได้รับการแวดล้อมอย่างนั้น, ถ้าไม่ได้รับ
 การแวดล้อมอย่างนั้น เป็นอย่างธรรมดา ก็เป็นสามัญ
 สัตว์, หรือถ้าดีกว่านั้นหน่อยก็เป็นระหว่างพระพุทธเจ้ากับ
 สามัญสัตว์ เป็นพระอริยเจ้าชั้นใดชั้นหนึ่ง, แปลว่าจิตนี้จะ
 ให้เป็นอะไรก็ได้ แล้วแต่สิ่งที่เข้ามาปรุงแต่งแวดล้อม.

เรามารู้อย่างนั้นแล้ว ก็พยายามปรุงแต่งแวดล้อม
 จิตนี้ให้ไปในทางของพุทธะ หรือความถูกต้องให้มาก
 เข้าไว้, อย่างเลวที่สุดก็เป็นสามัญสัตว์ธรรมดาสามัญ ให้ดี
 กว่านั้นหน่อย ก็เป็นสามัญสัตว์ชนิดที่ดี, ให้เป็นสามัญสัตว์
 ที่สูงขึ้นไปเป็นอริยชนอริยเจ้า. อย่าไปคิดเป็นพระพุทธเจ้าเลย
 ไม่ได้หรอก, เป็นพระพุทธเจ้าคราวเดียว ๒ องค์ไม่ได้, เอา
 แต่เพียงว่าเป็นอริยชนหรือเป็นอริยเจ้า แล้วลงมาเป็นสามัญ
 สัตว์ที่ดี ings เพราะว่ามีสิ่งที่เรียกว่าจิตนี้มีมาให้ครบถ้วน
 พร้อมแล้วสำหรับจะเป็นได้. เชื่อสำหรับจะเป็นพุทธะนั้นมิ
 มาให้ ในสิ่งที่เรียกว่าจิตตามธรรมชาติ ตามธรรมชาติของจิต,

คือมีความสามารถที่จะรู้ ถ้าได้รับการเพาะปลูกดีก็รู้มาก ไม่ดีก็รู้น้อย หรือเลยก็รู้ผิดไปเลย.

ฉะนั้น **จิตที่แรกเป็นจิตอย่างเดียว** แล้วก็ได้รับการปรุงแต่งแวดล้อม ให้เป็นจิตต่างๆ ต่างๆ ๑๑ ต่างกันหลายชนิด หลายชั้น หลายระดับ, เป็นความจริงที่หลักพุทธศาสนายอมรับรอง ว่าเป็นไปตามสิ่งแวดล้อมหรือเหตุปัจจัย หรือกฎอิทัปปัจจยตา.

ข้อที่ ๑๓. พุทธศาสนามีหลักเกณฑ์หลักการ คำสอน วิถีทางปฏิบัติ ชนิดที่เป็นวิทยาศาสตร์, พร้อมทั้งจะเผชิญหน้ากับนักวิทยาศาสตร์แห่งโลกปัจจุบัน.

สิ่งที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์ที่ก้าวหน้า ๆ อยู่นี้ มันมีมากในโลกยุคปัจจุบัน โบราณนั้นไม่ค่อยมี; แล้วเดี๋ยวนี้มนุษย์ก็เจริญทางวิทยาศาสตร์, ชอบวิทยาศาสตร์, นับถือวิทยาศาสตร์, คิดอย่างวิทยาศาสตร์, ทำอย่างวิทยาศาสตร์. ที่นี้เรามายืนยันว่า **พุทธศาสนา**นี้จะเผชิญหน้ากับพวก

วิทยาศาสตร์ หรือนักวิทยาศาสตร์, หรือวิชาความรู้อย่าง
 วิทยาศาสตร์. ศาสนาอื่นที่ไม่ใช่พุทธศาสนา ที่มีพระเจ้า
 เป็นต้นนั้น ไม่อาจจะต่อสู้หรือเผชิญหน้ากับวิทยาศาสตร์,
 พุทธศาสนาเท่านั้นที่สามารถจะต่อสู้หรือเผชิญหน้ากับนัก
 วิทยาศาสตร์. ขอให้เข้ามาเถอะ เข้ามาในท่าไหน แจ่มไหน
 มุมไหนก็ตาม, **เรามีหลักการตามหลักพุทธศาสนาที่จะ
 เผชิญหน้า,** ที่จะต่อสู้ ในการพุดจาที่ดี, ในการปฏิบัติที่ดี
 ในการสร้างสรรค์พัฒนาที่ดี, ในทุก ๆ แจ่มทุก ๆ มุม พุทธ-
 ศาสนามีครบมีพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับนักวิทยาศาสตร์,
 จะเผชิญหน้ากับความต้องการความประสงค์ของนักวิทยาศาสตร์
 นี้เรายืนยันอย่างนี้ นักวิทยาศาสตร์เอกของโลก ที่รู้จักกัน
 ทั่วโลก คือ ไอนสไตน์ ไอนสไตน์ นักวิทยาศาสตร์เอกของ
 โลกเขาก็พุดอย่างนี้ แล้วความจริงมันก็เป็นอย่างนี้ คอยดู
 ต่อไป.

เราควรจะรู้จักตัวเองไว้ รู้จักตัวเองไว้ ว่ามันเป็น
 ใต้อะไรอย่างนี้ เพราะฉะนั้นอย่าให้มันเสียที, อย่างมลายเป็น

ไสยศาสตร์อยู่เลย มันไม่สามารถเผชิญหน้ากับนักวิทยาศาสตร์, มันกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามกฎเกณฑ์ของวิทยาศาสตร์. เรื่องทางไสยศาสตร์มันก็ค่อย ๆ หดไป มันมีอิทธิพลเล็กน้อยแก่ความกลัวชั่วคราว, มันเป็นไปไม่รอดถ้ามันเป็นไสยศาสตร์.

ถ้าเป็นวิทยาศาสตร์ มัน แก้ปัญหาถึงรกถึงรากถึงต้นเหตุ แล้วมันก็ได้ดี โดยเฉพาะเรื่องทางวัตถุ, โรคภัยไข้เจ็บทางวัตถุอะไรนี้ ทางวิทยาศาสตร์แก้ปัญหาก็ดี, ทางไสยศาสตร์มันแก้ไม่ได้, **แม้เรื่องทางจิต ก็เถอะ ใช้ไสยศาสตร์แก่มันก็ได้เพียงเล็กน้อย** ชั่วสบายใจไปพักหนึ่ง พักหนึ่ง ให้หายกลัวไปพักหนึ่ง พักหนึ่ง, พอหมดแรงไสยศาสตร์ก็เท่าเดิม มีปัญหาอย่างเดิม.

เราจะต้องทำอะไรให้มีเหตุผล ที่จะเผชิญหน้ากับผู้ที่มีเหตุผล คือ นักวิทยาศาสตร์, แล้วพุทธศาสนาก็สามารถที่จะทำได้อย่างนั้น. **ฉะนั้น เราเตรียมตัวสำหรับที่จะอยู่ร่วมโลกกับนักวิทยาศาสตร์,** พุทธบริษัทนั้นมีความเหมาะสมพร้อมที่จะอยู่ร่วมโลกกับนักวิทยาศาสตร์ แล้วทำอะไรก็ได้ด้วยกัน, มีหลักสูงถึงที่สุด ไม่เหลือค้างไว้แต่สักสิ่งเดียว

สำหรับจะเป็นปัญหา นั้นไม่มีตอก มันจะแก้ปัญหาได้หมด
ทุกอย่างทุกชั้นตอน.

ข้อที่ ๑๔. ดูอีกทีก็เห็นได้ว่า เป็นศาสนาสำหรับ
สากลจักรวาล.

**พุทธศาสนานี้เป็นศาสนาสำหรับสากล
จักรวาล,** ไม่ใช่สำหรับประเทศไทย ไม่ใช่สำหรับประเทศ
อินเดีย ไม่ใช่สำหรับทวีปเอเชีย แต่สำหรับทุกทวีป ทุกโลก
ทั้งโลกและทุกโลก จะมีโลกที่ไหนอีกก็เอา, กระทั่งทั่วโลก
มารโลก พรหมโลก ถ้ามันมีอย่างที่เราว่า ทุกโลก ทุกโลก
ก็เรียกว่าทั้งสากลจักรวาล. **หลักพระธรรมคำสอนใน
พระพุทธศาสนานี้ ใช้ได้ตลอดสากลจักรวาล,** จะมี
ที่ไหนในโลกธาตุก็ตามใจ หลักธรรมนี้ใช้ได้ จะดับทุกข์ต้อง
อย่างนี้ ดับทุกข์ต้องอย่างนี้ ไม่มีอย่างอื่นตอก. แม้แต่ว่า
สัตว์ไตรภพ, แม้แต่ว่าต้นไม้ต้นไผ่ ถ้ามัน **จะดับทุกข์มัน
ต้องทำอย่างนี้,** อย่างอื่นไม่ดับทุกข์ตอก คือหยุดความ
อยากอย่างโง่เขลาเสีย หลุกกิลเสียดเสีย ก็ไม่เป็นทุกข์.

เราจึงกล่าวพูดคล้ายกับอวตคี คล้ายกับอวตอ้างว่า เป็นศาสนาสำหรับสากลจักรวาลไฉน, เราพูดอย่างนั้นเลย, ขอให้ รู้จักกันไว้ว่าพระพุทธานั้นมีความพิเศษถึงขนาดหนึ่งเดียว.

ข้อที่ ๑๕ พุทธศาสนาเป็น Religion.

คำว่าศาสนานี้ เป็นภาษาไทย, ภาษาต่างประเทศ ภาษาอังกฤษโดยเฉพาะ เขาเรียกว่า religion, religion ถ้า จะเป็นภาษาอื่นก็ได้ ก็มีความหมายอย่าง religion นั้นแหละ. คนพวกฝรั่งเขาว่า religion religion นี้ต้องมีพระเจ้าอย่าง ของเขา จึงจะจัดเป็น religion หรือศาสนา. เขาไม่จัดให้ พุทธศาสนาเป็น religion เพราะไม่มีพระเจ้า.

แต่ตัวคำว่า religion นั้นเอง มันบอกอยู่ในตัว ว่าพุทธศาสนาก็เป็น religion เพราะคำว่า religion นั้น มันแปลว่า ปฏิบัติเพื่อถึงกันกับสิ่งสูงสุด มีเท่านั้น มีค่า เท่านั้น. การปฏิบัติที่ทำให้ผูกพันถึงกันระหว่างมนุษย์กับ สิ่งสูงสุด, การประพฤติกกระทำอย่างใดก็ตาม ที่ทำให้เกิดถึง กันเข้า ผูกพันกันได้ระหว่างมนุษย์กับสิ่งสูงสุด, ถืออันนี้ เป็นหลักขี พุทธศาสนาจะเป็นหรือไม่เป็น. ไม่ต้องอาศัย

พระเจ้า ไม่ต้องมีพระเจ้า, แต่พุทธศาสนานี้จะทำให้มนุษย์
ผูกพันกับสิ่งสูงสุด คือพระนิพพาน คือความดับทุกข์
สิ้นเชิง, สิ่งสูงสุด เราไม่ต้องอาศัยพระเจ้า แต่ถ้าถือ
เอาความหมายว่า ทำให้เกิดความผูกพันกับสิ่งสูงสุด.
พุทธศาสนาก็เป็น religion ยิ่งกว่าพวกนั้นเสียอีก, ยิ่งกว่า
พวกที่มีพระเจ้าเสียอีก. พุทธอย่างนี้ไม่ชอบใจ ไม่เป็นที่ชอบใจ
ของพวกที่เขาถือพระเจ้า, แต่ว่าความจริงมันเป็นอย่างนี้.

ฉะนั้นเราจึงยืนยันว่าพุทธศาสนานี้เป็น religion
โดยแท้จริง คือเป็นสิ่งที่ผูกพันมนุษย์กับสิ่งสูงสุดโดย
แท้จริง, ถ้าเรียกว่าศาสนา ศาสนาเป็นเพียงคำสั่งสอน มันมี
ความหมายน้อยนัก, ถ้าเรียกว่าเป็นคำสั่งสอน เป็นกันทุก
ศาสนาไม่ว่าศาสนาไหน, แต่ความหมายลึกซึ้งที่สุดว่า
ทำให้ผูกพันกันกับสิ่งสูงสุด แล้วเราก็ยืนยันขึ้นมา
ทันทีว่า พุทธศาสนานี้จะทำมนุษย์ให้ได้ผูกพันกับสิ่ง
สูงสุด คือภาวะที่ปราศจากทุกข์โดยประการทั้งปวง หรือ
พระนิพพาน.

เพราะฉะนั้น พุทธศาสนาก็เป็น religion โดยไม่ต้องมีพระเจ้า, หรือจะพูดว่ามีพระเจ้าย่อมไม่ใช่อย่างบุคคล มีพระเจ้าอย่างที่เป็นกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, ไม่ใช่เป็นบุคคล ก็ควรถือว่าเป็นพระเจ้าได้ด้วยเหมือนกัน. อย่างมาพูดเขลาๆ ว่าถ้าไม่มีพระเจ้าอย่างพระเจ้านักกลอนแล้ว ไม่ใช่เป็น religion อย่างนั้นมันไม่ถูก, เพราะถือเอาหลักสำคัญว่า มันให้เกิดความผูกพันระหว่างมนุษย์กับสิ่งสูงสุดก็พอแล้ว, นี่ พุทธศาสนา จึงเป็นสิ่งที่เขาเรียกกันว่า religion, religion อยู่ในโลก แล้วก็เป็นอย่างยิ่งกว่าศาสนาใดเสียอีก.

ข้อที่ ๑๖. พุทธศาสนาเป็น ศาสนาที่มีสังฆธรรม ใช้ได้สำหรับสิ่งที่มีชีวิตตลอดนิรันดร.

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่จะใช้ได้กับสิ่งที่มีชีวิต โดยเฉพาะมนุษย์นี้ ตลอดนิรันดร, นิรันดรหมายความว่า ไม่มีที่สิ้นสุด นานไปเท่าไรก็ไม่รู้ ไม่มีที่สิ้นสุด. นิรันดร, พุทธศาสนาเราไม่ต้องเปลี่ยน, พุทธศาสนานี้ไม่ต้องเปลี่ยน จะถูกต้องและใช้ได้กับมนุษย์จนถึงกาลนิรันดร ที่ ล้าน ๆ ๆ ๆ ปีก็ตามใจเถอะ จนนับไม่ถูกก็ตามใจ นิรันดร,

พุทธศาสนานี้ไม่ต้องเปลี่ยน หลักเกณฑ์อันนี้จะใช้ได้กับ
 มนุษย์จนกระทั่งนิรันดร จนกระทั่งไม่มีมนุษย์ ก็เลิกกัน
 แหละ. นี้ขอให้ภากกุมิใจว่า กฎเกณฑ์อันนี้ดีที่สุดใน
 สัจจะแท้จริงประเสริฐที่สุด ไม่จำกัดกาลไม่จำกัดเวลา,
 จะใช้ได้ตลอดกาลนิรันดร สำหรับมนุษย์.

ข้อที่ ๑๗. ที่นี้ก็มาดูความสำคัญ ว่ามันอยู่ที่ตรงไหน
 ที่มันเป็นเช่นนั้นก็จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนา
 ที่มีความรู้เรื่องวิวัฒนาการของธรรมชาติ โดยอภี-
 บัจยตา. แล้วทำให้เราสามารถอยู่เหนืออำนาจของสิ่งนั้น
 ซึ่งศาสนาอื่นดูจะไม่มี เพราะเขาไม่พูดถึง, เขาไม่พูดถึงเรื่อง
 กระทำกันที่นี้ให้ถูกต้องตามกฎอภีบัจยตา, รู้ความจริง
 ของสิ่งทั้งปวง ไม่หลงอยู่ในเรื่องของปรุงแต่ง ก็อยู่เหนือ
 กรรม เหนือดีเหนือชั่ว เหนือบุญเหนือบาป เหนือสุข
 เหนือทุกข์ ซึ่งศาสนาอื่นไม่มี.

นี่เรียกว่ามันประเสริฐที่ตรงนี้นะ ช่วยให้อยู่เหนือ
 อำนาจ หรือเหนืออิทธิพลของสิ่งที่จะมาปรุงแต่งให้เป็น

ทุกข์; เพราะยินดีหรือยินร้ายนี้ ให้เป็นสิ่งที่จะต้องต่อสู้ เป็นคู่ ๆ ใดๆ เทียบหัวเราะตบมือร้องไห้, เทียบจิตใจที่เสียใจ, เทียบสุขเทียบทุกข์, เทียบดีเทียบชั่ว, เทียบยังมี เทียบยากจน เทียบแพ้เทียบชนะ, เทียบได้เปรียบเทียบเสียเปรียบ คือ **จะไม่มี ปัญหาชนิดนี้** เพราะว่าเราสามารถมีจิตใจอยู่เหนืออำนาจของวิวัฒนาการ, ไม่มีศาสนาอื่นจะเป็นไปได้.

ข้อที่ ๑๘. ที่นี้คืออีกนิทานว่า ทำไม่จึงเป็นอย่างนี้, ก็เพราะ **พระพุทธศาสนา** สอนให้เห็น **ความเปลี่ยนแปลงเรื่อย.** เปลี่ยนแปลงเรื่อย ของวิวัฒนาการของสากลจักรวาล นอกจากพระนิพพาน มีแต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงเรื่อย เปลี่ยนแปลงเรื่อย. ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงเรื่อย เราเห็นแล้ว เราก็มียึดมั่นถือมั่น เราก็มียึดอยู่ใต้อิทธิพลของสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเรื่อย, ความดีความชั่วก็เปลี่ยนแปลงเรื่อย, ความสุข ความทุกข์ก็เปลี่ยนแปลงเรื่อย, กุศลอกุศลก็เปลี่ยนแปลงเรื่อย วิเศษจากไหนมาก็ยังเปลี่ยนแปลงเรื่อย ถ้ามันยังเป็นโลก หรือเป็นภพ หรือเป็นอะไรอย่างนี้อยู่.

เราเห็นความเปลี่ยนแปลงเรื่อยอย่างนี้ เราไม่
 ยึดมั่นติดพันในความเป็นอยู่อย่างใด ในภพชนิดไหน
 เราจึงสามารถที่จะอยู่เหนือ เหนือทุกคู่ที่มันหลอกลวงให้ยินดี
 ยินร้าย, เราจะไม่นินดียินร้าย เราจะอยู่เหนือความยินดียินร้าย,
 เราไม่ต้องหัวเราะและร้องให้อีกต่อไป. เราจะไม่ตีใจเสียใจอีก
 ต่อไป แต่เราจะคงที่ เยือกเย็น คงที่ ไม่ตีใจไม่เสียใจ. แต่
 ใดๆไม่ค่อยมีใครต้องการนัก, เขาอยากหัวเราะ เขาอยากตีใจ
 ที่จริงมันไม่ใช่ความสงบสุข, ตีใจก็วิ่งไปตามแบบตีใจ หัวเราะ
 ก็วิ่งไปตามแบบหัวเราะ, ร้องไห้ก็ไม่ไหว. อย่าหัวเราะอย่า
 ร้องไห้แน่แหละดี, อย่าตีใจอย่าเสียใจแน่แหละดี สงบ,
 พุทธศาสนาช่วยได้ถึงขนาดนี้.

ข้อที่ ๑๗. พระพุทธศาสนานี้มีมนุษย์ธรรมดา,
 มนุษย์ธรรมดาอย่างเราๆนี้แหละเป็นพระศาสดา
 เป็นตัวศาสนา สอนโดยมนุษย์ธรรมดา.

ศาสนานี้เข้ามาจากพระเจ้า พระคัมภีร์ คำสอนมา
 จากพระเจ้า แล้วตัวผู้สอนนั้นเป็นลูกพระเจ้า, เป็นผู้แทน

พระเจ้า ไม่ใช่มนุषย์ธรรมดา เขาเอากันอย่างนั้น. นี่เราไม่,
 เราไม่เอาอย่างนั้น เราว่าคนธรรมดา^{นี้}เป็นพระพุทธเจ้า
 มันก็น่าจะไว้ใจได้ เออมันคนธรรมดาด้วยกัน มันก็ต้องสอน
 เหมาะสำหรับคนธรรมดาด้วยกัน, เราได้แน่ใจอย่างนี้. ถ้าเขา
 มาจากพระเจ้า เป็นผู้แทนพระเจ้า เราก็คงจะทำกับเขาไม่ไหว
 มันดีเกินไป, พระพุทธศาสนา^{นี้}ตั้งขึ้นมาโดยมนุषย์ธรรมดา
 เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ มันมีหวังว่า เราก็คงปฏิบัติได้
 รับเอาได้ ปฏิบัติได้. นี่รู้จักพระพุทธศาสนาไว้ว่า กำเนิดโดย
 บุคคลธรรมดา ไม่ใช่พระเจ้าส่งมา หรือไม่ใช่ผู้แทนพระเจ้า
 หรือว่าเป็นสิ่งที่ต้องส่งมาจากสวรรค์. พระเจ้าตรัสรู้เอง
 พระพุทธเจ้าเป็นคนธรรมดา ตรัสรู้ความจริง แล้วก็สอน
 อย่างที่เป็นคนธรรมดากจะปฏิบัติได้. นี่รู้กันไว้ซิ อย่าท้อใจ
 อย่าคิดว่าเหลือวิสัย.

ข้อที่ ๒๐. พุดอีกข้อหนึ่งว่า **พระพุทธศาสนา
 เป็นศาสนาประหลาดมหัศจรรย์.**

ประหลาดที่ว่าผู้สติปัญญาที่ไม่ได้เคยเกี่ยวข้องกับ
 พุทธศาสนา, ไม่ได้ถือพุทธศาสนาว่าอย่างนั้นแหละ, แต่

ถ้าเขามีปัญญาจริง มีปัญญาจริงคิดอะไรออกมา แล้วมันจะมาตรงกับพุทธศาสนา, มันจะมาตรงกับพุทธศาสนาอย่างน่าอัศจรรย์. นี่มันต้องเปิดกว้างอย่างนี้ ไม่ผูกขาดแต่ผู้เดียว. พระพุทธเจ้าไม่ผูกขาดแต่ผู้เดียว ความจริงอย่างนี้หรือเท่านั้น **คนอื่นก็รู้ได้**, หรือว่าจะมีพระพุทธเจ้าหลายองค์ก็ได้ แต่ไม่ใช่พร้อมกัน ไม่ใช่พร้อมกัน, หรือว่าไม่เป็นพระพุทธเจ้า แต่เขาจะคิดเรื่องอย่างนี้ได้ มาตรงกันได้. **เช่นเรื่องอนิจจัง** อนิจจังนี้ **คนอื่นก็คิดได้** โดยไม่ได้ฟังมาจากพระพุทธเจ้า แต่มาตรงกันได้.

นี่แหละความประหลาดของพระพุทธศาสนามีอยู่ว่า **ผู้มีปัญญาแท้จริงไม่เคยศึกษาไม่ได้เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา** ก็อาจจะพูดตรงกันได้, บัญญัติตรงกันได้อย่างน่าอัศจรรย์ เช่นเรื่องอนิจจังเป็นต้น, มีหลักฐานพิสูจน์ว่าพวกกรีกในฝ่ายตะวันตกก็มีความรู้เรื่องอนิจจัง, **คน ๆ หนึ่งชื่อว่า อีรักคิตัส** **สอนว่าทุกอย่างเปลี่ยนแปลงเรื่อยไหลเรื่อย** เหมือนพระพุทธเจ้าแหละ แต่ประชาชนว่ามันบ้า เลยไม่มีใครเอาด้วย ไม่มีใครยอมรับ, ไม่มีใครยอมรับอาจารย์อีรักคิตัส ที่สอนว่าทุกสิ่งไหลเรื่อย ถูกหาว่าเป็นบ้า อย่างนี้

เป็นต้น, ก็แปลว่าถ้ามันมีปัญญาจริง รู้จริง เป็นนักปราชญ์
จริง ก็มาสอนตรงกับพระพุทธเจ้า.

มีนักปราชญ์กรีก พ้องสมัยกันนี้ มาสอนว่า ทุก
อย่างที่เราเห็นที่เราสัมผัส ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนี้ ไม่ใช่
ของจริงนะ เท่าที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รู้สึกนี้ ไม่ใช่ของ
จริง ไม่ใช่ตัวจริง ไม่ใช่ความจริง, ของจริงมันอยู่ลึกกว่านั้น.
ก็ยังเห็นได้ชัดว่า มาเข้ากับหลักพระพุทธศาสนา ที่เรา
รู้สึกด้วยตา ว่าสวยจริงไฉย, รู้สึกด้วยหูว่าไพเราะจริงไฉย,
รู้สึกด้วยจมูกว่าหอมจริงไฉย, มันไม่ใช่ของจริง มันไม่ใช่
ของจริง, ที่เรารู้สึกทางอายตนะนี้ไม่ใช่ของจริง, ของ
จริงอยู่ลึกกว่านั้น มันเป็นเพียงว่า มีมิตอย่างนั้นจึงรู้สึก
ว่าสวย เรียกว่าไพเราะหรือว่าหอม หรือว่าอะไรเท่านั้นเอง,
ไม่ใช่ของจริง.

นี่ก็มีคนคิดมีคนพูด ที่มาตรงกับพระพุทธศาสนา.
เหล่านี้พอจะเชื่อได้ว่า ไม่เคยเรียนพุทธศาสนา แต่เขา
พูดไว้อย่างหนึ่งๆ ไม่ใช่ทั้งหมด คือไม่ใช่ทีเดียวทั้งหมด
แต่ว่าอย่างเดียว, แม้เพียงอย่างเดียว ก็มาตรงกับหลัก

พุทธศาสนา ที่รู้สึกทางตาว่าสวย, รู้สึกทางหูว่าไพเราะ, รู้สึกทางจมูกว่าหอม, รู้สึกทางลิ้นว่าอร่อย, รู้สึกทางผิวหนังว่านุ่มนวลชวนสัมผัส, รู้สึกทางจิตว่าสบายนั้น มันเป็นความรู้สึกที่ไม่จริง, ของจริงไม่ใช่อย่างนั้น. ของจริงนั้นไม่อาจจะพูดได้ว่าสวยไม่สวย, ว่าหอมหรือเหม็น, ไพเราะหรือไม่ไพเราะ, **มันแล้วแต่ธรรมชาติ แล้วแต่มิติของมัน.**

นี่ก็เพื่อจะแสดงให้เห็นว่าผู้ที่มิบัญญัติรู้จริงไม่ได้เคยศึกษา, ไม่ได้เคยเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ก็สามารที่จะพูดให้ตรงกันได้กับพุทธศาสนา, แต่แล้วที่มันวิเศษกว่านั้นก็คือว่า **ไม่มีใครมาพูดให้มากกว่าไกลกว่าพุทธศาสนาได้,** แม้บางเรื่องจะพูดได้ก็อยู่ในวงจำกัด เรื่องเดียว ๒ เรื่อง, พูดทั้งหมดไม่มี **พุทธศาสนาจึงรวบรวม เนื้อหมัด, เนื้อทั้งหมดเลย.** นี่ความน่าอัศจรรย์ **น่าอัศจรรย์ที่สุดของพระพุทศาสนา, ใครจะคิด จะคิด คุไปเถอะ พบความจริงอย่างไรเท่าไร มันก็ไม่่นอกออกไปจากพุทธศาสนา,** แต่ว่าเป็นอีกส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา เรียกว่าเรามีโชคดีที่มีพระศาสนาที่สมบูรณ์ที่สุด สมบูรณ์ที่สุด.

เอาละพอกันสำหรับวันนี้ ๒๐ หัวข้อ พุทธศาสนา
 เป็นอะไรๆ ๒๐ หัวข้อ ที่พูดมาแล้ว ยังไม่จบนะ ยังไม่
 หมดนะ ยังมีอีกนะ ยังไว้พูดวันหลังอีก. วันนี้ ๒๐ หัวข้อแล้ว
 เหนื่อยแล้ว เหนื่อยแล้ว ก็ต้องยุติการบรรยาย สำหรับวันนี้.

ขอยุติการบรรยาย เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย
 ได้สวดบทบาลีคุณสาธยาย ส่งเสริมกำลังใจของท่านทั้งหลาย
 ผู้จะประพฤติปฏิบัติพระพุทธานุศาสนายิ่งๆ ขึ้นไป สืบต่อไป
 ณ กาลบัดนี้.

พุทธศาสนาคืออะไร

ชุดที่ ๒

มารู้จักพระพุทธศาสนากันให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา

บรรยายเมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๑

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชา ซึ่งได้
บรรยายมาในชุด คู่มือจำเป็นแห่งการศึกษาและการปฏิบัติ
มาถึงตอนที่ ๑๔ ในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **มารู้จัก
พระพุทธศาสนากันให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา** ต่อไปอีก, แม้ว่าจะ
ได้บรรยายมาครั้งหนึ่งแล้ว ๒๐ หัวข้อ ก็ยังไม่จบ, อยากจะ
บรรยายอีกต่อไปในวันนี้ **จะได้บรรยายอีก ๒๐ หัวข้อ** เพื่อ

ว่าจะได้รู้จักพระพุทธศาสนาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ดังที่ตั้งใจไว้นั่นเอง
ขอท่านทั้งหลายจงตั้งใจฟังให้ดี ๆ จะเป็นการรู้จักพระพุทธ-
ศาสนาในทุกแง่มุม แล้วก็จะอย่างละเอียดลออที่สุดด้วย.

ข้อที่ ๑. ที่จะกล่าวในวันนี้ก็คือ **พุทธศาสนาเป็น
ศาสนาแห่งความไม่เห็นแก่ตัว.**

ศาสนาแห่งความไม่เห็นแก่ตัว. ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ
ดูเหมือนจะกล่าวได้ว่า บางศาสนามีตัวและสอนให้เห็นแก่ตัว,
หรือให้เอาเปรียบผู้อื่นก็ได้. สำหรับ **พุทธศาสนา**นี้ มุ่งหมาย
ทำลายความเห็นแก่ตัว **ซึ่งเป็นศัตรูของสันติภาพ,**
แต่ถ้ามองให้ลึกไปกว่านั้นจะเห็นว่า **พุทธศาสนาสอน**
เรื่องความไม่มีตัว, เมื่อไม่มีตัวแล้วจะเห็นแก่ตัวได้อย่างไร.
นั่นแหละเป็นความลึกซึ้งถึงที่สุด ของความที่พุทธศาสนาเป็น
ศาสนาแห่งความไม่เห็นแก่ตัว.

โดยศีลธรรมทั่วไป ก็ต้องการความไม่เห็นแก่
ตัว เพราะว่าการเห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้ง **แห่งการเบียด**
เบียน, และการไม่รักษาไม่นิยมกฎเกณฑ์ที่ถูกตั้ง เอาแต่

ประโยชน์ของคนเป็นใหญ่. **ความเห็นแก่ตัวทำให้ตัวเองเดือดร้อน**, แม้ยูคนเดียวกับก็เดือดร้อน เพราะว่ามันหวาดกลัว มันผวา มันหิว. ถ้าไปแตะต้องผู้อื่นเข้าอีก ผู้หนึ่งก็พลอยเดือดร้อนเข้าไปอีกฝ่ายหนึ่ง จึงเป็นสิ่งที่ไม่มีใครต้องการ นอกจากผู้เห็นแก่ตัว, ผู้เห็นแก่ตัวจึงต้องการศาสนาที่สอนความเห็นแก่ตัว ขอสังเกตดูให้ดีๆ.

เราพุทธบริษัท นับว่า มีโชคดี ที่ได้รับนับถือ พระศาสนาที่สอนว่าไม่มีตัว, ขอให้เข้าถึงความจริงอันนี้เถิด มันก็ จะรู้สึกไม่เห็นแก่ตัวขึ้นมาเอง เพราะว่ามันไม่มีตัวที่จะมาเห็นแก่ หรือมาเข้าข้าง หรืออะไรทำนองนั้น, จะต้องศึกษาหลักเรื่องอนัตตาให้ดีๆ จะเห็นความไม่มีตัว, ศึกษาเรื่องปฏิจจสมุุปบาทให้ดีๆ, จะเห็นว่ามีแต่กระแสแห่งการปรุงแต่งอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีตัวตนที่แท้จริง. นี่ก็เป็นข้อหนึ่งที่จะกำหนดไว้ในใจว่า พุทธศาสนานี้ เป็นศาสนาแห่งความไม่เห็นแก่ตัว.

ข้อที่ ๒. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความมีอะไรกันทั้งนั้นและเดี๋ยวนี้.

เรามีความทุกข์ที่นี้และเดี๋ยวนี้ แล้วจะไปดับ
ทุกข์กันที่ไหน หรือว่าจะดับทุกข์กันที่นี้ แล้วหวังประโยชน์
จากการดับทุกข์ที่อื่นหรือชาติอื่น, อย่างนั้นมันไม่มีประโยชน์
อะไร.

ขอให้นักถึง คำสำคัญคำหนึ่ง คือคำว่า สนฺทิจิโก
ที่เราสวดบททำวัตรสวดมนต์กันเป็นประจำว่า สวากขาโต
ภควตา ธมฺโม สนฺทิจิโก อกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปนยิโก
พระธรรมที่พระผู้มีพระภาคกล่าวไว้ดีแล้วนั้นเป็นสนฺทิจิโก
—อันบุคคลนั้นจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง, เอหิปัสสิโก —ควรน้อม
เข้ามาในตน, บัณฑิตตั้งเวทิตัพโพ วิญญูหิ —ผู้รู้รู้ได้เฉพาะตน
ถ้าตายแล้วมันจะรู้ได้อย่างไร หรือจะมีประโยชน์อะไร.

พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า ในกายที่ยาววาหน่งที่ยัง
เป็น ๆ นี้ ตลาคดได้บัญญัติความทุกข์, เหตุให้เกิดทุกข์,
ความดับทุกข์, และหนทางให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,
ล้วนแต่ในร่างกายนี่ยังมีชีวิต คือยังเป็น ๆ เพราะว่าต้องการ
ให้สำเร็จประโยชน์ทันแก่ความต้องการหรือความรู้สึก มีความ
ทุกข์ที่ไหนก็ดับทุกข์ที่นั่น, มีความทุกข์เมื่อไรก็ดับเมื่อนั้น

และการกระทำนั้นปรากฏชัดอยู่ในใจ แม้ผลของการกระทำนั้น ก็ปรากฏชัดอยู่ในใจ.

เคยเข้าใจผิดกันว่า พระนิพพานจะถึงต่อเมื่อตายไปแล้วหลาย ๆ ร้อย หลาย ๆ พันชาติ จึงจะนิพพาน นั่นก็ตายกันหมด. ความร้อนเกิดที่นี้ ความทุกข์เกิดที่นี้, ไฟ-กิเลสเผาที่นี้ แล้วจะรอดดับกันเมื่อไร, มันต้องดับกันที่นี้, แล้วก็เห็นผลแห่งการดับกันที่นี้, มีความเย็นกันที่นี้ในชีวิตนี้. ขอให้สนใจในความหมายอันนี้ให้ดีๆ จะได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนาทั้งในชีวิตนี้ ไม่เป็นหมันเปล่า, ไม่เป็นหมันเปล่า ขอให้ฟังดูให้ดีๆ.

ข้อที่ ๓. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการบูชาหัวใจเป็นสิ่งสูงสุด.

ธรรมะคือหน้าที่, หน้าที่คือธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่ เรียกโดยบาลีว่า ธมฺม เรียกโดยภาษาไทยว่า หน้าที่ๆ. คำนี้พูดกันมาตั้งแต่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด, มนุษย์เริ่มสังเกตเห็นและรู้จักสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ แล้วก็เรียกมันว่าธรรมะๆ เรื่อยมา สอนเรื่องหน้าที่ให้คนสูงชันมากขึ้น จนกระทั่งเกิดพระ-

พุทธเจ้า, ท่านก็สอน **หน้าที่สูงสุด** **ดับทุกข์**หมดจดสิ้นเชิง
บรรลุ มรรคผล นิพพาน, คือ การดับทุกข์นั้นแหละ
เรียกว่าหน้าที่, จะเรียกว่าธรรมะ มันก็คือการดับทุกข์
 การกระทำที่เป็นการดับทุกข์ ไม่ให้ตกลงไปในกองทุกข์, จะ
 เรียกมันว่าหน้าที่. **หน้าที่ก็คือกระทำเพื่อไม่ให้เป็นที่ทุกข์**
 ไม่ให้เกิดความทุกข์ ไม่ให้จมอยู่ในกองทุกข์. แม้คำจะต่างกัน
 โดยภาษา แต่ความหมายเหมือนกัน, คือการช่วยผู้มีหน้าที่
 หรือผู้มีธรรมะไม่ให้ตกลงไปในกองทุกข์.

หน้าที่เป็นสิ่งที่ควรบูชาสูงสุด, ดังที่ **พระพุทธองค์ได้**
ตรัสว่า **ตถาคตเคารพธรรมะคือหน้าที่**, **พระพุทธเจ้าทุกพระ-**
องค์ก็เคารพธรรมะคือหน้าที่, แต่ละพระองค์ก็ทำหน้าที่อย่าง
 ไม่มีบกพร่อง, **โดยเฉพาะหน้าที่ของพระพุทธองค์** คือ
ทำความดับทุกข์ให้แก่ตนเองแล้ว **ช่วยเหลือผู้อื่นให้**
ดับทุกข์ได้อีกด้วย, **นี่คือหน้าที่**. แม้ที่สุดแต่ว่า **หน้าที่**
ต่ำลงมา, **ต่ำลงมา** จนถึงหน้าที่การทำมาหากิน การ
 บริหารร่างกาย, การคบหาสมาคม, การเป็นอยู่กันให้
 ดี ๆ ก็ล้วนแต่เป็นหน้าที่, **แล้วก็ หน้าที่ทั้งหมดเรียกว่า**

ธรรมะๆ เสมอกัน, ธรรมะแปลว่าหน้าที่ในลักษณะอย่างนี้.

เดี๋ยวนี้คนไม่เคารพหน้าที่ ปากว่าเคารพพระ-
พุทธเจ้า แต่ไม่เคารพสิ่งที่พระพุทธรูปเคารพคือหน้าที่,
เขาเลยเป็นคนว่างงานกันโดยมาก, มีความรู้มีปริญญาก็ยัง
ว่างงาน เพราะไม่เคารพบูชาหน้าที่ ไม่เห็นหน้าที่เป็นสิ่งที่มีความ,
เขาไม่ยอมออกเหงื่อเป็นต้น ก็เลยเป็นปัญหา, ถ้าเคารพ
หน้าที่บูชาหน้าที่พอเหงื่อออกมากก็ตั้งใจ อย่างนี้แล้วก็ไม่มีใคร
ว่างงาน.

ฉะนั้นขอให้พอใจว่าได้ทำหน้าที่ แม้เหงื่อมัน
จะออกท่วมตัว เมื่อได้ทำหน้าที่ก็พอใจที่ได้ทำหน้าที่. หน้าที่
คือสิ่งสูงสุดที่พระพุทธรูปท่านเคารพ. เราทำอย่างเดีย
วกันกับพระพุทธรูปคือเคารพหน้าที่ แล้วก็พอใจๆ ใจไม่รู้จักเบื่อ
ในการทำหน้าที่, ไม่ว่าหน้าที่สูง ต่ำ ใหญ่ เล็ก อะไร พอใจ
ทั้งนั้นแหละ ถ้าเป็นหน้าที่ที่จะช่วยดับทุกข์ได้แล้วก็พอใจ.
ฉะนั้นขอให้เรา พอใจในการทำหน้าที่ จะดับทุกข์ได้
และจะช่วยผู้อื่นให้ดับทุกข์ได้ด้วย เหมือนพระพุทธรูปเจ้า

ท่านทำ, รายละเอียดยังมีมากกว่านี้ แต่เอาเพียงเท่านี้ มันก็เรียกว่าพอสมควร.

ข้อที่ ๔. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่ง ปัญญาชน.

เป็นศาสนาที่อาศัยปัญญาเป็นหลักสมกับคำว่าพุทธะ, พุทธะ ซึ่งแปลว่า ผู้รู้ หรือ พุทธิ พุทธิ ที่แปลว่าความรู้. ในบรรดาศาสนา หรือพระพุทธรเจ้า หรือผู้ปฏิบัติธรรมะก็ตาม เขาแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ ศรัทธาธิกะ ถือศรัทธาเป็นใหญ่, วิริยาธิกะ ถือการพากเพียรเข้มแข็งกล้าหาญเป็นใหญ่, ปัญญาธิกะ ถือปัญญาความรอบรู้เป็นใหญ่. พุทธศาสนาถือความรอบรู้หรือปัญญาเป็นใหญ่ แม้จะมีศรัทธาก็มีภายหลังปัญญา, แม้จะมีความพากเพียรก็พากเพียรไปตามความชักบอกของปัญญา, โดยยกเอาปัญญาเป็นใหญ่และนำหน้าเสมอจึงเป็นไปตามอำนาจของปัญญา, บางทีก็เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ สัมมาทิฏฐิ แปลว่า ความรู้ ความเห็น ความเข้าใจ อะไรก็ตามที่ถูกต้อง เป็นสัมมา—สัมมา, สัมมา แปลว่า

ถูกต้อง, ถูกต้องนั้นคือ ถูกต้องต่อหนทางแห่งพระนิพพาน, ถ้าถูกต้องต่อความเป็นอย่างอื่นไม่จัดว่าถูกต้อง, ต้องเป็นไปเพื่อนิพพาน จึงจะเรียกว่าถูกต้อง.

การกระทำใด ๆ มีอยู่หลายอย่าง มีประโยชน์อย่างอื่นก็มี, แต่ถ้าไม่เป็นไปเพื่อนิพพานก็ไม่เรียกว่าถูกต้อง. การที่จะมีทรัพย์สมบัติ เงินทอง ข้าวของอะไรก็ตาม แต่ถ้าเพื่อกิเลสตัณหา มันก็ไม่ถูกต้อง, แต่ ถ้าเพื่อความดับทุกข์โดยเฉพาะแล้ว มันก็ถูกต้อง. เราจะต้องมีศีลให้ถูกต้อง คือเป็นไปเพื่อนิพพาน, จะต้องมีสมาธิให้ถูกต้อง เป็นไปเพื่อนิพพาน, มีปัญญาให้ถูกต้อง เป็นไปเพื่อนิพพาน.

นี่ถือไว้เป็นหลักอีกประการหนึ่งว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาชน, และถือว่า ปัญญาเป็นส่วนสำคัญ ในการดับทุกข์หรือแก้ปัญหา.

ข้อที่ ๕. ซึ่งออกจะเป็นการเมืองอยู่บ้าง พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งธัมมิกเสรีประชาธิปไตย.

หมายความว่าเราชอบเสรีภาพชอบประชาธิปไตย ให้แต่ละคน ๆ เป็นใหญ่ในตัวเอง, แต่ต้องเป็นธัมมิกะ คือ ถูกต้องหรือประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ธรรมะ ความถูกต้องอีก นั้นแหละ เสรีประชาธิปไตยจึงจะไม่เป็นอันตราย. **ถ้าเสรีประชาธิปไตยด้วยความเห็นแก่ตัวด้วยกิเลสแล้วอันตรายอย่างยิ่ง, อย่าไปเอาของมันเลย, ถ้าท่านผู้ใดชอบคำว่าเสรีเสรีภาพ เสรีประชาธิปไตย ก็ต้องนึกถึงสิ่งที่เรียกว่าธัมมิกะ ธัมมิกะ คือประกอบอยู่ด้วยธรรมะให้มากให้เป็นหลัก ว่ามันต้องประกอบอยู่ด้วยธรรมะ, มิฉะนั้นมันจะเสรีไปตามอำนาจของกิเลส ของความเห็นแก่ตัว, แล้วมันจะเป็นอันตรายแก่ทุกฝ่าย โดยไม่ต้องสงสัย ใครชอบเสรีก็ต้องทำให้เสรีนั้นประกอบอยู่ด้วยธรรมะ, อย่าเสรีไปตามอำนาจของกิเลส ถ้าเป็นไปตามอำนาจของกิเลสแล้ว กิเลสนั้นแหละมันชี้คือชี้หัวอยู่ แล้วจะเสรีได้อย่างไร. มันต้องไม่มีกิเลสเป็นเครื่องผลักดันบังคับบีบบังคับ มันจึงจะเรียกว่าเสรี, เดียวนี้เขาเสรีกันด้วยกิเลส เสรีกันด้วยความเห็นแก่ตัว โลกมันจึงยุ่ง.**

ข้อที่ ๖. ก็อยากจะพูดว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งธัมมิกะสังคมนิยม.

เมื่อตะกุกตะกักถึงเสรีอิสรภาพของคน, เดียวนี้พูดถึง
สังคมนิยม คือไม่นิยมเสรีส่วนบุคคล แต่มานิยมประโยชน์
หรือความสุขของสังคม พุทธศาสนาสอนในลักษณะเป็น
สังคมนิยม คือสอนในลักษณะสำหรับจะอยู่ด้วยกันมากๆ
ไม่ใช่อยู่คนเดียว ต่างคนต่างอยู่, มีคำสอนมากมายหลาย
ประการ, เป็นไปเพื่อว่าเราจะอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะ ;
เพราะว่าธรรมชาติมันก็ต้องการอย่างนั้น แล้วสัญชาตญาณที่
รู้สึกอยู่ในจิตใจ มันก็ต้องการอย่างนั้น.

เมื่อพูดถึง **ธรรมชาติ** ก็ดูธรรมชาติไปซิ มันอยู่
เดี่ยวๆเมื่อไร อะไรก็มีกันอยู่มากมาย, แม่มันมัน **ดินไม้**
จะอยู่ต้นเดียวมันก็อยู่ไม่ได้. อย่างว่าแต่คนเลย อยู่กันเป็น
หมู่มากมายเป็นป่าๆไปเลย. นี่ **สัญชาตญาณความรู้สึก**
เกิดเอง อยู่ในจิตใจของสิ่งที่มีชีวิต มันก็ **ต้องการจะเป็นหมู่**
จะมีพวก **จะมีความอบอุ่นด้วยสิ่งแวดล้อม.**

ลูกพอเกิดมาก็ติดแม่ ติดทุกคน หรือว่าเป็นคน
ขึ้นมาแล้ว มันก็อยู่คนเดียวไม่ได้ มันก็ต้องการเพื่อนฝูง

ร่วมมือกันอย่างนั้นร่วมมือกันอย่างนี้, เพราะว่ามันอยู่คนเดียว
 ไม่ได้ในโลกนี้. เขาจะให้เราอยู่คนเดียว, ยกโลกทั้งโลก
 มอบให้เราคนเดียว เราก็ออยู่ไม่ได้ เราก็อทำไม่ได้. ฉะนั้นเรา
 จะ**ต้องมีการอยู่เป็นสังคม** คือเป็นพวก, สัตว์ไตรัจฉาน
 มันก็จับกลุ่มกันเป็นหมู่เป็นพวก เป็นความอุ่นใจ คุณสัตว์ตัว
 เล็กๆ ตัวใหญ่ๆ, ช้างตัวใหญ่ๆ มันก็ยังอยู่เป็นพวก มันยาก
 ที่จะอยู่ตัวเดียว. เว้นไว้แต่มันมีเหตุผลอย่างอื่น. แต่ตาม
 ปกติแล้วมันต้องการอยู่เป็นพวก เพราะมันมีประโยชน์หลาย
 อย่างในความปลอดภัย, ในการต่อสู้, ในการทำอะไรให้สำเร็จ
 การร่วมมือกันนั้นมันเป็นความดีอย่างนี้.

พุทธศาสนาสอนให้ประพฤติปฏิบัติในลักษณะ
 ที่จะอยู่กันเป็นพวก, และอยู่อย่างถูกต้อง ที่เรียกว่า
ธัมมิกะ อีกนั่นแหละ. ถ้ามันจะกุมพวกกันไปปล้นไปฆ่า
 คนอื่น มันก็ไม่ใช่พวกที่ถูกต้อง, มันอยู่กันเป็นพวกที่มี
 ความเข้าใจกันดี **ร่วมมือกัน** กระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จะเป็น
ประโยชน์ต่อหมู่คณะนั้น, มองดูเห็นได้ง่ายๆ ว่า หลายคน
 ช่วยกันทำมันมันง่ายและมันเร็วและมันได้มาก ทั้งง่ายทั้งเร็ว

ทั้งได้มาก. ถ้าคนเดียวทำมันได้ยาก, มันลำบากมันได้น้อย, แล้วบางอย่างก็ทำไม่ได้. มดตัวเล็ก ๆ มันยังรู้จักหามกันเลย ช่วยกันหาม, ข้าวสารเม็ทหนึ่งพาไม่รอดมดตัวเดียว, แต่มดสองสามตัวช่วยกันหามข้าวสารเม็ทหนึ่งไปได้, แล้วคนจะโง่กว่าสัตว์เหล่านี้ได้อย่างไร. **เห็นประโยชน์ของการที่ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมกำลังกันเป็นหมู่เป็นคณะเป็นสังคม, เป็นสังคม แล้วก็มี ความถูกต้องหรือธรรมะเป็นเครื่องกำกับก็ปลอดภัย.**

นี่ว่า พุทธศาสนานี้เป็นสังคมนิยม; แต่เดี๋ยวนี้คนเขากำลังเกลียดว่า สังคมนิยมเป็นคอมมิวนิสต์อย่าเอามา เพราะเขาไม่เข้าใจว่าสังคมนิยมแบบนี้มันก็มีอยู่, แต่เราไม่ใช่สังคมนิยมแบบนี้, สังคมนิยมแบบที่ว่ามีธรรมะมีความถูกต้องเข้ามากำกับ, อยู่กันอย่างเป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน, เป็นอย่างนั้นแล้วจะเบียดเบียนกันได้อย่างไร, จะเอาเปรียบกันได้อย่างไร เป็นไปไม่ได้. เดี๋ยวนี้นคนเห็นแก่ตัว มันเป็นสังคมนิยมไม่ได้, ฉะนั้นต้องเอาความเห็นแก่ตัวนั้นออกไป ความรักผู้อื่นมันก็จะเกิดขึ้นมาแทน.

ข้อที่ ๗. อยากจะระบุว่า พุทธศาสนาเป็น ศาสนาแห่งการรับรู้ชีวิตทุกระดับชีวิต.

ขอให้ฟังให้ดีๆ ว่า ยอมรับรู้ว่าชีวิตเป็นของมีค่าทุกๆ ระดับของชีวิต, ไม่ว่าจะเป็ชีวิตชนิดไหน คนที่เห็นแก่ตัว ก็ไม่ยอมรับความจริงอันนี้ เขี่ยตเหยียดคนที่ต่ำกว่า, จะต้องรับรู้ ว่า **ชั้นชื่อว่าชีวิตแล้ว** มันก็มีความหมายมีค่า และก็ให้มันทุกระดับของชีวิต. บางคนจัดให้ต้นไม้ไม่มีชีวิตเสียก็มี, อย่างนี้เห็นจะไม่ไหว. **ต้นไม้ก็มีชีวิตไปตามแบบของ**

ต้นไม้, ระดับของต้นไม้ มันก็มีชีวิต. ฉะนั้น **ถ้าสัตว์เป็นบาป** **ถ้าต้นไม้ก็ต้องเป็นบาปด้วยเหมือนกัน** แม้จะไม่เท่ากัน, แม้จะไม่เท่ากัน **ฆ่าคนก็เป็นบาปมากกว่า, ฆ่าสัตว์ก็เป็นบาปรองลงมา, ฆ่าต้นไม้ก็เป็นบาปรองลงไป.** ที่จะไม่ให้เป็นบาปนั้นเป็นไปได้, นั้นไม่รับรองทุกระดับของชีวิต.

ศาสนาบางศาสนาอย่าไปออกชื่อเลยมันไม่ดี **ฆ่าสัตว์ได้** เป็นนักบวชชิงนกดกปลาได้ เป็นนักบวชในศาสนาเพราะเขาไม่ยอมรับว่า **ระดับชีวิตระดับนั้นมีค่า, แต่พุทธศาสนาเราถืออย่างละเอียด** ละเอียดยละเอียดสุขุมนี่มันवलอ่อนโยนว่า **มันเป็นชีวิตแล้ว** ก็ต้องให้ความเคารพนับถือ, อย่า

ไปดูหมิ่นดูถูก แม้แต่ชีวิตของสัตว์ตัวเล็ก ๆ หรือว่าชีวิตของ
 สัตว์เล็กลงไปอีก เป็นตัวจุลินทรีย์เป็นตัวเซลล์อะไรก็ตาม
 กระทั่งว่ามันเป็นเซลล์ชนิดพืชไม่ใช่สัตว์ มันก็มีชีวิต, ต้อง
 เคารพชีวิต.

เทียนมันไม่เคารพในลักษณะนั้น เขียดยกยามผู้ที่
 ต่ำกว่าหรือต่อยกว่า, เป็นคนร่ำรวยก็ดูถูกคนจน, เป็นคน
 ใหญ่กว่าก็ดูถูกคนเล็ก, พระเณรโง่ ๆ ชอบเขกหัวเด็ก ๆ เพราะ
 ว่าไม่ยอมรับว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิต ในฐานะที่เป็นคนเสมอกัน.
 นี่ ไม่ยอมรับ เด็ก ๆ ว่ามีชีวิตเสมอกัน แล้วก็ ไม่ยอมรับ
 สุนัขและแมวไก่อันเป็นต้นว่ามีชีวิต, ก็ทำหยาบคายทารุณต่อสิ่ง
 เหล่านั้นมากขึ้นไปอีก. เมื่อลงไปถึงต้นไม้ต้นไม้แล้วก็ไม่ต้อง
 พุดถึง ก็ทำหยาบคายยิ่งขึ้นไปอีก, เขาไม่เคารพชีวิต.

**พระพุทธเจ้าท่านให้ยอมรับชีวิตทุกระดับ ตาม
 สมควรแก่คุณค่าของมัน;** อย่างเป็นภิกษุ^๕จะฆ่าต้นไม้
 ไม่ได้, ถ้าไปฆ่าต้นไม้ก็ปรับอาบัติเท่ากับฆ่าสัตว์เหมือนกัน
 เท่ากับฆ่าสัตว์เหมือนกัน, ทำให้สัตว์ตายก็เป็นอาบัติปาจิตีย์,

ทำให้ต้นไม้ตายก็เป็นอาบัติปาจิตตีย์อย่างหนึ่งเป็นต้น, ยอมรับ
สิ่งที่เรียกว่าชีวิต ชีวิตเป็นของมีค่า.

ขอให้เราถือหลักอันนี้ เราก็จะมีเมตตากรุณากว้าง
ขวางไม่มีขอบเขต; เมื่อได้ยินว่าชีวิต ก็ต้องรู้ว่ามันก็รักตัว
มันเอง, ต้นไม้มันก็มีชีวิต มันก็รักตัวมันเอง, มันต่อสู้เพื่อ
ความอยู่ไม่ยอมตายเหมือนกัน เห็นใจมันบ้าง, สัตว์ตัวเล็กๆ
แทบจะมองไม่เห็น มันก็มีชีวิต มันก็รักที่จะมีชีวิต ก็
เห็นใจมันบ้าง. เรามีจิตใจละเอียดอ่อนอย่างนี้แล้ว จะมี
สันติสุขมีสันติภาพ เพราะว่าไม่มีการเบียดเบียน, นอกจาก
จะไม่เบียดเบียนแล้ว มันยังมีความรักเมตตากรุณา ช่วยเหลือ
เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่, ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในชีวิตทุกระดับ.

นี่ก็เป็น หลักเกณฑ์ในพระพุทธศาสนา ที่ต้อง
การให้รับรู้ชีวิตทุกระดับของชีวิต ว่ามันก็เป็นชีวิต ก็คือ
ความรู้สึกที่อยากจะอยู่ไม่อยากจะตาย, ต้องการความสงบสุข.
ฉะนั้นมาช่วยกันเถิด มาทำให้มีความสงบสุข, นับตั้งแต่พวก
เทวดาลงมา มาช่วยให้มีความสงบสุข มนุษย์ก็มีความสงบสุข,
สัตว์เร่จรจัดทั้งหลายก็มีความสงบสุข, ต้นไม้ต้นไม้ทั้งหลาย

ก็มีความสงบสุข, นี่จะเรียกว่าเป็นโลกทั้งโลกของสิ่งมีชีวิตอันมีความสงบสุข จริงหรือไม่จริงขอให้ลองไปกิดดู.

ข้อที่ ๘. ก็อยากจะพูดว่า **พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งอหิงสาอันสมบูรณ์.**

อหิงสาอันสมบูรณ์, *อหิงสา* แปลว่า *ไม่เบียดเบียน* คนธรรมดาเห็นแก่ตัว มันก็เบียดเบียนด้วยอวิชา, มีอวิชาแล้วมันก็เบียดเบียน ที่จริงเบียดเบียนตัวเอง แต่ก็ไม่รู้. **คนโง่เบียดเบียนทั้งตัวเองและเบียดเบียนทั้งผู้อื่น** ทำลายผู้อื่น, **หา**รู้ไม่ว่ามันก็เป็นกรเบียดเบียนตัวเอง.

การไม่เบียดเบียนทั้งตัวเองไม่เบียดเบียนทั้งผู้อื่น นั่นแหละเป็นการไม่เบียดเบียนที่สมบูรณ์; แต่ความโง่ปีติบังเสีย ไม่เห็นการเบียดเบียนตนเอง ที่ทำตัวเองให้ลำบากอยู่ด้วยกิเลสตัณหา^๕ ทำตนเองให้ลำบากอยู่แต่ๆ ก็ยังไม่เห็น, แล้วก็ยังทำๆ ทำตนเองให้ลำบาก ด้วยกิเลสตัณหา ด้วยความโง่ ด้วยอบายมุขอะไรก็ตาม เบียดเบียนตนเอง มันก็ไม่มองเห็น, เรียกว่ามีอวิชามากเกินไป แล้วก็ไม่เห็นว่า เมื่อเบียดเบียนเขาให้เดือดร้อนก็เท่ากับเบียดเบียน

ตนเองด้วยเหมือนกัน, เพราะมันจะวกกลับมาหา มันเป็นการก่อสร้างเวอร์กัยขึ้นมา สำหรับเป็นปัญหาเพิ่มขึ้น, ฉะนั้น จึงมีหลักการที่ว่า จะไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น.

การเบียดเบียนตนเองนี้ ลึกลับมาก ไม่ค่อยจะรู้จักกัน ทำตัวเองให้ลำบาก แต่ก็พอใจที่จะทำ, การทำผิดทำชั่วนี้คือเบียดเบียนตนเอง แต่กลับเห็นเป็นความสนุก เป็นความดีเป็นความดีไปเสียอีก จึงมีการเบียดเบียนตนเองโดยไม่รู้สีกตัว ในแบบที่เห็นกงจักรเป็นดอกบัวกันอยู่ทั่วไป. ขอให้สังเกตดูให้ดีๆ ไม่ทำให้ลำบาก แม้อย่างหยาบๆ, แม้อย่างกลางๆ, แม้อย่างละเอียดที่มองไม่ค่อยจะเห็น.

การกระทำให้ลำบากมีหลายขนาดอย่างนี้ จะต้องศึกษาให้รู้ว่าความลำบากอย่างละเอียด หรือการเบียดเบียนของกิเลสละเอียด, นอกจากละเอียดแล้วยังหลอกๆ หลอกให้เห็นว่าเป็นความดี, ความชั่วมันหลอกให้เห็นว่าเป็นความดี, คนก็หลงทำความชั่ว คือเบียดเบียนตนเอง

นั้นแหละ, เป็นการทำความชั่วเบียดเบียนตนเอง แต่หลงไป
ว่าเป็นความดีเพราะว่ามันหลอก. นี่คือการเบียดเบียนที่ละเอียด
มันมีปัญหามากอย่างนี้.

ฉะนั้น เราจะถือหลักโบรมโบราณ รวมทั้งใน
พุทธกาลในพุทธศาสนา ก็ยอมรับร่วมกันหมดเลยว่า *อหิงสา*
ปรโม ธรรมโม, อหิงสา ปรโม ธรรมโม —ความไม่เบียดเบียน
เป็นบรมธรรม, ความไม่เบียดเบียนเป็นธรรมะสูงสุด : ไม่
เบียดเบียนทุกระดับ, ระดับหยาบ ระดับกลาง ระดับละเอียด
ก็ไม่เบียดเบียน, ตนเองก็ไม่เบียดเบียน ผู้อื่นก็ไม่เบียดเบียน,
มันกลายเป็น ไม่เบียดเบียนโดยประการทั้งปวง นั่นเป็น
บรมธรรม.

บางทีไม่ต้องมีใครมาเกี่ยวข้อ **ตัวเองมันเบียด**
เบียนตัวเองด้วยความโง่ ค้ำความโง่ทำให้กินไม่ได้นอนไม่
หลับ หรือว่า **ทำให้ยุ่งยากลำบากทรมานอยู่ตลอดเวลา,**
หรือไปเห็นกงจักรเป็นดอกบัวไปชอบบอขายมุข ดิ่มน้ำ
เมา เทียวกลางคืน ดูการละเล่น อะไรก็ตาม ซึ่ง เบียด
เบียนตนเองโดยไม่รู้สึกรู้สา โดยไม่รู้สึกรู้สา. แต่กลับไปรู้สึก

ว่าดี ว่า ได้ ว่า สนุก ว่า เอรีตอรรอยไปเสีย, อย่างนี้
เป็นการเบียดเบียนที่ละเอียดถี่กลซึ่ง ซึ่งสมัครเป็น สมัคร
จะเป็น, ยิ่งเป็นยิ่งสนุกยิ่งเบียดเบียนตัวเองยิ่งสนุกสำหรับคน
โง่ พอกันที่เรื่องการเบียดเบียน.

ข้อที่ ๙. อยากรจะพูดว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนา
แห่งการมีหัวใจของทุกศาสนา.

เดี๋ยวนี้ต้องนึกถึงศาสนา ทุกๆ ศาสนาก่อน ว่า
เกิดขึ้นมาในโลกนี้เพราะเหตุอะไร, ถ้าศึกษาในแง่ของ
ประวัติศาสตร์ ก็พบได้ง่ายๆว่า มนุษย์เบื่อการเบียดเบียน,
กลัวการเบียดเบียน, ไม่ต้องการเบียดเบียน, จึงเกิดศาสนา
นานาชนิด ขึ้นมา สอนเรื่องการไม่เบียดเบียน, สอนเรื่อง
การให้เป็นอยู่กันอย่างสงบสุข โดยเฉพาะก็ไม่เห็น
แก่ตัว, ถ้าไม่อย่างนั้นไม่รู้ว่าจะเกิดขึ้นมาทำไม. ถ้าไม่มีปัญหา
อะไรมันก็ไม่เกิดขึ้น เดี่ยวนี้มันมีมูลเหตุ มันมีปัญหา มันทน
อยู่ไม่ได้แล้ว เพราะการเบียดเบียน ก็เริ่มมีศาสดาผู้สอน
องค์เล็กองค์น้อยเกิดขึ้น ๆ จนเกิดพระบรมศาสดา มีความ
มุ่งหมายที่จะสร้างสันติภาพกันทั้งนั้นแหละ, บรรดา

พระศาสดาองค์เล็กองค์ใหญ่เท่าไร ก็มุ่งหวังสันติภาพมากน้อย
เล็กใหญ่ไปตามเรื่อง.

เดี๋ยวนี้ เราจะเห็นได้ชัดว่า **ทุกศาสนา ต้องการจะ
กำจัดความเห็นแก่ตัว** ทุกศาสนา **จึงสอนให้รักผู้อื่น** ให้
รักผู้อื่นเหมือนกับรักตนเอง. แต่แล้วสาวกไม่ทำ, สาวกไม่
ทำตาม ก็ฆ่าผู้อื่นหรือฆ่าเพื่อนร่วมศาสนาด้วยกัน อย่างฆ่า
เนื้อฆ่าปลานั่นก็มี นั่นเพราะมันไม่ทำ ทั้งที่แท้ศาสนานี้ ๆ
ก็สอนให้ไม่เห็นแก่ตัว ให้รักผู้อื่นอยู่นั่นแหละ.

เราพูดได้เลยว่า **ทุกศาสนามีหัวใจที่จะกำจัดความ
เห็นแก่ตัว** แต่พุทธศาสนาเราก็มี อย่างมากกว่า กว้าง
ขวางกว่า ครอบงำได้ไกลกว่า เพราะเราสอนลึกลง
ไปถึงความไม่มีตัว, สอนลึกลงไปถึงความไม่มีตัว มันก็
ไม่เห็นแก่ตัว. ถ้ายังสอนว่ามีตัว มันก็ต้องเห็นแก่ตัว,
เมื่อเห็นแก่ตัวมันก็ต้องรุกร้าผู้อื่นเกินเลยผู้อื่นเป็นธรรมดา.
แต่เอาเป็นว่า เมื่อทุกศาสนาต้องการความรักผู้อื่นไม่เห็น
แก่ตัว, พุทธศาสนาสอนได้ไกลไปกว่านั้น ว่าไม่มีตัว,
พอไม่มีตัว ไม่เห็นแก่ตัว มันก็รักผู้อื่นเอง, ไม่มีตัวที่จะ

เห็นแก่ตัว มันก็รักตัวเอง. ขอให้จำไว้ แล้วก็รักความ
ถูกต้อง ความสุจริต ความยุติธรรม.

ถ้ามันเห็นแก่ตัวเสียแล้ว มันไม่เห็นแก่ความ
ยุติธรรมดอก **ไม่เห็นแก่ความถูกต้องดอก, ก็เห็นแต่
ประโยชน์ของตัวเอง.** นี่รักตัว เห็นแก่ตัวชนิดนี้
ใช้ไม่ได้ ถ้าจะใช้คำว่ารักตัว ก็ขอให้มีความถูกต้อง คือไม่
ไ้รักด้วยกิเลส, ถ้ารักด้วยกิเลสมันก็เป็นความเห็นแก่ตัว,
ถ้ารักด้วยสติปัญญา มันก็จะไม่เห็นแก่ตัว หรือจะเห็นแก่ตัว
ผู้อื่นได้.

ดังนั้น **ถ้าใครอยากจะรักตัว ก็ขอให้รักด้วย
สติปัญญา,** อัยาร์กด้วยอวิชา กิเลส ตัณหา มันจะทำผิด
ไปหมด, หรือแม้แต่ว่าจะเห็นแก่ตัว เอ้าอยากจะเห็นแก่ตัว
เพราะคำนมันมีความหมาย ก็ขอให้เห็นแก่ตัวด้วยสติปัญญา,
เห็นแก่ตัวด้วยสติปัญญาที่ถูกต้องเถิด มันจะไม่ทำผิด, ถ้าเห็น
แก่ตัวด้วยอวิชา ด้วยกิเลสตัณหา แล้วมันก็วินาศ, เตี่ยวัน
ในภาษาพูดทั่วไป ไม่ว่าภาษาไหนถ้าพูดว่า เห็นแก่ตัวแล้ว
หมายถึงความโง่หรือกิเลสทั้งนั้น ไม่มีใครต้องการในโลกนี้,

ไม่ต้องการความเห็นแก่ตัว กลียศความเห็นแก่ตัว กลัวความเห็นแก่ตัว, เพราะว่า **ความเห็นแก่ตัวนั้นตามธรรมดา**มันมาจากกิเลสตัณหา, มาจากความงี่ มาจากอวิชชา มาจากความมืด. **พุทธศาสนามีหัวใจเป็นความไม่เห็นแก่ตัว** เพราะสอนเรื่องไม่มีตัว, นี้ขอให้เข้าใจกันไว้.

ข้อที่ ๑๐. พุทธศาสนาเป็นศาสนาชั้นยอด
สุดของศาสนาทั้งปวง.

ข้อนี้ฟังดูแล้วคล้ายกับว่าถูกผู้อื่นโอหังก้าวร้าว. อย่าฟังไปในแง่ว่าพูดโอหังก้าวร้าวว่าพุทธศาสนาดีกว่า, หรือยอดสุดของศาสนาทั้งปวง. ขอให้มองกันในแง่ของความจริง หรือหลักคำสอน **ศาสนาทั้งหลายสอนไปจบอยู่ที่มีตัวตนอันเป็นนิรันดรถาวร,** มีตัวตนอันเป็นนิรันดรถาวรอยู่นั้นแหละ ยกเลิกไม่ได้ ไปสูงสุดอยู่ที่มีตัวตน, เป็นอาตมันที่ถาวร, เป็นพระเจ้าที่ถาวร, เป็นพรหมที่ถาวร เป็นอะไรก็ตาม. แต่ **พุทธศาสนาจะสอนเลยนั้นขึ้นไป เป็นความว่าง, ว่างจากตัวตน.** แม้ว่าจะอยู่นิรันดร หรือจะดีกว่าใครเท่าไรก็ตามเถอะ มันก็ว่าง, ว่างจากความหมายแห่งตัวตน.

อย่าไปยึดมั่นถือมั่นว่ามีตัวตนเลย พุทธศาสนาขึ้นพันไปจนถึงไม่มีตัวตน มีแต่ความว่างจากตัวตน จึงถือว่า เป็นียอกสสุก ยอกสสุกที่ใครจะสอนให้เลยกว่านั้นขึ้นไปอีกไม่ได้. ใครจะไปต่อยอกให้อีกไม่ได้. มันสุกยอกเสียแล้ว, นี้เรียกว่าพุทธศาสนาเป็นียอกสสุกของศาสนาทั้งปวง.

ข้อที่ ๑๑. อยากจะพูดว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปลดปล่อย.

พวกคอมมิวนิสต์ชอบคำนี้ เขาอ้างเป็นเหตุสำหรับปฏิบัติหน้าที่ว่าปลดปล่อย, ปลดปล่อย. เรานี้จะพูดว่า พุทธศาสนาต่างหากเป็นผู้ปลดปล่อย คือปล่อยได้ยิ่งกว่าที่คอมมิวนิสต์ปล่อย, คอมมิวนิสต์มันปล่อยทางวัตถุ ทางร่างกาย ทางโลกๆไม่ปล่อยทางจิตใจ มีความมั่นหมายเอาไว้ในอำนาจ เอาไว้ภายใต้การปกครองอยู่นั้นแหละ. ที่จะหลุดพ้นกันแท้จริง ต้องเป็นวิมุตติทางจิตใจ หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง, หลุดพ้นจากปัญหาทั้งปวง, หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง จึงจะเรียกว่าหลุดพ้น. จิตหลุดพ้นจากทุกสิ่ง

ที่ครอบงำจิตนั้นจึงจะเรียกว่าหลุดพ้น, คอมมิวนิสต์ไม่ได้
ปล่อยถึงขนาดนั้น.

เรามีความปลดปล่อย, ปล่อยคนให้หลุดพ้นจาก
สิ่งที่กักขังควบคุมทรมาณจิต ให้หลุดพ้นออกไปได้จากสิ่ง
เหล่านี้. เรียกว่าวิมุตติในพระพุทธศาสนา, นี่คือการปลด
ปล่อยที่แท้จริง, ปล่อยสุดท้ายก็คือปล่อยจากตัวตน ปล่อยจาก
ความยึดมั่นว่าตัวตน, ปล่อยจากความยึดมั่นว่าของตน นั้น
แหละเป็นการปลดปล่อยอันแท้จริง, ปล่อยตัวเองจากตัวเอง
หรือจะพูดอีกอย่างที่ไม่มีใครชอบ ว่าพ้นออกไปเสียได้จาก
ความชั่วและความดี ไปจนพ้นเสียจากความดี เห็นความดี
นั้นแหละปล่อย, **พ้นจากชั่วไปถึงดี พ้นจากดีไปถึงว่าง,**
นั้นแหละเป็นการปลดปล่อยที่แท้จริง. ขอให้ทุกคนรู้ว่า ความ
ปลดปล่อยที่แท้จริงมันอยู่ที่ไหน, หรือมันไปถึงไหน.

**ข้อที่ ๑๒. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่ง
สันติภาพ.**

มีความสงบ, **เป็นความสงบเยือกเย็น. สันติภาพ**
ทางกาย กายไม่มีอะไรเบียดเบียน, **สันติภาพทางจิต** จิต

ไม่มีอะไรเบียดเบียน, **สันติภาพทางวิญญาณ คือสติ**
ปัญญาไม่มีความโง่เขลาเบียดเบียน. **นี่จำไว้เถอะว่า**
ทางกายก็ปราศจากความเบียดเบียน ของบุคคลของ
 เหตุการณ์ **เบียดเบียนก็**ไม่เป็นเบียดเบียนเพราะไม่รับเอา,
ทางจิตก็ไม่มีนิวรณ์ ไม่มีอะไรเบียดเบียน, **ทางสติปัญญา**
 ก็ไม่มี **กิเลสตัณหาหรือมิจฉาทิฎฐิ** อะไรมารบกวน, มัน
 เป็นสันติภาพเพราะไม่มีอะไรบกวน.

ข้อที่ ๑๓. อยากจะพูดว่า พุทธศาสนาเป็น
ศาสนาแห่งความมีคนเพียงคนเดียว.

ฟังดูบ้าง ๆ บอ ๆ ศาสนาแห่งความมีคนเพียงคนเดียว,
 คือ **ไม่มีสิ่ง ไม่มีกู ไม่มีเขา ไม่มีเรา ไม่มีนี้ ไม่มีนั้น, มี**
แต่คนเดียวเป็นธาตุตามธรรมชาติ ซึ่งไม่ถือว่าเป็นตัวตน,
 ไม่เป็นตัวตน **ซึ่งแบ่งเป็นเขาหรือเป็นเราไม่ได้ มีแต่ธาตุ**
ตามธรรมชาติ ซึ่งไม่ควรจะเรียกว่าบุคคล **แต่ถ้าไม่เรียกว่า**
บุคคลก็ไม่รู้จะเรียกว่าอะไร.

ถ้าจะมีบุคคลก็อย่ามีเรา มีเขา **เพราะถ้ามีเรา มีเขา**
แล้วมันต้องกระทบกันเป็นแน่นอน, มันต้องขัดแย้งกันเป็น

แน่นอน. ทำในใจเสียว่า ทั้งหมดนี้ ทั้งหมดในสากลจักรวาล มันจะมีกลิ่น ๆ คนก็ตามใจเป็นคน ๆ เสียเสีย อย่ามีฝ่ายโน้น อย่ามีฝ่ายนี้ อย่ามีฝ่ายนั้น, เรียกว่ามีคน ๆ เดียว เป็นคน ๆ เดียวกันเสียให้หมด, เป็นเพื่อน เกิดแก่ เจ็บตาย มีปัญหา **อย่างเดียวกัน,** มีหัวอกอย่างเดียวกัน มาจากธาตุทั้งหลาย เป็นสังขารปรุงแต่งกันขึ้นมาด้วยกัน เหมือนกันด้วยประการ ทั้งปวง, อย่างนี้เป็นคน ๆ เดียว เป็นคนเดียวกันอย่างนี้ ก็ไม่มีเขาและไม่มีเรา สบายดี.

ข้อที่ ๑๔. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการ สหกรณ์.

สหกรณ์ร่วมมือกันทำ ร่วมมือกันมี ร่วมมือกันกิน. ร่วมมือกันใช้, ร่วมมือกันเก็บรักษา, ร่วมมือกันเป็นเจ้าของ ทรัพย์สินสมบัติให้เป็นสหกรณ์. แต่แล้ว **ในโลกนี้มันทำไม่ได้ เพราะมันมีแต่คนคดโกง,** พร้อมทั้งจะเอาเปรียบ การ สหกรณ์ที่แท้จริงเกิดไม่ได้ เกิดได้หลอก ๆ เท่าที่ภายนอกเท่า ที่ความจำเป็นบังคับ เพราะว่าเขาไม่ถือตามหลักพุทธศาสนา ที่ว่าเราเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตายด้วยกัน

ทั้งหมดทั้งสอง. ถ้าเราเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บตายด้วยกัน
ทั้งหมดทั้งสองแล้ว เราจะโง่งกันไปทำไม, เราเป็นหัวอก
เดียวกัน, รวมกันแก้ปัญหา ต่อสู้อุปสรรค ต่อสู้ความทุกข์
ความเลวร้ายทั้งหลายทั้งปวง รวากับว่าเรารวมกัน, รวมกัน
เป็นกิจกรรมอันเดียว.

ข้อที่ ๑๕. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการ เศรษฐกิจ.

เศรษฐกิจ แปลว่า **กิจอันประเสริฐที่สุด**, ในที่นี้
หมายถึงกิจที่ทำให้เกิดสิ่งดีมีประโยชน์, ที่มีประโยชน์น้อย
ให้มีประโยชน์มาก, ที่ไม่เคยมีประโยชน์ก็ให้เป็นประโยชน์
ขึ้นมา, ทำได้อย่างนี้เรียกว่าเศรษฐกิจ **กิจอันประเสริฐ**.
**พุทธศาสนาทำให้ชีวิตที่ไม่มีประโยชน์ กลายเป็นมี
ประโยชน์ที่สุด คือ บรรลุ มรรคผลนิพพาน**; ร่างกาย
เน่าไม่มีราคานี้ สามารถใช้เป็นที่ตั้งแห่งการปฏิบัติธรรมะ,
ปฏิบัติธรรมะ ร่างกายที่เป็นของเน่าเป็นของไม่มีประโยชน์
ก็กลายเป็นของมีประโยชน์ขึ้นมา, ที่มีประโยชน์น้อยๆ ก็มี
ประโยชน์มากขึ้น เพราะไม่เห็นแก่ตัว ประโยชน์ที่เคยทำกัน

เพราะเห็นแก่ตัว มากลายเป็นประโยชน์ที่หายไปเพราะไม่เห็น
แก่ตัว, ประโยชน์น้อยก็กลายเป็นประโยชน์มาก. นี่เป็น
เศรษฐกิจ เป็นเศรษฐกิจทางจิต ร่ำรวยไปด้วยคุณความดี
นี่เศรษฐกิจที่เกิดขึ้นโดยพุทธศาสนา.

ข้อที่ ๑๖. อยากพูดว่า พุทธศาสนาเป็น
ศาสนาแห่งการพัฒนาชีวิต ทำให้ชีวิตสูง เจริญขึ้น
ในทุกความหมาย.

ชีวิต ๆ คำนี้ มีความหมายมาก หลายอย่างหลายประการ
จนเวียนหัว, เอาสั้น ๆ ว่า **ชีวิตทางวัตถุ คือเซลล์ที่ยังมีชีวิต**
ประกอบกันขึ้นเป็นเนื้อเป็นหนัง มีชีวิตอย่างไร, ชีวิตอย่างไร
ก็พัฒนา **นี้ชีวิตที่สูงขึ้นทางจิตใจก็พัฒนา. ชีวิตที่หมายถึง**
การเป็นอยู่ ระบบการเป็นอยู่ก็เรียกว่าชีวิต, ระบบนั้น ๆ
พัฒนา. แต่คำว่าพัฒนา ๆ นี้ **หมายถึงถูกต้อง คือมีความสงบ**
สุขแท้จริง.

คำว่าพัฒนา ๆ ตัวหนังสือแปลว่า **ทำให้มากขึ้น** เท่า
นั่นเอง, **ไม่สุขไม่สงบก็เรียกว่าพัฒนา,** คำ ๆ นั้นมันแปลว่า **ทำ**
ให้มากขึ้น. แต่ในทางพุทธศาสนาเราพัฒนาให้มากด้วย

สิ่งที่พึงปรารถนา คือความสงบสุข, ให้พัฒนาโดยมีความสงบสุข หรือมีภาวะที่น่าพอใจน่าปรารถนานั้นมากขึ้น ๆ, ไม่ว่าชีวิตในความหมายไหน **ชีวิตทางระดับวัตถุก็ได้, ชีวิตระดับจิตล้วน ๆ ก็ได้, ชีวิตระดับสติปัญญา หรือวิญญาณก็ได้** มันล้วนแต่พัฒนาด้วยกันทั้งนั้น, เรียกว่าชีวิตในทุกความหมายก็แล้วกัน.

ข้อที่ ๑๗. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการลงทุนน้อยได้ผลมาก.

เป็นอยู่อย่างต่ำแต่กระทำอย่างสูง, กินอยู่อย่างต่ำ ๆ แต่การกระทำนั้นมุ่งสูง. เราชวนกัน **ถือหลักการดำรงชีวิตที่ว่า กินข้าวจานแมว อาบน้ำในคู อยู่อย่างต่ำ ๆ มุ่งกระทำอย่างสูง**, กินหรืออยู่ให้ต่ำที่สุด แล้วจิตมันก็จะโน้มไปทางสูง. ถ้าไปกินอยู่สูงมุ่งเอิร์ตอรรอยสวายงามเป็นสูงเสียแล้ว จิตมันก็จะโน้มไปทางต่ำเองเป็นธรรมดา, ถ้าจะให้จิตมันเป็นไปทางสูงก็กินอยู่อย่างต่ำ ๆ เข้าไว้. **ชีวิตเป็นอยู่แบบพระสงฆ์** นี้กินข้าวจานแมว อาบน้ำในคู นอนกุฏิเท่าเสาหมู พังยุ้งร้องเพลงนี้เราสอนว่าควรจะต้องถือหลักอย่างนี้.

๕ ครึ่งพุทธกาลก็เหมือนกัน และ พระพุทธเจ้าก็

เป็นอยู่อย่างนี้, บางทีก็ไม่มีอาหารฉัน, บางทีก็ฉันข้าวตาก
 เลี้ยงม้า ไม่มีข้าวแกงไม่มีกับ, อย่างที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก
 เล่มแรกที่สุด พระวินัยปิฎกเล่มแรกที่สุดของพระไตรปิฎก
 เล่าเรื่องพระพุทธเจ้าจำพรรษาเมืองเวรัญชา ผู้นิมนต์ลืมไปเสีย
 ไม่มีอะไรฉัน ข้าวยากมากแพงหาไม่ได้. พ่อค้าเลี้ยงม้าเขา
 สงสารเขาแบ่งอาหารเลี้ยงม้า คือข้าวตากถวายพระองค์ละกำมือ
 ทำให้ชุ่มๆ ้วยน้ำแล้วก็ฉันไม่ต้องมีแกงมีกับ. กิติกุเถติ ความ
 เป็นอยู่อย่างต่ำอย่างนี้ ก็ไม่ยอมเปลี่ยนแปลง, ไม่ยอม
 เปลี่ยนแปลงไปแสวงหาให้มันสูง. **เดี๋ยวนี้ปากหรือท้อง**
มันต้องการจะกินดีอยู่ดีไม่มีขอบเขต, มันมุ่งแต่ทาง
 เรื่องปากเรื่องท้อง ลืมเรื่องทางจิตใจ มันก็สูงไปไม่ได้.
 เพราะฉะนั้น **ขอให้ยึดหลักว่า กินอยู่ให้ต่ำ มุ่งกระทำ**
อย่างสูง มันจะทำได้, ถ้ากินอยู่สูงๆ แล้ว มันก็ไปบำไป
หลงเรื่องนั้นเสียแล้ว ใจมันก็ต่ำไม่ทันจะรู้.

ข้อที่ ๑๘. พุทธศาสนาเป็นการทำของไม่มี ค่าให้มีค่า.

ข้อนี้ออกจะซ้ำกับที่พูดแล้วมาในเรื่องเศรษฐกิจ แต่อยากจะแยกออกมาเป็นมีความหมายพิเศษ ว่าคนธรรมดา มักจะมองข้ามเป็นบางอย่างไม่มีค่า. เราอยากจะพูดว่า **ทุกอย่างมีค่า ขอให้ใช้ให้เป็นประโยชน์เกิด จะมีค่า:** อัจจาระกิติ ซากศพกิติ, สิ่งชนิดนี้ทำให้มีค่าได้ ถ้ารู้จักทำ แล้วแต่ใครจะทำ ซากศพทำให้มีค่า แล้วกลายเป็นวัตถุแห่งการศึกษา, ไม่ใช่เอาไปทำปุ๋ยอย่างที่เมืองจีนเขาว่า. เราใช้ซากศพไว้สำหรับทางการศึกษา **รู้ความจริงของชีวิต** ของธรรมชาติ, แม้แต่ **อัจจาระกิตียังรู้จักทำให้เป็นประโยชน์** **รู้เรื่องปฏิกุศล รู้เรื่องไม่ปฏิกุศล,** จนกระทั่งรู้ว่า **ไม่มีอะไรที่ปฏิกุศล และไม่ปฏิกุศล** เลยยกเลิกหมด, ถ้ารู้จักศึกษาให้ถูกต้องแล้ว สิ่งปฏิกุศลก็เป็นประโยชน์ในการศึกษา.

อะไร ๆ มันมีค่าทั้งนั้นแหละ **หาให้ออกหาให้พบ** มันต้องมีค่าในความหมายใดความหมายหนึ่งเสมอ **ทุกอย่างมันมีค่า** เรียกว่ามันมีคุณ. ถ้าภาษาบาลีภาษาสันสกฤตโบราณ

เขาเรียกว่ามันมีคุณค่า ค่าอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้แต่ความชั่ว มันก็มีค่า ลงโทษคนชั่ว หรือมีค่าที่จะชู้ชวัญให้คนเล็กทำชั่ว ให้กลายเป็นคนดี ความชั่วมันกัดเอา มันตบหน้าเอา คนก็เลยเลิกเป็นคนชั่วมาเป็นคนดี ทำความชั่วมันก็ยังยั้งมีค่า.

ขอให้ **รู้จักทำให้ทุกสิ่งมันมีค่าให้มันมีประโยชน์**, มองให้ตีมันมีแต่คุณค่า. แม้แต่ **ความตาย** มันก็ยัง **มาสอนให้ฉลาด**, **ความทุกข์ก็มาสอนให้รู้จักดับทุกข์**, อะไรที่เขาว่าเสีย ๆ ไม่มีเสียส่วนเดียวดอก เสียเงินเสียทอง เสียลูก เสียเมียเสียผัว เสียอะไรก็ตาม, **ถ้ารู้จักมอง มันก็จะได้รับความรู้สูงสุด** เนื่องด้วยการเสีย นั่นแหละ, แล้วก็จะกลายเป็นผู้ที่ **รู้จักว่าไม่เสีย** จะไม่มีเสียอะไรอีกต่อไป **ทำทุกอย่างให้เป็นประโยชน์แก่ความรู้** แก่การศึกษา แก่ความไม่ยึดมั่นถือมั่น **แล้วก็ดับทุกข์ได้.**

ข้อที่ ๑๙. พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ก้าวหน้า
ทั้งทางวัตถุและทางจิต.

เราอยากจะพูดว่าพวกคนโง่ พวกคนโง่ พุทธหายบ **กายที่สุด** **ไม่รู้จะพูดอย่างไรก็ต้องขอพูดอย่างนี้.** **พวกคนโง่**

ว่าพุทธศาสนานี้เป็นอุปสรรคของการพัฒนาในทางวัตถุ ไม่รวย ไม่เก่ง ไม่กล้าพัฒนาทางวัตถุไม่ขึ้น เพราะไม่สอนให้บ้า, เพราะไม่สอนให้เอาமாக ๆ บ้า ๆ บอ ๆ, เห็นพุทธศาสนาเป็นอุปสรรคของการพัฒนาทางวัตถุ แล้วไปแถมให้ว่า, **ดีแต่พัฒนาทางจิต, นมันไม่ถูก.**

พุทธศาสนาสอนให้มีการพัฒนาตามที่ควรพัฒนา ทั้งทางวัตถุและทั้งทางจิต. อารยธรรมทางวัตถุก็มี ไม่ใช่ไม่มี, ก็ไม่ติเตียน ให้มันก้าวหน้าชนิดที่เป็นประโยชน์แก่สันติภาพเกิด ก็ยอมรับและไม่ติเตียนอารยธรรมทางวัตถุ. **วัฒนธรรมในทางจิต ก็ยังต้องการ ให้มีความเจริญก้าวหน้าในทางจิต จิตสูงขึ้นไป ทางวัตถุก็มีความก้าวหน้า, ทางจิตก็มีความก้าวหน้า. อย่ามาใส่ความพุทธศาสนา ว่าเป็นข้าศึกแก่การพัฒนาในทางวัตถุ อีกต่อไปเลย.**

พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลสูงสุดใน ทางสติปัญญา, ท่านจะกล่าวสอนอะไรให้เป็นสิ่งที่ขัดขวางประโยชน์นั้นไม่มี, แต่อย่าลืมว่าท่านไม่ให้ยึดถือหลงใหลมัวเมาในประโยชน์, ให้สร้างประโยชน์ขึ้นมาตามที่ควรสร้าง

ขึ้นมา, และใช้ให้เป็นประโยชน์, ไม่ใช่สำหรับบ้า
 ไม่ใช่สำหรับหลง ไม่ใช่สำหรับมัวเมา ไม่ใช่ให้บ้ำสุข หลงสุข
 ไม่ให้บ้ำบุญ เมานบุญ หลงบุญ ไม่ให้บ้ำดีเมาคี หลงดี
 ไม่ต้องบ้ำ.

เราจะพัฒนาทางวัตถุ เพื่ออารยธรรมทางวัตถุ
 ก็ได้ แต่อย่าให้มันบ้า, อย่าให้มันเกิน อย่าให้มันเสียเวลา
 เปล่า ๆ, ให้มันพอเหมาะพอดี ที่จะเป็นปัจจัยแก่สันติ
 สุขและสันติภาพ. ส่วนทางจิตใจนั้นไม่ต้องสงสัย
 ต้องการให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป จนกว่าจิตมันจะหลุดพ้น, หลุด
 พ้นจากสิ่งทั้งปวง ไม่ติดอยู่ในสิ่งใด ๆ ในโลกนี้ ที่เรียกว่า
 เป็นคู่ ๆ: เรื่องไต่เรื่องเสีย เรื่องแพ้ เรื่องชนะ เรื่องรวย
 เรื่องจน เรื่องอะไรที่เป็นคู่ ๆ เหล่านี้ ไม่มาหลงอยู่ในสิ่ง
 เหล่านี้ หลุดออกไปจากสิ่งเหล่านี้, นี้เรียกว่าวัฒนธรรม
 ทางจิต. พระพุทธศาสนาส่งเสริมความก้าวหน้าทั้งทาง
 อารยธรรมทางวัตถุและวัฒนธรรมในทางจิต อย่างกล่าว
 โทษพุทธศาสนาผิด ๆ ต่อไปอีกเลย.

ข้อที่ ๒๐. ข้อสุดท้าย พุทธศาสนาเป็นศาสนา ที่มีระบบศีลธรรมสมบูรณ์ที่สุด.

เป็นศาสนาที่มีระบบศีลธรรมสมบูรณ์ที่สุด ถูกต้อง
ที่สุด สมบูรณ์ที่สุด. ศีลธรรม แปลว่า *ธรรม* ที่ *ทำความสงบ*
หรือปกติ ๆ มีให้ครบทุกชนิดทุกระดับ : สำหรับพวกเทวดา
ก็มี พวกที่ไม่รู้จักเหงอ เทวดาทั้งหลายไม่รู้จักเหงอ ก็มี
ระบบศีลธรรมให้ ให้อยู่อย่างเป็นเทวดาอย่างดี, อย่าเป็น
เทวดาบ้า พวกมนุษย์ทุกคน ก็มีศีลธรรมดี, เป็นมนุษย์มี
จิตใจสูง ไม่ใช่เป็นแต่สักว่าคน, แม้ว่าจะ *เป็นสัตว์* มันก็ยัง
มุ่งหมายจะให้ *เป็นสัตว์ที่ดี* เป็นสัตว์ที่สงบ เป็นสัตว์ที่ไม่
อันตราย, แม้ *พฤษชาติ* ทั้งหลาย ก็ต้องการให้มันอยู่กันอย่าง
สงบ, แม้ *วัตถุทั้งหลาย* ที่ไม่มีจิตมีใจ ก็ขอให้ *เป็นวัตถุที่ไม่*
สร้างความวุ่นวาย, *ให้มีความถูกต้องทางวัตถุ* ที่เขาเรียกกันว่า
นิเวศน์วิทยา หรืออะไรก็ตามใจเขาเถอะ แต่เราจะเรียกว่า
ความถูกต้องในทางวัตถุ, มีความสงบในทางวัตถุ ที่ไม่มีชีวิต
ก็สงบ ที่มีชีวิตก็สงบ.

ชีวิตในระดับต้นไม้   ชีวิตในระดับสัตว์เร่จรจัด
ชีวิตในระดับคน   ชีวิตในระดับเทวดา   ชั้นพรหม   ชั้นภวัก-

พรหมอะไรก็ตาม มันมีระบบที่เป็นความปกติหรือสงบ มี
ประมวลหลักเกณฑ์ไว้ให้ครบถ้วน สำหรับ มีความปกติหรือ
ความสงบสุขนั้นกว้างขวาง กว้างขวางเหลือที่จะกล่าว, ตั้งแต่
ขั้นต้นเริ่มต้นขึ้นไปถึงพระนิพพานเลย, อะไรจะมีอยู่ใน
ระหว่างนั้นสักกี่ร้อยชนิด ก็ได้รับความปกติเป็นสุขสงบระงับ.

นี่คุณก่ำมหาศาลของ พระพุทธศาสนาที่กล่าวได้
ว่า มีระบบแห่งศีลธรรมสมบูรณ์ถูกต้องกว้างขวางที่สุด,
อยากจะถามว่าไม่มีศาสนาไหนเหมือน ก็กลัวถูกค่าเลยไม่
ต้องพูด.

เอาละเป็นอันว่า เราได้พูดกันมาถึง พระพุทธ-
ศาสนาที่ควรรู้จัก ในแง่ต่างๆ อีก ๒๐ ความหมาย วันก่อน
๒๐ ความหมาย แล้ว วันนี้ ๒๐ ความหมายอีกรวมเป็น ๔๐
ความหมายยังไม่จบ ยังไม่จบอย่าเพ้อคิดว่าจบ วันหลังจะพูดอีก.
วันนี้มันสมควรแก่เวลา แล้วมันก็เหนื่อยแล้ว ฝนก็จะตกด้วย
ก็จำเป็นอยู่เองที่จะต้องยุติการบรรยาย.

ขอยุติการบรรยาย เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย
ได้สวดบทพระธรรมคณสาชยาย ด้วยหลักพระธรรมที่ส่งเสริม
กำลังใจในการประพฤติปฏิบัติธรรมให้ก้าวหน้าสืบต่อไปในกาล
บัดนี้.

พุทธศาสนาคืออะไร

ชุดที่ ๓

มารู้จักพระพุทธศาสนากันให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา

บรรยายเมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๑

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชาในชุด
คู่มือสำหรับการศึกษาและการปฏิบัติพุทธศาสนา เป็นตอนที่
๑๕ ในวันนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า **มารู้จักพระพุทธ-**
ศาสนาให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา อยู่นั่นเอง เพราะว่ายังไม่จบ,
ขอให้อดทนฟังเรื่อย ๆ ไป จะรู้จักพระพุทธศาสนาในลักษณะ
ต่าง ๆ อันมากมาย, ที่จริงมันก็ไม่จำเป็นจะต้องรู้กันให้หมด

ทั้งหมดคนก็ได้ แต่ถ้าวางทั้งหมดคนก็ยิ่งดีกว่าอยู่นั่นเอง. เรา
จะรู้จักพระพุทธศาสนากันในทุกแง่ทุกมุม ทุกลักษณะ ทุก
ความหมาย ทุกอะไรต่าง ๆ นี่มันจะช่วยได้สักเท่าไรท่านก็ศึกษ
กันเอาเอง. อาตมาคิดว่า **คงดีกว่าที่จะรู้จักกันเพียงแง่เดียว.**

สำหรับพระคุณหรือค่า หรือลักษณะของพระพุทธเจ้า
นั้น มีผู้กล่าวไว้อย่างน่าตกใจว่า สมมติว่าจะมีคนสักคนหนึ่ง
เขามีศีรยะพันศีรยะ หนึ่งพันศีรยะในแต่ละศีรยะ ๆ นั้น
มีปากพันปาก แล้วก็ในแต่ละปากนั้น มีลิ้นพันลิ้น, เขาเป็น
คนมีฤทธิ์มาก มีกำลังมาก มีอำนาจมาก นั่งบรรยาย
พระคุณของพระพุทธเจ้าสักกัปป์หนึ่งก็ยังไม่หมดสิ้น ไม่อาจ
จะบรรยายให้หมดสิ้น. ฟังคุณก็จะเหลือเกินไม่น่าเชื่อแต่เขื่อน
ไม่เป็นไรเอาไว้สำหรับเปรียบเทียบมากกว่า มันอยู่ที่ว่า เราไม่
มีปัญญา ไม่มีสติปัญญาที่จะมองกันเสียมากกว่า จึงมองไม่เห็น
นั่นมันเป็นเรื่องทางจิตใจ.

ทีนี้มากุเรื่องทางวัตถุกันบ้าง เช่นก้อนหินก้อนที่อยู่
ตรงหน้านี้ ก้อนใหญ่ก้อนนี้ ลองมองดูซิ มองดูจากข้างบน
ลงมาจะเห็นอย่างไร, มองดูจากข้างล่างขึ้นไปจะเห็นว่าสิรูปว่าง

อย่างไร, มองดูข้างๆ เฌียงๆ จะว่ามันมีรูปร่างอย่างไร. ที่นั่นก็เดินวนรอบๆ เดินได้สักคอกหนึ่งก็เหลือบคูกูที่หนึ่ง, เดินได้สักคอกหนึ่งก็เหลือบคูกูที่หนึ่ง ก็จะได้เห็นภาพของก้อนหินก้อนนั้นไม่ซ้ำกันเลยๆ ไม่ซ้ำกันเลย ไม่ซ้ำกันจริงๆ ด้วย แล้วคุณก็จะเห็นเป็นรูปแบบต่างๆ กันหลายสิบรูปแบบหรือหลายสิบภาพเลย ก้อนหินก้อนเดียว. นี่ทางวัตถุแท้ๆ ยังเป็นอย่างไรทางจิตมันยิ่งละเอียดมากกว่านั้น, หรือว่าคนนี่แหละ เออคนกันดีกว่า ยืนอยู่ ที่นั้นก็มองดูคนอื่นๆ นั้นจากทางข้างบนจากทางข้างล่างจากทางข้างๆ เดินให้รอบเขา, มองดูตั้งแต่ตรงหน้าแล้วก็ขยับไปคอกหนึ่ง ขยับไปคอกหนึ่ง จนรอบๆ จนรอบวงกว้าง แล้วก็คูกูๆ คอก. แล้วจะเห็นรูปร่างต่างกันๆ ไม่ซ้ำกันเลย. ถ้ามองจากทิศต่างๆ ในแง่มุมต่างๆ มันยังมีอะไรมากกว่าที่เรามองด้านเดียว, แล้วคนธรรมดาแท้ๆ ก็มองกันแต่ด้านนอกรู้จักกันแต่ด้านนอกด้านเปลือกทั้งนั้น ไม่เคยมองไปถึงด้านในลึกถึงด้านใน, ด้านนอกด้านเปลือกมันยังมองได้มากเท่านั้น, แล้วด้านในมันก็ยิ่งมากกว่านั้นอีกมากมาย ก็เป็นของลึกลับซับซ้อนละเอียดอ่อน ตามเหตุตามปัจจัยของมัน, ถ้ารู้จักกันทั้งหมดนั้นจะดีหรือไม่ดี. เอาใครจะว่าดีหรือไม่ดี

อาตมาไม่รู้ไม่ชี้จะพูดแต่ว่า มันมีทางที่จะมองได้สักที่ทางก็
แล้วกัน มองกันได้สักที่ทาง แล้วก็มองกันให้หมด, แล้วเอา
มาพิจารณาดูว่ามันจะได้ประโยชน์อะไรจากการมองจากจุด
ต่างๆกัน.

นี่เราจะมามองพระพุทธศาสนากัน ให้ทุกแง่ทุกมุม
อย่างนี้ แล้วก็ได้บรรยายมาแล้ว ๒ ครั้ง ครั้งละ ๓๐ แ่งมุม
๔๐ แ่งมุมมาแล้ว. วันนี้ยังจะบรรยายต่ออีกสัก ๒๐ แ่งมุม
อย่าเพื่อเบื่อ, ฟังไป ฟังไปก็แล้วกันว่ามันจะมีอะไรบ้าง.

บทที่สาม ๒๐ ข้อ

ข้อที่ ๑. สำหรับวันนี้ ในข้อแรกเราจะมอง **พระ-**
พุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาแห่งการดับทุกข์.

เรื่องอื่นไม่พูด, พูดแต่เรื่อง **ดับทุกข์** นี้เป็นคำ
ของพระพุทธเจ้าเอง คือ **พระองค์ตรัสว่า** **แต่ก่อนก็ดี** **เดี๋ยวนี้**
ก็ดี **เราบัญญัติกันแต่เรื่องทุกข์กับดับทุกข์เท่านั้น ;** **เรื่องทุกข์**
ก็เพื่อดับทุกข์นั่นเอง เรียกว่า **ดับทุกข์เรื่องเดียวกันพอ,** แล้วก็

เป็นการคับทุกข์ชนิดที่ *คนตัวเองไม่ได้* ชนิดที่ท่านทั้งหลาย
จะคับด้วยตนเองไม่ได้ *จนต้องอาศัย* หลักของพระศาสนา.

เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีใครสนใจที่จะ **รู้เรื่องดับทุกข์,**
ไปสนใจเรื่องอะไรก็ไม่ทราบ **ที่ได้รับ** คำถามมากที่สุด ก็
เรื่องตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด ถามในแง่มุมมองต่าง ๆ กันหลาย
สิบแง่มุม. ที่นี้ไม่ต้องที่ไหน คนที่มา ๆ อาตมาก็ไม่ทราบว่า
จะตอบอย่างไร ถ้าจะมัวนั่งตอบคำถามอย่างนั้นมันเสียเวลา
เปล่า ๆ เกิดหรือไม่เกิดนั้นมันไม่ใช่พุทธศาสนา. **พุทธศาสนา**
พูดเรื่องดับทุกข์ มันจะเกิดหรือไม่เกิด ถ้ามันมีทุกข์ก็
ต้องดับทุกข์ ให้ดับทุกข์เข้าเถอะจะไปเกิดที่ไหน มันก็ต้อง
ดับทุกข์, จะไปเกิดในนรกสวรรค์พรหมโลกที่ไหนมันก็ต้อง
ดับทุกข์, มันมีแต่เรื่องดับทุกข์.

ฉะนั้นเรามาพูดเรื่องดับทุกข์กันก็แล้วกัน, อย่าถามว่า
เกิดหรือไม่เกิด เกิดอย่างไร อะไรไปเกิด, โลกหน้ามีอะไร
มีอย่างไร. บางคนก็อยากรู้เรื่องนรก ทั้ง ๆ ที่มันไม่ใช่เรื่องที่จะ
ต้องการ มันไม่ใช่เรื่องที่ควรจะต้องการเรื่องนรก เรื่อง
สวรรค์นั้นก็รู้จักไม่ได้ว่าจะเอาไปทำอะไร. **เดี๋ยวนี้ตัวเองก็ไม่**

รู้จักตัวเอง ว่าควรจะต้องการอะไร เท่าที่เป็นอยู่อย่างนี้ บัญหาก็เยอะแยะอยู่แล้ว เอาสวรรค์มาเพิ่มเข้าอีก มันก็เพิ่ม บัญหามากมายหลายอย่างขึ้นมาอีก มันก็ไม่ดับทุกข์, ว่าโดย แท้จริงแล้วเรื่องสวรรค์ไม่ใช่เรื่องดับทุกข์, แต่พูดอย่างนี้ พูดให้เขาคำ, **เรื่องสวรรค์มันเป็นเรื่องเพิ่มทุกข์มากกว่า** เรื่องดับทุกข์. มันเพิ่มปัญหา แต่เขาก็ยังจะรู้เรื่องสวรรค์ ต้องการจะรู้เรื่องสวรรค์จะให้พูดเรื่องสวรรค์, แล้วก็ตามมากมายหลายอย่างหลายประการไม่มีประโยชน์อะไร. ตามถึงเรื่อง คนอื่นสำนักอื่น คณะอื่นนั้นเป็นอย่างไร เป็นอย่างไร, บอกว่า ไม่ใช่เรื่องที่คุณจะต้องรู้, คุณรู้แต่ว่าคุณมีความทุกข์อย่างไร จะดับมันอย่างไร มาถามหาเรื่องความดับทุกข์กันดีกว่า.

ครั้งหนึ่งเคยออกหนังสือขอร้องว่า ท่านผู้ใดต้องการ จะทราบเรื่องธรรมะดับทุกข์อย่างไร ขอให้เขียนมา ให้ตามมา เป็นปัญหาได้ โดยไปรษณียบัตรก็ได้ เพียง ๔-๕ ข้อก็ได้, ตามเรื่องธรรมะดับทุกข์ เพื่อจะเอามาหาใจความสำคัญสำหรับ จะพูด, มีคนส่งมาประมาณ ๑๒๐๐ ฉบับ ที่ถามมากที่สุด ก็จะทำให้จัดการกับพระอลัชชีอย่างไร, เป็นห่วงพระอลัชชีมากกว่า ห่วงตัวเอง. คำถามที่แสนจะมากมาย ที่ถามว่าจะให้กำจัดเรื่อง

ไม่ตีไม่ฆามต่าง ๆ ของคณะสงฆ์อย่างไร, สำนักนั้นอย่างไร, สำนักนี้อย่างไร เยอะแยะไปหมด. ที่ตามเรื่องคับทุกข์โดยตรงไม่กี่ฉบับ ไม่ถึง ๑๐ ฉบับ เอาซิ. แสดงว่าคนพวกเรา กำลังสนใจเรื่องอะไร, ไม่ได้สนใจเรื่องที่จะคับทุกข์ให้แก้ตัวเอง แล้วก็ผิดหลักพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า **ฉันทัญญุตินันตเร** เรื่องทุกข์กับดับทุกข์เท่านั้น. นี้ก็เหมือนกัน ขอให้สนใจให้ตี ๆ สักหน่อย สนใจเรื่องคับทุกข์, อย่าสนใจเรื่องทีกลีสถัดหมั้นต้องการ.

เรื่องโลกหน้าหลังจากตายแล้วถามกันมากที่สุด โดยที่ **ไม่รู้จักรู้ว่าโลกนี้เป็นอย่างไร, ตัวเองเป็นอย่างไร, อาตมาบอกว่า** คุณจัดการเรื่องโลกนี้ให้ดีเถอะ **ไม่ต้องสนใจเรื่องโลกหน้า, จัดการเรื่องโลกนี้ให้ถูกต้อง ให้มันหมดปัญหา แล้วโลกหน้าจะไม่มีปัญหา ก็ไม่พอใจไม่เข้าใจ. ต้องการให้ยืนยันเรื่องโลกหน้าอย่างนั้นอย่างนี้ บอกว่าไม่ไหวแล้ว เรื่องโลกหน้าที่เชื่อ ๆ กันอยู่ ถือ ๆ กันอยู่นั้นเป็นของโบราณโบราณของคนที่เขาพูดไว้สมัยโน้น** เหมาะสำหรับคนสมัยโน้นสมัยหนึ่งเท่านั้น. **เดี๋ยวนี้ปัญหา ไม่ได้อยู่ที่โลกหน้านั้น,**

มันอยู่ที่นี้ มันอยู่ที่ความทุกข์ เดียวกันที่นี้, จะไปพูดถึง
โลกหน้าทำไม.

ข้อนี้เมื่อไรประหลาดอยู่อย่างหนึ่ง ที่อยากจะพูด
มัน มีคำว่า *ปะระโลก, ปะรโลก* ที่จริง ตัวหนังสือ คำนี้ แปลว่า
โลกอื่น—โลกอื่น—โลกอื่น, แต่มีคนแปลว่า โลกหน้า, แล้วก็
ถือกันเป็นโลกหน้าไปหมด หลังจากตายไปแล้ว หมด. ถ้าตาม
ตัวหนังสือจริงๆ แล้ว มันแปลว่าโลกอื่น โลกอื่น หมายถึง
ความว่ามันมีโลกอื่น นอกไปจากที่เรารู้จักอยู่ด้วย ตา หู
จมูก ลิ้น กาย ใจเหล่านี้, มันมีโลกอื่นอยู่ ข้อนี้อยู่ที่นี้.
มันเป็นโลกอื่น **ไม่ต้องหลังจากตายแล้ว** มันเป็น
โลกอื่นที่มีอยู่พร้อมๆ กันนี้. ถ้าสนใจอย่างนี้จะค่อยใกล้ซิด
หน่อย เพราะว่ามันจะได้รู้ความต่างกัน โลกอื่นที่มันดีกว่านี้.

ถ้าใครสนใจโลกหน้า ก็เปลี่ยนเป็นสนใจโลก
อื่นเถอะ ซึ่งมันจะอยู่พร้อมๆ กันกับโลกนี้, มีความคิดอย่าง
อื่น, มีความปรารถนาอย่างอื่น, มีความต้องการอย่างอื่น มี
ความเป็นอยู่อย่างอื่น มันเป็นโลกอื่น, ก็หาคุณนิตไหนดมันดี

กว่าที่กำลังมีอยู่นี้แล้วกัน ไม่ต้องต่อตายแล้ว, อย่างนั้นก็
ยังจะได้ใกล้ชิดกับเรื่องดับทุกข์ ดับทุกข์อย่างไร.

ขอให้สนใจว่าพระพุทธศาสนานั้น เป็นศาสนา
แห่งการดับทุกข์, แล้วก็มีความทุกข์ชนิดที่ตัวเองไม่ได้
ดับเองไม่ได้, ศึกษาพระพุทธศาสนาเพื่อจะดับทุกข์.

ที่นี้ขอต่อไป ข้อที่ ๒. พุทธศาสนา เป็น
ศาสนาแห่งการดับทุกข์หรือหาความดับทุกข์ได้ใน
กายที่ยาวประมาณวาหนึ่งที่ยังเป็น ๆ.

นี่กล่าวตามพระบาลี ร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง
ที่ยังเป็น ๆ. แต่พวกเราเก่งไม่หยอก ไปเติมบาลี ไปเติมให้
กับบาลีว่า หนาคีบ, หนาคีบนั้น ไม่มีในบาลีดอก. ในบาลี
มีแต่ยาววาหนึ่งเท่านั้น, แล้วก็ยังเป็น ๆ มีสัญญาและใจ
ด้วย. ถ้าจะหาพบความดับทุกข์ ที่สุดแห่งทุกข์ ต้องหา
ในร่างกายเพียงยาววาหนึ่งนี้ ไม่ต้องวิ่งหาทั้งโลก, แต่
ต้องเป็นร่างกายที่ยังเป็น ๆ. เดี๋ยวนี้จะเอาแต่ตายแล้ว,
จะไปหาแต่ตายแล้ว แล้วมันจะหาพบที่ไหน ในเมื่อพระ-
พุทธเจ้าตรัสว่า มันมีอยู่ในร่างกายที่ยังเป็น ๆ ยังมีความรู้สึก

คิดนึกได้ นี้แหละ, จะไปเอากันต่อตายแล้ว ตายแล้วเข้าโลง แล้วจึงจะหา แล้วมันกินหัว.

ความทุกข์กัณฑ์, เหตุให้เกิดความทุกข์กัณฑ์, ความ
 ดับแห่งทุกข์กัณฑ์, ทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์กัณฑ์, ตถาคต
 บัญญัติไว้ในกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง ที่ยังมีสัญญาและใจ
 คือยังเป็น ๆ. ฉะนั้นเราต้องรีบทำเสียให้เสร็จให้ทันในเวลา
 ยังมีชีวิตอยู่, มีสัญญาและใจ. เราชอบหาภายนอก สนใจ
 ภายนอก กว้างออกไปจนไม่มีทิศทาง **ไม่รู้จะไปกันทางไหน.**
ขอให้สนใจว่า รีบทำเสียให้ปรากฏให้แจ่มชัด **ในเวลา**
ที่ยังเป็น ๆ ยังไม่ตาย, แล้วไม่มีขอบเขตกว้างขวางที่ไหน,
 ยาววาหนึ่งเท่านั้น ในนี้หาพบได้ง่าย, ถ้ามันเป็นเต็มไปทั่วโลก
 แล้วมันจะหาพบที่ไหน. **ก็ในร่างกายที่มันยาววาหนึ่งนี้**
โลกทั้งโลกมันอยู่ในร่างกายที่ยาววาหนึ่งนี้.

นี้ก็เพื่อจะสรุป, สรุปความว่า **ต้องศึกษาใน**
ภายใน หาதுในภายใน ในร่างกายที่ยังเป็น ๆ อยู่ ยังมี
 จิตมีสัญญา ความรู้สึกความคิดนึกสำคัญมันหมายถึง เพราะว่ามี
 กิเลสอยู่ที่นั่น, ความทุกข์มันก็อยู่ที่นั่น, ดับทุกข์ก็ต้องดับ

ที่นั่น, จะปฏิบัติเป็นหนทางก็เข้าไปที่นั่นตรงไปที่นั่น, นี่หา
ที่สุดทุกข์ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่งและยังเป็น ๆ. เมื่อ
พวกอื่นเขาจะให้หาความดับทุกข์ที่โลกพระเจ้า ที่อยู่ที่ไหนก็
ไม่รู้ อันแสนจะกว้างขวาง โลกพระเจ้า อยู่กับพระเจ้า
ทำนองนั้นจึงจะดับทุกข์, เรากลับพูดว่า ในร่างกายยาววา
เดียว นี้ จะหาพบหมด, มันต่างกันอย่างไร, มันมีประโยชน์
หรือไม่มีประโยชน์ลองคิดดู.

ข้อที่ ๓. ข้อต่อไปก็อยากพูดว่า พุทธศาสนา
เป็นศาสนา ของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

ศาสนาเพื่อ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ศาสนาแห่งผู้
ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน, จะใช้คำว่า แห่ง ก็ได้ ใช้คำว่า ของ ก็ได้,
ใช้คำว่า เพื่อ ก็ได้, มันเป็น แห่ง ของเพื่อ ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.
มันจะต้องทำให้เกิดเป็นผลขึ้นมา เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ;
แล้วมันจะมีได้, บริโภคได้ เสวยสุขได้ ก็เฉพาะผู้รู้ ผู้ตื่น
ผู้เบิกบาน. ถ้ามัน ตรงกันข้ามแล้วมันไม่มีทาง, จึงจะ
ต้องสนใจที่จะเป็นผู้รู้ เป็นผู้ตื่น เป็นผู้เบิกบาน แล้ว
ก็คือรู้สิ่งที่ควรรู้, รู้ทุกสิ่งที่ควรจะรู้, แต่ไม่ต้องรู้ทุกสิ่งที่

มันมี มันมากเกินไปไม่ต้อง. แล้วก็, เพราะว่ามันก็คืนเหมือน
คืนจากหลับ. **ผู้รู้** **ผู้ตื่น** **จากหลับ** นั้น **ต้อง** **เบิกบาน**, มัน
ไม่ไขว่คว้าเลย มันไม่ใช่หม่นหมอง. นี่ต้องเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น
ผู้เบิกบาน รักษาอาการอันนี้ไว้ให้มาก ๆ ให้ยิ่งขึ้น, แม้จะทำ
ได้สักเล็กน้อยก็ยังดี. จะขอเพิ่มให้มันมากขึ้น **ให้เป็นผู้มี**
อาการแห่งผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน จึงจะได้ชื่อว่าเป็นพุทธ-
บริษัท ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. พระพุทธเจ้าท่านเป็นได้อย่าง
นั้นก่อน, แล้วก็คอยสอนให้ทุกคนเป็นตามได้. **พุทธะ** แปลว่า
รู้ ก็ได้, แปลว่า **ตื่น** ก็ได้ แปลว่า **เบิกบาน** ก็ได้.

ข้อที่ ๔. ข้อต่อไปอยากจะพูดว่า **พุทธศาสนา**
เป็นศาสนาแห่งความไม่ยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน.

คำพูดสั้น ๆ นิดเดียวเท่านั้น แต่ความหมายมันครอบ
จักรวาล ไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดก็ตามด้วยอุปาทาน ว่าตัวเรา
ว่าของเราหรือว่าตัวกูว่าของกู แล้วแต่จะใช้เมื่ออารมณ์มันเป็น
อย่างไร. อารมณ์มันดี ๆ ก็ว่าของฉัน ของเราของข้าพเจ้า,
พออารมณ์มันเสียขึ้นมาดีกว่าตัวกู—ของกู, เป็นตัวกูเป็นของกู

ยิ่งกิเลสมากเท่าไร ก็ยิ่งเป็นตัวใหญ่เท่านั้น นี่เป็นเรื่องสำคัญที่สุด.

ถ้าใครจะถามท่านว่า **อะไรเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา** แล้วก็ตอบว่านั่นแหละ **ความไม่ยึดมั่นถือมั่น** **สิ่งใดโดยความเป็นตัวตน** นั่นแหละ **นั่นแหละหัวใจยิ่งกว่าหัวใจ** **ไม่รู้จะพูดอย่างไรของพระพุทธศาสนา**, ฝรั่งเศสก็ถามมากกว่านี้. **เมื่อวานนี้** อาจารย์ญี่ปุ่นบาดหลวงญี่ปุ่นท่านก็ถามอีก ก็ตอบอย่างนี้, ขอฝากไว้ตลอดกาล **ว่าพระพุทธศาสนา** **นี้**อย่างเถรวาทนิกาย มหายานนิกาย **อย่าง**ของออกมาใหม่ ๆ เป็นยานนั้นยานนี้เป็นยานอะไรก็ดี เป็นเซนก็ดี, มิใช่เซนก็ดี **ทุกแขนงทุกนิกายทุกแห่งทุกมุม มีหัวใจอยู่ที่ว่า ไม่ยึดมั่นถือมั่น** **สิ่งใดโดยความเป็นตัวตน หรือเป็น ของตน.** **เรื่อง**เปลือกเรื่องกะพี้มันจะพูดออกไปยืดยาวเท่าไร ก็ตามใจเถอะ, แต่หัวใจมันอยู่ที่นั่น **ไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดโดยความเป็นตัวตน.**

บางคนไปยึดมั่นในคำว่า **วิมุตติ วิมุตติ** เป็นหัวใจ **ของพระพุทธศาสนา** **นั่นมันก็ถูกเหมือนกันแหละ** **เมื่อไม่ยึดมั่น**

ถือมั่น มั่นก็วิมุตติแหละ แต่เรามาพูดตรงที่ไม่ยึดมั่นถือมั่น
กันดีกว่า มั่นตรงกว่า มั่นตรงจุกกว่า มั่นสำคัญกว่า **เมื่อไม่**
ยึดมั่นถือมั่นแล้วมันก็ไม่มีการทุกข์ คือวิมุตติแหละ **ในบาลี**
แท้ ๆ วิมุตติเป็นแก่น. เดียวนี้อาตมาใช้คำว่าหัวใจดีกว่า
แก่น, ขอยกมายู่ที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใด เป็นหัวใจ
ของพุทธศาสนา คือไม่มันหมายสิ่งใดโดยความเป็นตัวตน
หรือของตน, นี่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา.

ความโง่เกิดขึ้นได้เองตลอดเวลา ไม่ทันรู้ตัว, ยึดมั่น
ถือมั่นนั่นแหละเป็นตัวตนของตน, คือมันมีเรื่องเข้ามาทางตา
ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ๖ ทางนี้ แล้วมันโง่,
มันยึดสิ่งนั้น ๆ หรือเวทนา, **โดยเฉพาะเวทนา** ที่เกิดมาจาก
สิ่งนั้น ๆ **ว่าตัวตนบ้างว่าของตนบ้าง** นี่มันเป็นเรื่องยึดมั่น
ด้วยอวิชชา **ไม่มีความรู้** **ไม่มีสติปัญญา,** **อวิชชาธาตุมันก็**
ครอบงำเอาทันที.

คนยังโง่ **ยังไม่มีสติปัญญา** **ไม่มีความรู้,** เมื่อเกิด
มาจากท้องแม่ **ไม่มีความรู้**อะไรก็ตามเลย, **พอได้รับอารมณ์**
ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นต้น **ก็เป็นโอกาสให้ความ**

ไม่รู้ครอบงำเอา ยึดเป็นถูกใจไม่ถูกใจ ก็ถูกถูกใจ ก็ไม่ถูกใจ, ยึดเอาเป็นอรร้อยไม่อรร้อย ก็กว่าอรร้อย ก็ไม่อรร้อย, **ความยึดมั่นนี้เกิดเองโดยสัญชาตญาณ**ตามธรรมชาติสัญชาตญาณก็เกิดได้, มันจึงยึดมั่นถือมั่นแก่งมาตั้งแต่อ่อนแต่ออก แล้วก็มากขึ้น ๆ จนตาย. นี่ก็เรียกว่าความยึดมั่นถือมั่น.

ต่อไปจากนั้นก็ดูเอาเอง **ยึดมั่นสิ่งใดสิ่งนั้นนั้น**
แหละมันกัด, ยึดมั่นสิ่งใดสิ่งนั้นนั้นแหละมันกัด ลองดู, ท้าว่าให้ไปลองดูเองไม่ต้องบอก ลองยึดมั่นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แหละมันจะกัด, หรือจะพุกกับเด็ก ๆ สักหน่อยก็ว่า **รักสิ่งใดสิ่งนั้นแหละมันกัด,** ยึดมั่นสิ่งใดสิ่งนั้นแหละมันกัด, ฉะนั้น **เราไม่ต้องการความทุกข์** เราก็**ไม่ยึดมั่นถือมั่น,** รู้สิ่งทั้งหลายว่าเป็น**เช่นนั้นเอง,** เช่นนั้นเอง เช่นนั้นเอง **ไม่ยึดมั่น**ให้มันนำรักรักรักขึ้นมา, **ไม่ยึดมั่น**ให้มันนำเกลียดชังขึ้นมา, คือไม่ **เป็นทั้งสองฝ่าย** ไม่เป็นทั้งบวกทั้งลบ, แล้วมันก็เป็น**เช่นนั้นเอง** มันก็**ไม่ได้ยึดมั่นถือมั่น** แล้วก็**ไม่มีอะไรกัด** มันก็สบายดี, ยึดมั่นสิ่งใดสิ่งนั้นแหละมันกัด. นี่เป็นใจความสั้น ๆ จำง่าย ๆ, **ยึดมั่นสิ่งใดสิ่งนั้นแหละมันกัด.**

ดังนั้น พุทธศาสนา จึงเป็นศาสนาแห่งความ
ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งปวง, สิ่งทั้งปวงมันมีเท่าที่มันเข้า
 มาได้ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นอกนั้นก็ไม่มี, ไม่มี, ทั้งสากล
 จักรวาลไม่มีสิ่งใด นอกไปจากสิ่งที่จะเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น
 กาย ใจ. เมื่อไม่ยึดมั่นทุกสิ่งที่จะเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
 มันก็เท่ากับว่าไม่ยึดมั่นทั้งสากลจักรวาล, จักรวาลเดียวหรือ
 ก็จักรวาลก็สุดแท้. ถ้าคุณจะเชื่อว่ามีสามหมื่นจักรวาลก็ได้,
 แต่ไม่มีจักรวาลเดียวก็เยอะเยอะพอแล้ว **ไม่ยึดมั่นสิ่งใดโดย
 ความเป็นตัวตนหรือของตน.**

ข้อที่ ๕. ข้อต่อไปก็อยากจะพูดว่า **พุทธศาสนา
 เป็นศาสนาแห่งอนัตตา.**

ก่อนข้างจะลุ่น ๆ สั้น ๆ เอาเปรียบหรือพียงยาก ศาสนา
 แห่งอนัตตา, **จำคำนี้ไว้ก่อนศาสนาแห่งอนัตตา.**

หลักธรรมะเรื่องหลักซึ่งมากก็ต้องรู้จักโดยกว้างขวาง
 เสียก่อน ถ้าว่าเป็น **ความรู้สึกรู้จักปุถุชนสามัญชรรมดา มันมี
 สัตตตทิกฎฐิ** มันก็ยึดมั่นว่ามีอัตตา ๆ, **แต่ถ้ามีสัมมาทิฎฐิ**

เกิดขึ้นมาจะรู้สึก ว่า อัดตาๆ นั้นมันเป็นอนัตตา, ถึงใคร
จะเรียกว่าอัดตารู้สึกอัดตาก็เถอะมันเป็นอนัตตา.

ทีนี้ อีกทางหนึ่ง เติลตออกไปด้วย นัตถิกทิวฎฐิกยัตถิ
มันว่านิรัตตา ไม่มีหมด, อัดตา อนัตตาไม่มีทั้งหมด นี่เป็น
นิรัตตา ความยึดมั่นถือมั่นเกี่ยวกับอัดตาในโลกนี้มีอยู่ ๓ ชนิด
เท่านั้นแหละ, ๓ ชนิดนี้เท่านั้น ไม่มากกว่านี้. โดยสัญชาต-
ญาณแท้ๆ มนุษย์, สิ่งที่มีชีวิต นั้นเกิดความรู้สึกเป็น
ตัวตนตัวมันขึ้นมาได้เอง ตามความรู้สึกของสัตว์ไตรัจฉาน
มันก็มี, เพราะว่าถ้าพอมันชอบมันก็รู้สึกว่ามันชอบ พอไม่ชอบ
มันก็รู้สึกว่ามันไม่ชอบ.

ความรู้สึกว่ารู้สึกคือรู้สึกว่าจะอัดตา, ความรู้สึกอย่างนี้
มัน มีมาแล้วตั้งแต่ยังแรกมีมนุษย์ หรือก่อนมีมนุษย์, แม้
แต่ไตรัจฉาน ก็คิดซึความรู้สึกว่าอัดตาอัดตา มันก็มีอย่างนี้
มันก็มีอัดตา, อัดตามาอย่างนี้. เมื่อรู้เพียงเท่านี้ มันก็มีแต่
เรื่องอัดตา, ถ้าเรามี ความรู้เท่านี้ มันก็มีแต่เรื่องอัดตา
เท่านั้น ก็สอนแต่เรื่องอัดตา, งอกงามออกมาเป็นอัดตาใหญ่,
อัดตาสูงสุด, อัดตานิรันดร, อัดตาอันแสนจะประเสริฐ

อวดตาเป็นที่พึงแก่อวดตา, ไม่มีอะไรเป็นที่รักยิ่งไปกว่าอวดตา
คำสอนเรื่องอวดตา จึงมีมากมายมหาศาล. นี่เป็นความรู้
 เป็นคุณสมบัติแห่งความรู้ที่มันเกิดเองตามสัญชาตญาณ.

เรื่องอวดตา อวดตา ก็มีอวดตามาก่อน อย่างนี้ก่อน,
 อย่าเพื่อเอามาปนกับอนัตตา เทียวจะยุ่งจะพังไม่ถูก ให้รู้ว่
 มนุษย์มีขึ้นมาในโลกแล้ว มันก็มีความรู้ตามสัญชาตญาณรู้สึก
 ได้เอง เป็นอวดตาๆ อย่างนี้, อย่างนี้, แล้วมันก็มีปัญหา
 แสนจะมากมายเกี่ยวกับอวดตานั่นแหละ, แล้วก็ **สอนแต่เรื่อง**
อวดตาสูงขึ้นไป อวดตาสูงขึ้นไป เป็นอวดตาสูงขึ้นไปเป็น
 สวรรค์ชั้นพรหม พรหมสูงสุด ในอินเดียนูจักกันเพียงแค่นั้น,
 พรหมสูงสุด เป็นภวักคพรหม พรหมสูงสุด อวดตาสูงสุดอยู่
 ที่นั่น.

ทีนี้เมื่อไรจะเกิดอนัตตา ต้องพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น,
 พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นพบว่า **ความรู้สึกว่าอวดตานี้แหละ**
เป็นตัวทุกข์ มันจะเป็นอะไรก็ช่างเถอะ, แต่พอรู้สึกว่
 อวดตาแล้วจะเป็นตัวทุกข์ เป็นตัวทุกข์ทันที, **รู้สึกมีอวดตา**
ในสิ่งใดสิ่งนั้นจะเป็นความหนัก, จะเป็นของหนักขึ้นมา

ทันที. อาตมาก็เลยผสมโรง ผสมรอยว่ามันกั๊ดเจ้าของ, ใคร
มีอึดตาที่ไหนอย่างไรเมื่อไร อัดตานั้นแหละมันกั๊ดเจ้าของ,
จะนั่นจึงมีทุกข์เพราะอึดตากั๊ด.

แล้วมันก็แปลกนะ ภาษาบาลีคำนี้ท่านทั้งหลายไม่
เคยเรียน, ถ้าเรียนภาษาบาลี ผู้ที่เรียนภาษาบาลีมาแล้ว ก็
รู้ว่าภาษาบาลี คำนี้แปลว่า ผู้กิน; อัดตา อะระชาตุ ใน
การกิน, กั๊ดกิน มันเข้ารูปกันเลยโดยบังเอิญ จะกินอะไรก็
ไม่รู้. คำนี้มันพูดขึ้นมาในโลกนี้อย่างไรก็ไม่ทราบ, แต่ว่าโดย
ตัวหนังสือมันแปลว่าผู้กิน โดยความหมายถ้าว่าใครยึดถือ
อึดตาเข้าแล้ว มันก็กั๊ดกินผู้นั้น, มันกั๊ดเจ้าของ.
พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้ ก็ตรัสรู้ตรงนี้แหละ ว่าถ้าไป
ยึดมั่นถือมั่นเป็นอึดตาเมื่อไรมันก็จะต้องเป็นทุกข์ คือ
สิ่งนั้นแหละมันจะกั๊ดเอา.

ความลับสำคัญมีอยู่ว่า อัดตาตัวตนนั้นมันก็อย่าง
หนึ่งนะ, แล้วอัดตานุกฎฐิ ความตามเห็นว่าอัดตานอกอย่าง
คนละอย่างนะ อัดตามันจะเป็นอย่างไรก็ไม่เป็นไร, แต่ถ้าจิต
มันเียง ไปตามเห็นว่าเป็นอึดตา อัดตาของตนเข้าแล้ว มันกั๊ด

เจ้าของท่านี่. ตัวอัตรานั้นอาตมาก็จนปัญญาไม่รู้ว่าจะถอน
อย่างไร, พระพุทธเจ้าก็ไม่ได้บอกไว้ว่าถอนอัตรานี้ แต่
พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่าให้ถอนอัตรานุกิฏฐิ. จำให้
ดีช่วยจำให้ดี สิ่งที่จะถอนได้นั้นคืออัตรานุกิฏฐิ อัตรานุกิ
ฏฐิ, คาถาโมฆราช อัตรานุกิฏฐิถอนได้แน่ เพราะมัน
เป็นกิฏฐิที่เกิดขึ้นและเห็นไปว่าอัตรานั้นถอนมันเสีย, ตัว
อัตรานี้ จะเป็นอะไรก็ไม่รู้ แล้วก็ไปถอนมันได้อย่างไร,
มันก็เป็นของธรรมชาติ ตามธรรมชาติ, ฉะนั้น ถอนอัตรานุกิ
ฏฐิเสีย อย่าไปมีสิ่งใดๆ เลย, นี่ความลับที่สุด เดี่ยวจะ
ไปถอนอัตรานี้. เอาไม้สั้นไปรันซี่, ยุ่งยากไปหมกแหละ ถอน
อัตรานุกิฏฐิ นั้นแหละ เป็นสิ่งที่ทำได้ แล้วก็ทำอย่างสนิท
สนมแนบเนียนไม่มีความทุกข์ ไม่มีปัญหา ไม่มีความยุ่งยาก
ลำบากอะไร, ถอนอัตรานุกิฏฐิเสีย.

ที่นี้ขึ้นมาถึงเรื่องที่ ๒ แล้วเห็นใหม่ พวกอื่น
พวกก่อนพวกโบราณก็มีอัตรานี้—อัตรานี้ มาถึง พวกพุทธ เราก็
โอ้ไม่, ฉะนั้น ไม่ยึดมั่นว่ามันเป็นอนัตตา, จะไม่มี
ความคิดเห็นว่ามันเป็น อัตรานี้. แม้ใครจะเรียกว่าอัตรานี้.
พูดว่าอัตรานี้ ก็พูดกันไปแต่จิตจะไม่ยอมเห็นว่าเป็นอัตรานี้.

ดังนั้น พระพุทธศาสนา จึงได้แก่การสอนให้รู้ว่า สิ่ง
 เรียกว่าอัตตานั้น มันไม่ใช่อัตตา มันเป็นอนัตตา,
 แปลกอัตตานั้นไม่ใช่อัตตาแต่เป็นอนัตตา. เราจะมีอัตตาที่
 เป็นอนัตตา แล้วมันไม่กัก มันไม่กัก, แต่ถ้ามีอัตตาที่เป็น
 อัตตาแล้วมันกักเรื่อย. ฉะนั้น จึงมีอัตตาที่มีใช่อัตตา, พุค
 ให้ฝรั่งฟัง ฝรั่งบางคนเข้าใจ มีตัวตนซึ่งมิใช่ตัวตน, มีของ
 ฉนั้นซึ่งมิใช่ของฉนั้น, หรือจะมีตัวกูซึ่งมิใช่ของกู ตัวกู
 ก็ได้. มันมีตัวตนซึ่งมิใช่ตัวตน, จึงมีชีวิตอยู่ด้วยตัวตน
 ซึ่งมิใช่ตัวตน นั่นแหละคืออนัตตา; เพราะความรู้สึกว่า
 อัตตามันต้องมีตามธรรมชาติ และตามคำพูดที่พูดอยู่ มันก็
 มีเป็นอัตตาอยู่อย่างนั้น, แล้วอัตตานั้นแหละ ทำให้เป็น
 อนัตตาเสีย อย่าได้ถูกยึดมั่น ว่าเป็นตัวตนหรือเป็นคนโดย
 แท้จริงอะไร.

นี่ระบบคำสอนที่ ๒ สอนเรื่องอนัตตา ทับลงไป
 บนสิ่งที่เรียกว่าอัตตา, ที่เขาสอนกันอยู่ก่อนนั้นมันเป็น
 เรื่องที่ ๒ นี้เป็นสัมมาทิฐีสอนเรื่องอนัตตา. ก่อนนั้นเป็น
 มิจฉาทิฐิหรือวิชาไม่รู้อะไร ว่าอัตตาๆ ไปตามแบบของ
 มิจฉาทิฐิหรือวิชา ต่อมาเห็นถูกต้องตามที่แท้จริงว่า

ไฉนมันไม่ใช่อัตตามันเป็นอนัตตา, อัตตานั้นแหละมันเป็น
 อนัตตา. ถ้าเราเอาตามเดิม ตามความโง่ดั้งเดิมมันก็เป็น
 อัตตา, แต่ถ้ามารู้ **ตามที่เป็นจริงใหม่** นี้ก็รู้ว่า **ไออันนี้**
ไม่ใช่อัตตา มันเป็นอนัตตา. **อนัตตาที่ว่ามันเป็นธรรม-**
ชาติ, เป็นธาตุตามธรรมชาติเช่นนั้นเอง, เช่นว่าตามัน
 ก็รู้จัก, หูก็รู้จักฟัง, จมูกก็รู้จักดม, ลิ้นก็รู้จักรส, ผิวก็
 ทั่วก็รู้จักสัมผัส, จิตก็รู้จักคิดตามธรรมชาติ ตามธาตุตามธรรมชาติ
 ไม่ต้องเป็นอัตตา.

แต่พวกโน้นพวกเก่าพวกก่อนเขาเคล็ดเลยไปถึงว่า
 อัตตาไว้อัตตาไว้อัตตามาทำงานที่ตา ตาก็เห็น, อัตตา
 มาทำงานที่หู หูก็ได้ยิน, อัตตามาทำงานที่จมูก จมูกก็รูกลิ่น,
 มันมีอัตตาเป็นผู้ทำ. **ส่วนเรื่องพุทธศาสนา เรื่องที่ ๒**
ไม่ต้องมีอัตตา มีแต่ธาตุตามธรรมชาติ: ธาตุตา ธาตุหู
 ธาตุจมูก ธาตุลิ้น ธาตุกาย ธาตุใจ สามารถทำหน้าที่ได้ตาม
 ธรรมชาติ โดยไม่ต้องมีสิ่งที่เรียกว่าอัตตา เจตภูติ วิญญาณ
 อัตตา บุรุษอะไรก็ไม่ต้องมี. คำนั้นคำเดียวกันเท่านั้น **มีแต่**
ธาตุตามธรรมชาติ มันก็สามารถจะดูเห็น ฟังเสียง ดมกลิ่น
 ลิ้มรส สัมผัสผิวหนังรับรู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ.

ในเรื่องที่ ๒ อนัตตา เห็นว่าที่เรียกกันว่าอตัการู้สึกกันว่าอตัการันั้น มันเป็นอนัตตา.

ที่นี้ก็มาถึงพวกที่ ๓ ความคิดหรือสติปัญญา มันจะเคล็ดฟุ้งพรวดออกไป, โอ ไม่รู้ไม่ซึ้งไม่มีอะไรทั้งนั้น นี่เป็นนิรัตตา ก็หมายความว่า ไม่ใช่ทั้งอตัการ ไม่ใช่ทั้งอนัตตา เป็นนิรัตตา ไม่มีอตัการหรือใดๆ โดยประการทั้งปวง. นี้ก็เป็นมิจฉาทิฏฐิ สุตโต่ง เรียกว่า นัตถิกทิฏฐิ.

ถ้าจำชื่อทิฏฐิไว้ได้ก็จะดี สัสสตทิฏฐิ จะทำให้เกิดความรู้สึกว่ามีอตัการ, สัมมาทิฏฐิ จะทำให้เกิดความรู้สึกว่าอนัตตา ที่ตัวอตัการเป็นอนัตตา, นัตถิกทิฏฐิก็ไม่มีอะไรเลย ไม่มีอะไรเลยเป็นนิรัตตา. พวกนี้มันตีเกินไป เลยอนัตตาไปจนไม่มีอะไร. อนัตตานั้นจึงอยู่ตรงกลาง ว่ามันมีอตัการที่มีใช่อตัการ, พุคแล้วก็เหมือนกับคนบ้าพุค แต่เป็นคำที่จริงที่สุด เป็นอตัการซึ่งมีใช่อตัการ, เป็นอตัการซึ่งเป็นอนัตตา.

เราจึงรู้จักสิ่งทีจิตมันรู้สึกว่ามี อตัการันั้นในลักษณะนี้ เกิด แล้วก็จะไม่เกิดความทุกข์. นี่จึงว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งอนัตตา, ไม่ใช่ศาสนาแห่งอตัการ, ไม่ใช่ศาสนา

แห่งนรีตทา แต่มันก็อยู่ตรงกลาง เป็นศาสนาแห่งอนัตตา คือ มีอัตตตามภาษาพูด ของชาวบ้านซึ่งเป็นอนัตตา. เราไม่อาจเลิกคำพูดอันนี้ได้ เพราะมันเกิดขึ้นมาเองในจิตใจ ตั้งแต่มนุษย์เริ่มมีความเป็นมนุษย์เป็นสัตว์มีเป็นคำสำหรับพูด, มีในความผู้สึก.

สัตว์ไม่มีการพูดมันก็ไม่ต้องพูด แต่คนมันมีการพูด มันก็พูดออกมาเป็นอัตตาๆ ฉะนั้นเรื่องอัตตามันจึงมีเต็มไปหมด สอนกันเต็มไปหมด ยึดมันถือมันเข้าก็กัด. นี่ พระพุทธเจ้า ก็มาเห็นอเมฆ ว่านั่นแหละตามเดิมมันแหละ อย่าไปยึดมันถือมันกับมัน, จะทำอะไรจะอะไรกับมันก็ทำไปเถิด แต่อย่าไปยึดมันถือมันกับมัน, แล้วมันก็ไม่กัด แล้วมันก็ไม่เป็นทุกข์. ฉะนั้นเรื่อง อนัตตาจึงดับทุกข์, เรื่องอัตตาทำให้เป็นทุกข์, เรื่องอนัตตา ทำให้ไม่เป็นทุกข์ เรื่อง นรีตตานั้นมันบ้าเลย อย่าไปเอาของมันเลย มันกลายเป็นว่าไม่มีอะไรโดยประการทั้งปวง.

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งอนัตตาเป็นอย่างนี้ รู้จักไว้ให้ดีๆ อย่าไปเถียงกัน เรื่องอัตตา เรื่องอนัตตา

เหมือนกับที่กำลังเคียงกันอยู่, เอนิพิพานเป็นอัครตาบั้งอะไร บ้าง ไม่ต้องเคียงกัน. พระพุทธศาสนาสอนว่ามี **สังขตธรรม** มี **อสังขตธรรม** มากมายหลายอย่างหลายประการ, แต่ทุกอย่างเป็น **อนัตตา** จะถือเอาเป็นอัครตาไม่ได้ โลกียธรรมโง่ ๆ หนึ่ง ก็เป็นอัครตาไม่ได้ แม้แต่โลกุตตรธรรมสูงสุดก็ถือเอาเป็นอัครตาไม่ได้, นี่เป็นอนัตตา. เรื่องนี้เข้าใจยากแต่ก็ช่วยไม่ได้ ที่ว่าจะไม่พูดถึง หรือไม่เอามาบอกมาสอนมันมันไม่ถูกแน่ มันเป็นหัวใจของพุทธศาสนา.

ข้อที่ ๖. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความ อยู่เหนือของคู่.

ความรู้สึกที่ว่าเป็นคู่ ๆ หนึ่งก็มาจากความรู้สึกว่าเป็น อัครตานั่นแหละเป็นรากฐาน. เด็กเกิดมาจากท้องแม่ไม่รู้เรื่องอะไร แต่พอมารู้จักกินนม หรือว่าอะไรก็ตาม ทางอายุตนะ นี้เข้า มันก็เกิดความรู้สึกตามสัญชาตญาณตามธรรมชาติว่านี้ อร่อย นี้ไม่อร่อย, นี้ถูกใจ นี้ไม่ถูกใจ, นี้จะเอา นี้จะไม่เอา ความรู้สึกอันนี้แหละมัน ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตัวกู, ตัวกูผู้ร่อยตัวกูผู้ไม่ร่อย, ตัวกูผู้ได้กินผู้ไม่ได้กิน. พอมี

ตัวกูแล้ว มันก็เกิดความรู้สึกเป็น ๒ ฝ่าย อย่างนี้ถูกกับตัวกู
 พอใจแก่ตัวกู, อย่างนี้ไม่ถูกไม่พอใจ มันก็เกิดความรู้สึก
 เป็นบวกและเป็นลบขึ้นมา นี่เป็นของกู เป็นของกู ถ้าเป็น
 เรื่องวิทยาศาสตร์วัตถุธรรมดา ก็เรื่องเป็นบวกเป็นลบ ถ้า
 เป็นเรื่องธรรมะทางจิต ก็เป็นเรื่องยินดียินร้าย คำบาลี ที่
 กงเส้นกงวาทีสุตก็คือ อภิชฌาและโทมนัส, อภิชฌา คือ
 พอใจ และจะเอา, โทมนัส ก็ ขัดใจไม่เอา คือลบ. บวก
 หรือลบ ที่พูดถึงมากที่สุด ในบาลีสติปัฏฐานสูตร พูดถึงมาก
 ที่สุดเพื่อจะนำออกเสียซึ่งอภิชฌาและโทมนัสในโลก, เพื่อจะ
 นำออกเสียซึ่งบวกและลบ ความเป็นบวก และความเป็นลบ
 ความรู้สึกเป็นบวกและเป็นลบในโลก.

ฉะนั้น พุทธศาสนาบอกให้รู้ว่า **ไม่มีความเป็น**
บวก ไม่มีความเป็นลบ, มันเป็นความรู้สึกอย่างนั้น : บวก
 ก็เช่นนั้นเอง, ลบก็เช่นนั้นเอง, อย่าไปแยกให้เป็นบวก
 เป็นลบ เป็นดีเป็นชั่ว เป็นบุญ เป็นบาป เป็นสุข เป็นทุกข์
 เป็นกุศลเป็นอกุศลให้มันยุ่งเลย, **เห็นเช่นนั้นเอง** เช่นนั้น
 เอง เช่นนั้นเอง แล้วมันจะไม่ผูกพันกับสิ่งใด, มันก็
 จะถอนตัวออกมาจากทุกสิ่งทีเรียกว่าอตัมมยตา.

นี่ของจริงมันไม่เป็นคู่ ถ้ามันเป็นของจริงมันไม่ต้อง
เป็นคู่, ถ้ามันไปเกิดความรู้สึกเป็นคู่ มันต้องไม่ใช่เป็น
ของจริง. นี่ควรจะสังเกตควรจะสนใจที่สุด ถ้าแยกได้เป็นคู่
เป็น positive เป็น negative แล้วไม่ใช่ของจริง, ถ้าเป็น
ของจริงมันไม่อาจจะแยกได้, มันเป็นเช่นนั้นเอง, เป็น
เช่นนั้นเอง, มันอยู่ที่ตัวความเป็นเช่นนั้นเอง, ไม่ได้อยู่ที่
ถูกใจเราหรือไม่ถูกใจเรา เกิดเป็นคู่ ๆ ขึ้นมา. นี่จึงมีลักษณะ
เฉพาะของพุทธศาสนา ที่สอนให้รู้ว่า มันเช่นนั้นเอง :
ยถา ปัจจยัม ชาติ มตฺต เม เวคิ — เป็นสักว่าชาติตามธรรมชาติ
เป็นไปตามปัจจัยอยู่เนื่องนิจ, ไม่เป็นของคู่, พอเห็นเป็น
ของคู่ก็โง่ทันที.

ถ้าเห็นเป็นของคู่มันต้องเห็นด้วยอวิชา, เห็นว่า
นี่ดี น่ารักน่าพอใจ นี่ไม่ดีไม่น่ารักไม่น่าพอใจ. อย่าไปรู้สึก
ทั้ง ๒ ฝ่าย, ให้รู้สึกเช่นนั้นเอง, เช่นนั้นเอง ตถาตา
ตถาตา ก็ไม่มีปัญหา ถ้าเห็นว่าดีแล้วรัก มันก็มีปัญหาไป
อย่างหนึ่ง, ถ้าเห็นว่าไม่ดีเกลียดก็มีปัญหาไปอย่างหนึ่ง. ฉะนั้น
ที่ว่า *ทั้งชั่วทั้งดีล้วนแต่อัปรีย์ คือไม่น่ารัก* เพราะถ้าไปเอากับ

มันเข้าแล้ว มันก็กัดเอาแบบของมัน, ที่ว่าตีก็กัดไปแบบหนึ่ง,
 ที่ว่าช้ำก็กัดไปแบบหนึ่ง, **ไม่ตีไม่ช้ำ** ตีกว่า **สบายดี** **ว่างดี**
อิสระดี.

นี่พุทธศาสนา ศาสนาแห่งความไม่มีของเป็นคู่
 พระบาลีที่น่าฟังตอนนี้: **เอกิ หิ สจฺจํ น ทุคฺชย มตฺถิ เอกิ,**
เอกิ หิ สจฺจํ—ของจริงมีอย่างเดียว, น ทุคฺชย มตฺถิ—ของจริง
ไม่มีสิ่งที่สอง จึงไม่เป็นคู่. ถ้าเกิดแบ่งแยกเป็นคู่ ๆ ขึ้นมาก็เป็น
 ของเท็จ, เพราะว่าจะ**เป็นของคู่** ขึ้นมานี้ **ต้องอาศัยวิชา**
แล้วอาศัยค้นหาเป็นเครื่องแบ่งแยก. ถ้าถูกใจแก้ค้นหา,
 ค้นหามันก็ว่าดี, ถ้าไม่ถูกใจแก้ค้นหา ค้นหามันก็ว่าช้ำ,
 นี่เป็นของโง่ขึ้นมาใหม่, ถ้าเอาตามเดิมมันก็เช่นนั่นเอง.
 พุทธศาสนามุ่งหมายจะสอนความจริงดั้งเดิม **จึงไม่มี**
ของเป็นคู่ ก็จำไว้เป็นหัวข้อว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนา
 แห่งความอยู่เหนือของคู่, ไม่เป็นคู่, มีความรู้สึกอยู่เหนือ
 ความเป็นคู่ไม่เป็นคู่ คืออยู่เหนือเสีย, ไม่อยู่ตรงกลาง เกี่ยว
 มันก็ไปข้างนั้นข้างนี้ได้โดยง่าย อยู่เหนือเสียโดยประการ
 ทั้งปวง.

ศาสนาคริสต์ ก่อนพระเยซูเกิดที่ยังเป็นศาสนาของ
 พวกยิว พระเจ้าแรกสร้างโลกแรกสอน พระเจ้าก็สอนเรื่อง
 อย่ากินผลไม้ที่ทำให้รู้ตัว กินเข้าไปแล้วจะตาย ; เมื่อใด
 รู้จักแบ่งเป็นดีชั่วแล้วเมื่อนั้นจะมีปัญหา คือจะมีความ
 ทุกข์, เพราะฉะนั้นอย่าไปทำให้เกิดแบ่งแยกเป็นดีชั่ว
 ขึ้นมา, ผลไม้ของต้นไม้ต้นหนึ่งกินเข้าไปแล้วทำให้รู้จักเป็นดี
 รู้จักเป็นชั่ว. นมมนุษย์ก็ไม่เชื่อ คือกินเข้าไปแล้วก็มีดีมีชั่ว,
 แล้วก็ต่อสู้เรื่องดีเรื่องชั่ว มีต้นไม้ต้นหนึ่งเรียกว่าต้นไม้แห่ง
 ชีวิต น้อยเห็นคือเห็นคือชั่ว ต้นไม้นั้นนมมนุษย์เข้าไปถึง
 ไม่ได้กิน กินได้แต่ต้นไม้แห่งความรู้ตัวจนกระทั่งบัดนี้.
 มนุษย์จึงโง่งมมายมาจนบัดนี้, กินแล้วรู้จักแยกเป็นดีเป็นชั่ว,
 แล้วก็มีความเรื่องดีเรื่องชั่ว เป็นเหตุให้ทรมานใจตัวเอง
 ให้เบียดเบียนผู้อื่น เพราะรู้เรื่องดีเรื่องชั่ว. แต่เดี๋ยวนี้ใครๆ
 ก็ชอบคิดนะ, คำสั่งสอนก็สอนแต่ให้ทำดี, ก็ได้ถ้าชอบดี
 แต่อย่ายึดถือ. ไม่ทำชั่วทำดีแล้วทำจิตให้ผ่องแผ้ว คือไม่
 ยึดถือดีชั่ว อย่างนั้นก็ใช้ได้, เอาดีมาใช้เหมือนกับคนใช้
 อย่ายึดถือมาเป็นนาย ก็ได้เหมือนกัน, อย่างนี้เรียกว่าไม่ยึดถือ
 ดีชั่ว ก็จะเป็นนิพพาน ไม่ดีไม่ชั่ว.

ข้อที่ ๗. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งมัชฌิมาปฏิปทา.

มัชฌิมา แปลว่า พอดี อยู่ตรงกลาง พอดี เพราะว่ามันไม่ถูกจัดเป็นของคู่หรือสุดโต่งสุดเหวี่ยง มันจึงมีอาการเหมือนกับว่า ไม่สุดเหวี่ยงไม่สุดโต่งข้างใดข้างหนึ่ง มันอยู่ตรงกลาง, ความหมายที่เราทั้งหลายจะเอาไปใช้ปฏิบัติได้ คือความพอดี, จำไว้ว่า ความพอดีคือมัชฌิมา, ถึงแม้ว่าอัฐธังคิกมัคค์มีองค์ ๘, มัชฌิมาปฏิปทา ก็คือความพอดีไม่กามสุขัลลิกานุโยค ไม่อัตตกิลมฐานุโยค, อยู่ตรงกลางคือพอดี ไม่เบี่ยงไม่เหี่ยงไม่อะไรทุกอย่างที่เป็นคู่ๆ แล้วก็พอดี, เลยเรียกเสียใหม่ว่าถูกต้อง. ถ้าเหวี่ยงซ้าย เหวี่ยงขวาสุดโต่งแล้วไม่ถูกต้อง ไม่พอดี ก็จะเป็นทุกข์, ถ้าพอดี พอดี ไม่เหวี่ยงซ้ายเหวี่ยงขวา แล้วไม่สุดทางไหน ก็เรียกว่า ไม่ทุกข์ ไม่เป็นทุกข์.

คำที่พูดกันอยู่ในบ้านเรือนคำหนึ่ง คำนั้นมีความหมายดีมาก แต่ว่าคนใช้มันไม่ถูกต้อง คือคำว่า มัชฌิมา, ทุกคนเคยได้ยินคำว่ามัชฌิมา แต่มีความหมายไปทางกระหมัด

ขึ้นมาได้นั้น คือการดับทุกข์ที่แท้จริง, เลยไม่ต้องเอาไม้สั้น
หรือไม้ยาวไปรั้ง.

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการดับทุกข์ที่ต้นเหตุ
ที่เกิดแห่งความทุกข์, **ทุกข์ไม่เกิดมันก็ไม่ต้องดับทุกข์**
เพราะไปตัดเสียที่ต้นเหตุแล้ว. ฉะนั้นคำว่าดับทุกข์นั้น
หมายถึงดับต้นเหตุแห่งทุกข์ จนทุกข์มันไม่เกิด, ทุกข์มัน
ไม่เกิด นั้นเรียกว่าดับทุกข์ ภาษาที่ถูกต้องเป็นอย่างนี้, แต่
ภาษาที่พูดกันมันกำกวม ว่าดับทุกข์ ๆ ก็เอาชอล์กลองดูซิ ลองดับ
ไปที่ตัวความทุกข์ซิ ทางวัตถุ วัตถุแท้ ๆ ก็เห็นได้ง่าย ๆ ดับไฟ
ไปดับที่ตัวไฟหรือไปดับที่ต้นเหตุแห่งไฟ. การที่จะดับไฟให้
ได้มันดับที่เปลวไฟ หรือไปดับที่ต้นเหตุให้เกิดไฟ? ไปดับที่
เปลวไฟ มันก็ไม่มีที่สิ้นสุด, ก็ไปดับที่ตัวเหตุให้เกิดไฟจะเป็น
ไม้ฟืนหรือน้ำมัน หรืออะไรก็สุดแท้ ดับที่ตรงนั้น มันก็ไม่
เกิดไฟขึ้นมา, กลายเป็นว่าไม่ทำให้ไฟเกิดนั่นแหละคือดับไฟ
แยกกายไหม. **ไม่ทำให้ไฟเกิดนั่นแหละคือดับไฟ, ไม่ทำให้**
ให้ทุกข์เกิดนั่นแหละคือดับทุกข์, ใครอยากโง่ เอาไม้สั้น
ไปรั้งก็เชิญ. พุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งการดับทุกข์ที่
ต้นเหตุ.

ข้อที่ ๑๐. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการ อยู่เหนืออำนาจของเวลา.

ของเวลานี้ยากมาก, มันยากมากเพราะเหตุว่าคนไม่
 รั้จนแม้แต่ว่าเวลาคืออะไร ก็ไม่รู้. เวลาคืออะไรรู้ใหม่?
 หยคนาฬิกาเสีย. เวลาหยุดใหม่คหุชิ หยคดวงอาทิตย์หยุด
 ดวงจันทร์ไม่ให้หมุน หยคโลกไม่ให้หมุน หยคดวงอาทิตย์
 หยคดวงจันทร์ไม่ให้หมุน เวลาหยุดใหม่? เวลาหยุดได้ใหม่
 ขอให้คิดคหุชิ. สมมติดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ไม่หมุนไม่เดิน
 เวลาหยุดใหม่ มันไม่ใช่เวลาอยู่ที่ตรงนั้น, นั่นมันเวลาของ
 ลูกเด็ก ๆ เวลาอยู่ที่นาฬิกา, เวลาอยู่ที่ตะวันขึ้นตะวันตก
 พระจันทร์ขึ้นพระจันทร์ตก นั่นเวลาของลูกเด็ก ๆ. ทนบาง
 คนไม่รู้ก็ถือว่าเวลาไม่มีไวย, เอาเป็นเวลาไม่มีเสียอีกก็มี
 อย่างนั้น.

เวลานั้นมันมียิ่งกว่ามี แล้วักกินคนเรา เวลานั้น
 คือจุดระหว่างความอยากกับการได้สมอยาก, มีความอยาก
 ขึ้นมาแล้ว จนกว่าจะได้สมอยาก ตรงนั้นแหละคือตัวเวลา,
 ถ้าไม่มีความอยาก มันจะไม่มีเวลา. พระอรหันต์ไม่มีความอยาก

พระอรหันต์ไม่มีเวลา, เวลาไม่กักกินพระอรหันต์ เวลาจะ
 กักกินเฉพาะคนโง่ที่มีความมอยาก แล้วยังไม่ได้สมอยาก, ถ้า
 หยุดความมอยากเสียแล้ว ความหมายอันแท้จริงของเวลา
 ไม่มี. แต่เดี๋ยวนี้ที่ว่ามีนาฬิกาเป็นเครื่องวัดเวลา นั้นมันก็
 ไม่ใช่เวลา มันเป็นเครื่องวัดเวลา, แล้วเป็นเครื่องวัด
 เวลาทางวัตถุเสียด้วย ไม่ใช่ทางจิตใจ. เวลาในทางจิตใจ
 คือความมอยากเป็นเหตุให้เกิดความต้องการ, ระหว่างที่ยัง
 ไม่ได้ตามที่ต้องการนั้นแหละคือเวลา ที่กักกินหัวใจคน, ถ้า
 ใครมีเวลาตกอยู่ในอำนาจของเวลา ก็ถูกเวลากักกิน. พระ
 อรหันต์ไม่มีเวลา เพราะไม่มีความมอยากซึ่งเป็นต้นเหตุหรือ
 ความหมายของเวลา. พระอรหันต์ไม่มีเวลา เวลาไม่มี
 ความหมายสำหรับพระอรหันต์ หรือผู้ที่ไม่มีตัณหา.

บาลีว่า ผู้ใดกักกินตัณหา ผู้นั้นกักกินเวลา, ผู้ใดไม่มี
 ตัณหา ผู้นั้นกินเวลา, ผู้ใดมีตัณหา ผู้นั้นเวลากินเอา, ผู้ใดมี
 ตัณหาผู้นั้นถูกกักกินโดยเวลา ผู้ใดไม่มีตัณหา ผู้นั้นไม่ถูก
 กักกินโดยเวลา. เวลาที่อยู่จริงยิ่งกว่าจริง คือความมอยากแล้ว
 ยังไม่ได้สมอยาก แต่มันเป็นเรื่องละเอียดทางจิตทางใจ พังยาก
 อาจจะไม่เข้าใจก็ได้. เตียวเต็กๆ ก็จะถามว่า พระอรหันต์จะ

มี ไม่มี ไม่รู้ นาฬิกาก็เดินเรื่อยอย่างนี้ ก็พูดกันไม่ได้, พูดกันไม่ได้เพราะมันคนละความหมาย ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ก็เดินอยู่เรื่อย ใครจะต้องการอะไรหรือไม่ต้องการอะไร มันคนละความหมาย.

คำว่าเวลาๆ เกิดมาจากตัณหา คือความอยาก ความต้องการ ในระยะที่ยังไม่ได้ตามอยากตามต้องการ มันก็ยังมีเวลา, พอได้เต็มตามต้องการไม่มีอยาก ไม่ต้องการอะไรแล้วเวลาก็ไม่มี สิ่งที่เราเรียกว่าเวลาก็ไม่มี มันลึกลงหน่อย.

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการอยู่เหนืออำนาจของเวลา พระพุทธศาสนา สอนให้ทำลายตัณหา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดเวลาเสีย, มันก็ตัดต้นเหตุที่ให้เกิดเวลาเสียอีกแหละ ไปตัดต้นเหตุที่ทำให้เกิดความหมายของเวลา ไม่มีตัณหาไม่ต้องการด้วยความโง่. เรื่องนี้สำคัญมาก มันก็เป็นวิทยาศาสตร์อย่างยิ่ง แต่พวกนั้นเขาไม่ยอมว่าเป็นวิทยาศาสตร์ เราก็บ้าไปคนเดียว ว่านั่นดูให้ดี คุณดูให้ดีมันเป็นวิทยาศาสตร์อย่างยิ่ง.

ข้อที่ ๑๑. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งแสงสว่าง.

ง่ายหน่อยเพราะ **พุทธะ** แปลว่า **รู้** ว่า **ตน** ว่า **เบิกบาน** ถ้าเป็นความมืดความไม่รู้ความไม่เข้าใจ มันไม่ใช่พุทธศาสนา, ถ้าเป็นแสงสว่างให้รู้ตามที่เป็นจริงว่าอะไร เป็นอะไร นั่น คือเป็นพุทธศาสนา. พระพุทธเจ้า จึงได้รับคำสรรเสริญว่า เหมือนกับ**ผู้เปิดของที่ปิด, หายของที่คว่ำ** เป็น**ผู้จุดตะเกียงไว้** จุดประทีปไว้. ผู้ใดมีตาผู้หนึ่งก็ได้เห็นรูป, พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้จุดตะเกียงแสงสว่างแห่งปัญญาใครได้รับแสงสว่างอันนี้ ผู้หนึ่งก็เห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง. ฉะนั้น คำสั่งสอนเรื่องอนิจจังทุกขังอนัตตา ธรรมัญจิตตา ธรรมนิยามตา อิทัปปัจจยตา สญญตา ตถาตา อตัมมยตา ฯลฯ เหล่านี้คือแสงสว่าง ที่ได้ทำให้เกิดขึ้นมาเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามเป็นจริง ว่ามันเป็นอนิจจังทุกขัง อนัตตา เป็นต้น. ถ้าไม่เห็นอย่างนี้คือความมืด, อยู่ในความมืด หรือจะเปรียบเหมือนของที่ปิดอยู่ของที่คว่ำอยู่ก็ได้เหมือนกัน, แต่ที่แท้มันก็คือความมืด.

ศาสนานี้เป็นศาสนาแห่งแสงสว่าง จึงต้องทำให้เกิดแสงสว่าง จึงจะมีศาสนานี้ ถ้าไปมัวโง่เอนั้นเอนี้เป็นบวกลบกันอยู่เสมอ ไม่มีแสงสว่าง, มีแต่ความมืด.

ข้อที่ ๑๒. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการเปิดเผยความลับของธรรมชาติ.

ฟังก์ให้คีความลับของธรรมชาติ, พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการเปิดเผยความลับของธรรมชาติ, ธรรมชาติมีความจริงครบทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นกฎของธรรมชาติ, แต่มันไม่มีใครมองเห็น จนกว่าพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น จะพบความลับของธรรมชาติ ทุกอย่างที่จะรู้ หรือจะว่าทุกอย่างไปหมดก็ยังไม่ได้ เพราะมันไม่มีอะไรมากไปกว่ากฎอิทัปปัจจยตา. ที่นี้เขาแต่ว่าที่ดับทุกข์ได้ แล้วก็ทุกอย่างความลับเรื่องทุกข์, เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์, เรื่องความดับทุกข์, เรื่องทางให้ถึงความดับทุกข์, อะไรเหล่านี้เป็นความลับของธรรมชาติ.

ที่ลับที่สุด ก็คือนิพพาน, นิพพาน হলোเสียงชีวิตที่มิมีชีวิตไว้ทุกเวลา คนก็ยังไม่วู้จัก. กิเลสและความดับ

แห่งกิเลสมีอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่มีความคับแห่งกิเลส คนก็ตาย คนก็เป็นบ้า, ฉะนั้นวิธีที่จะทำให้กิเลสคับก็ยังมีให้มีคับถึงที่สุด เป็นความลับของธรรมชาติ; ว่าที่จริง กิเลสมันก็เกิดดับของมันเองอยู่แล้ว แต่มันเกิดเรื่อยดับเรื่อยมันไม่สิ้นสุด ต้องมีวิธีที่จะทำให้มันสิ้นสุด ไม่ให้เกิดได้อีก, นั่นแหละความลับของธรรมชาติ ลับอย่างยิ่ง ที่ไม่มีพระศาสดาองค์ไหนนอกจากพระพุทธเจ้าที่จะค้นพบ. ศาสตามีเยอะเยอะ ถ้าไม่ค้นพบสูงขึ้นมาถึงเรื่องนิกายไม่ใช่พระพุทธเจ้า, ถ้าศาสดาชั้นพระพุทธเจ้าต้องพบความลับข้อนี้ เปิดเผยความลับข้อนี้คือความลับของธรรมชาติ.

แล้วมีอีกมากมาย ความลับของธรรมชาติ มีอีกมากมายหลายอย่าง หลายประการไปดูเอาเองบ้าง. คำว่าธรรมชาตินั้นมันลึกซึ้งกว้างขวาง ที่น่าสนใจที่สุด ก็คือเราไม่รู้จักรธรรมชาติ, ไม่เข้าใจธรรมชาติ, ไม่รู้จักใช้ธรรมชาติหรือกฎของธรรมชาติให้เป็นประโยชน์.

ขอยกตัวอย่างง่ายๆ สักเรื่องหนึ่งว่า ชีวิตหรือคนคนมีชีวิต ชีวิตของคนนี้เป็นของธรรมชาติสร้างมาให้

พัฒนาเอาเองได้ทุกอย่าง, ธรรมชาติมันจัดให้มา สร้างให้มา ให้ชีวิตนี้สามารถพัฒนาได้ตามชอบใจ แกะจะเอาอะไร แกพัฒนาเอาได้: เอานิพพานก็ได้ เอาอะไรก็ได้, แต่ว่าคนโง่ทั้งหลาย มันเอาไปทดลองเล่นพัฒนากามารมณ์กันเสียหมด. จะว่าอย่างไร ในเมื่อธรรมชาติมันสร้างมาสำหรับให้พัฒนาเป็นรูป เป็นอรุรูป เป็นนิพพาน เป็นอะไรก็ได้ เป็นนรกก็ได้ เป็นสวรรค์ก็ได้ เมื่อไรก็ได้ เมื่อไรก็ได้ ทีไหนก็ได้ พัฒนาเอาเองได้ทุกอย่าง, แต่แล้ว ทำไมไม่พัฒนาไปในทางที่ควรจะพัฒนา, เอาชีวิตนี้มาทดลองเล่นในการสะสมเรื่องกิเลสตัดหาเรื่องความทุกข์เสียหมดแล้ว. นี่ทำไมไม่รู้จักธรรมชาติกันเสียบ้างแล้ว.

ธรรมชาติสร้าง มาให้คุณพัฒนาเอาได้ตามพอใจ ทุกอย่าง, แต่คุณก็ไม่เอาไปพัฒนาในสิ่งที่ควรพัฒนา หรือเป็นไปเพื่อสิ้นสุดแห่งความทุกข์, เอาไปพัฒนาให้ความทุกข์มันเกิดขึ้นมากกว่าเดิม, เหมือนที่กำลังเป็นอยู่ในโลกนี้เวลานี้ เขาพัฒนาเพื่อเพิ่มความยุ่งยากลำบากมีปัญหามากขึ้น. พุดแล้วก็ไม่มีใครเชื่อ แล้วเขาก็จะทำเอาด้วย, เราไม่นิยมความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ ที่พัฒนาเพื่อความยุ่งยากมากขึ้น. โลกจะวินาศอยู่แล้ว เพราะการพัฒนาแบบนี้.

ถ้าพัฒนาถูกต้อง จะมีสันติภาพมีสันติสุข,

วัดเองง่ายๆ ว่ามันต้องลต ลตโรงพยาบาลบ้า ลตโรงพยาบาล
 ประสาท ลตคุกตะวางเรือนจำ ลตศาล ลตตำรวจ ลตจึงจะ
 เรียกว่าพัฒนาถูกต้อง. เดียวนี้มันไม่พอ ประกาศว่าเรือนจำ
 ไม่พอเสียแล้ว ๆ, เรือนจำไม่พอเสียแล้ว ประกาศมาไม่กี่วัน
 ทั่วประเทศหรือทั่วโลก ตำรวจคุกศาลเรือนจำโรงพยาบาลบ้า
 โรงพยาบาลประสาทไม่พอ ไม่พอ ๆ, เพราะว่าคุณไม่พัฒนา
 ไปในทางที่ธรรมชาติมอบมาให้อย่างดีที่สุด คือไม่ต้องมีปัญหา
 อย่างนี้. นี่เรียกว่าพุทธศาสนาได้เปิดเผยความลับของธรรมชาติ
 ถึงที่สุดแล้ว เราไม่รู้รู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์.

ข้อที่ ๑๓. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการ ศึกษาตัวเอง, แห่งการศึกษาตัวเอง.

เรื่อง^{นี้}พูดแล้วมันก็ถูกค่า ถูกค่าโดยศาสตราจารย์
 ทั้งหลายในโลก. การศึกษามันทำเพื่อให้ฉลาดเพื่อจะแก้
 ปัญหา, แต่เดี๋ยวนี้ การศึกษาในโลกมันมีเพื่อ สร้างปัญหา
 ใหม่ ๆ, การศึกษาในโลกปัจจุบันนี้มันเพื่อสร้างปัญหาใหม่
 ให้มากขึ้น ไม่ใช่สร้างเพื่อจะแก้ปัญหา, มันทำให้ฉลาด ฉลาด,

ฉลาดแล้วไม่ควบคุมความฉลาด ก็เอาความฉลาดไป
สร้างปัญหา สร้างความเห็นแก่ตัว, สร้างปัญหามากมาย
ไม่มีที่สิ้นสุด.

นี่ความผิดพลาดของการศึกษาในโลกนี้ เพราะ **ไม่**
ศึกษาตัวเอง ไม่ดูตัวเอง ที่แท้จริง **ไปดูวัตถุ ดูการมรณ**
ดูความเจริญของกิเลส ของเหยื่อของกิเลส, เอาความรู้สึก
เหล่านั้นเป็นหลักก็พัฒนาไปแต่ในทางสร้างกิเลสสร้างปัญหา.
ถ้าดูตัวเอง ดูตัวเอง ดูตัวเอง มันจะรู้ว่า ความทุกข์เป็นอย่างไร,
เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างไร, แล้วมันก็จะหยุดชะงักในการที่
จะไปพัฒนาหรือสร้างสรรค์ฝ่ายที่ให้เกิดกิเลสเกิดปัญหา.

ศึกษาเป็นคำสำคัญคำหนึ่ง **ศึกษา ภาษาสันสกฤต,**
สิกขา ภาษาบาลี, คำเดียวกันรากศัพท์อะไรเหมือนกัน. **สะ**
แปลว่า **เอง** หรือ **ข้างใน,** **อิกขา** แปลว่า **เห็น** หรือ **ดู** ดูหรือเห็น,
สิกขา ก็ดู **ข้างในของตัวเอง** คำว่า **สะ ๆ ภาษาบาลี** แปลว่า **เองก็**
ได้ แปลว่า **ข้างในก็ได้** คำว่า **สิกขา** ในภาษาสันสกฤตมาเป็น
ไทยออกเสียงว่า **ศึกษาก็ดี** หรือ **สิกขาก็ดี** คำเดียวกัน แปลว่า
ข้างในจนเห็น.

พุทธศาสนาต้องการให้ศึกษาตัวเอง เพราะอะไร, เพราะปัญหามันอยู่ที่ตัวเอง, ตัวเองมันเป็นปัญหา จะไปศึกษาข้างนอก ศึกษาผู้อื่นมันก็ไม่ถูกเรื่อง, เพราะความทุกข์มันอยู่ที่ข้างใน อยู่ที่ตัวเอง ดูตัวเองในตัวเอง ดูโดยตัวเอง ดูเพื่อประโยชน์แก่ตัวเอง, ก้านเคยพูดมาบ้างแล้ว และบางคนอาจจะรำคาญ. พวกมหาเปรียญบางคนเขาคำนวณว่าไม่ใช่อย่างนั้น, แต่เขาก็ไม่รู้จะคำนวณอย่างไร เพราะตัวหนังสือมันก็บอกอยู่อย่างนั้น. เราก็อธิบายอย่างนั้น สิกขาก็คือ ดูข้างใน เห็นตัวเอง, ขอให้ใช้คำว่าสิกขาหรือศึกษาให้ถูกเถิด, ดูข้างในเห็นตัวเอง, เห็นความทุกข์ และดับทุกข์ให้ได้, อย่าดูข้างนอก, แล้วพัฒนาทางวัตถุกันเรื่อย พัฒนากันเรื่อย ควบคุมพัฒนาไม่ได้ก็คือความฉิบหาย, โลกนี้จะพินาศเพราะพัฒนาทางวัตถุที่ควบคุมกันไม่ได้ นั่นแหละคือไม่มีการศึกษา. โลกนี้เหมือนกับกำลังไม่มีการศึกษา เพราะมันนับยิ่งขึ้นไป ทำผิดมากขึ้นไป, เพิ่มเรือนจำ เพิ่มศาล เพิ่มโรงพยาบาล บ้าไม่มีที่สิ้นสุด.

มัน ไม่ฉลาดชนิดที่จะดับทุกข์, แต่ฉลาดที่จะเกิดความทุกข์. พุคแล้วก็ชวนให้เขาค่ำ, กินอยู่เพียงเท่านั้น

ก็อยู่ได้ คุณก็ไม่เอา, เสื้อผ้าเพียงเท่านั้นก็สวมใส่ได้ แต่คุณก็ไม่เอา, จะต้องเอาให้มันแพงกว่านั้น ให้มันดีกว่านั้น ให้มันแปลกกว่านั้น. บ้านเรือนก็เหมือนกัน อะไรก็เหมือนกัน **ไม่ว่าที่มันจะดับทุกข์** หรือที่มันจะหยุดทุกข์นั้นมันเป็นอย่างไร มันไม่ได้ดี ไม่สนใจ เพราะที่ไม่มีตัวเองเป็นหลักยึด, เพราะไม่ได้ศึกษาตัวเอง ไม่รู้จักตัวเอง; **พุทธศาสนา** จึงสอนให้มองดูตัวเอง โดยตัวเอง เพื่อตัวเอง และข้างในของตัวเอง. คำว่าศึกษาๆ มันเป็นอย่างนี้ถ้าเราเอาคำนี้ไปบอกกับศาสตราจารย์ทั้งหลายในโลกนี้เขาก็หัวเราะเยาะ, เขาก็ว่าบ้า เขาก็ไม่ฟังดอก ไม่ยอมรับความหมายของคำว่าการศึกษาที่มีความหมายอย่างนี้.

ข้อที่ ๑๔. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการ ชนะตัวเอง.

มันเนื่องจากข้อที่แล้วมา. ถ้ารู้จักตัวเองโดยถูกต้องครบถ้วนแล้ว มันก็แก้ปัญหาได้, มันก็เอาชนะปัญหาได้ก็ชนะตัวเองได้. **ตัวเองในที่นี้คือกิเลส ว่าตัวกู—ว่าของกู,** ถ้ารู้จักจริงแล้วมันก็ควบคุมได้ เอาชนะได้ ชนะตัวกู

ของกูได้ นั่นแหละคือชนะตัวเอง, ไม่ทำผิดตามอำนาจของ
กิเลสตัณหาอีกต่อไป ทำแต่ถูกต้องและพอดีที่เรียกว่ามัชฌิมา
หรือมัธยัสถ์ มันก็ไม่มีความทุกข์ ชนะตัวเอง.

สิ่งที่ตัวกูต้องการจะทำ หรือทำอยู่ หรือหลงใหล
อยู่ ชนะให้ได้เถอะ, ตัวกู ๆ นั้นแหละ ชนะไม่ได้แล้ว
มันก็กัด กัดเอายิ่งขึ้นไป ชีวิตนี้ก็ไม่มื่ออะไรเหลือ. ชนะ
ตัวเองได้ก็หมายความว่าชนะความโง่หลงว่าตัวกูเสียได้
ที่นี้สติปัญญาเข้ามาแทนบอกให้รู้ว่าควรทำอะไร เท่าไร
ที่ไหน เพียงใด เมื่อไร กะใครนั่นมันบอกถูกหมดแหละ, นี้
เรียกว่าชนะตัวเอง.

**ข้อที่ ๑๕. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความ
ถูกต้อง.**

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความถูกต้อง. เรากล้า
พูดหรือกล้าประนามได้เลย ว่าศาสนานี้มันไม่ถูกต้อง ไม่มี
ความถูกต้อง, ถ้าถูกต้องมันต้องดับทุกข์ได้.

สนใจคำว่า **ถูกต้อง** กันอีกทีก็ได้, เมื่อตะกี้ดูเหมือนจะพูดให้ฟังไปแล้วว่า **ถูกต้องถูกต้อง**คืออะไร มักจะมีคำถามจากพวกศาสตราจารย์ที่ไปเรียนมาจากเมืองนอกว่าถูกต้องๆ นั้นคืออะไร, เขาไม่รู้จะเอากันอย่างไร, ทางตรรกวิทยาว่าอย่างนี้ ทาง **philosophy** ว่าอย่างนี้, ทางอื่นว่าอย่างโน้นถูกต้องไม่รู้ว่าจะเอาอย่างไร. เราบอกว่าบ่วยการ **ถูกต้องตามหลักธรรมในพุทธศาสนา** ก็คือว่า**ไม่มีใครเดือดร้อนเสียหาย, ได้รับประโยชน์ทุกฝ่าย, ไม่เดือดร้อนทุกฝ่าย ได้รับประโยชน์ทุกฝ่าย** นั่นแหละคือ**ถูกต้อง**. นี่พูดเรื่องโลกๆ ต้องเป็นอย่างนี้ **ถูกต้องถูกต้อง**คือเป็นอย่างนี้ **ไม่ต้องอ้างหลัก logic philosophy** อะไรกันให้มากมายบ่วยการ ซึ่งไม่รู้จักจบ, เกียงกันไม่รู้จักจบว่า**ถูกต้อง**คืออย่างไร **ดี**คืออย่างไร ยุติธรรมคืออย่างไรก็ยังไม่จบ ไม่ยุติ. **ทางธรรมะ** มันยุติแล้ว **ถ้าไม่มีใครเดือดร้อนมีแต่ได้รับประโยชน์** นั่นแหละคือ**ถูกต้อง**, นี่พูดภาษาธรรมดาสาสามัญที่สุด.

ทีนี้ถ้าจะพูด **ภาษาธรรมะปรมาตม์** ให้มันลึกเข้าไปอีก **ถูกต้อง**ก็คือ**ถูกต้องต่อการที่จะบรรลุนิพพาน,**

ถ้ามันไม่ถูกต้องต่อการที่จะบรรลุนิพพานแล้วมันไม่ถูกต้อง.
 ช่วยจำไว้เถิด ถ้าไม่เป็นไปเพื่อนิพพานแล้วก็ไม่ถูกต้อง. มัน
 มีค่า อยู่ ๕-๖ คำ ที่สำคัญมาก ที่จะช่วยให้เกิดความถูกต้อง,
 จะพูดดีหรือไม่พูดดีก็ไม่รู้ มันอาจจะยุ่งยากหรือลึกซึ้ง.
 ถ้าจะถูกต้อง เป็นสัมมาหรือสัมมัตตะต่อพระนิพพาน คือ
 จะเป็นไปเพื่อนิพพานที่เรียกว่าถูกต้อง, มันจะต้องประก
 กอบด้วยคุณลักษณะคือ วิเวกนิสฺสิตี-อาศัยวิเวก คือมันเป็นไป
 เพื่อวิเวกเอง วิราคนิสฺสิตี-อาศัยวิราคะ เป็นไปเพื่อวิราคะ.
 นิโรธนิสฺสิตี-อาศัยนิโรธคัมภุช, แล้วก็ วิสฺสัคคปริณามิ
 น้อมไปเพื่อการสละออก สละออก, แล้วก็ วิปุลี-ไพบุลย
 และสมบุรณฺ มหคฺมตฺ-ไปสู่คุณค่าอันใหญ่หลวง คือนิพพาน
 ไปสู่คุณค่าอันใหญ่หลวง อปฺปมณฺ-ไม่มีประมาณไม่มีมิติ,
 แล้วก็ อพฺพยาปชฺชํ-ไม่ยุ่งยากลำบาก. ข้อนี้คนทั่วไปเขาจะ
 ไม่แปลอย่างนี้ อพฺพยาปชฺชํ เราจะแปลว่าไม่มีความยุ่งยากลำบาก
 คือว่าถ้ามันถูกต้องต่อการที่จะบรรลุนิพพานแล้วจะเป็น อพฺพยา
 ปชฺชํ คือไม่ยุ่งยากลำบาก คือไม่เบียดเบียนใคร. เที่ยวนั้นมันมี
 แต่ความยุ่งยากลำบาก ยกตัวอย่างจะทอดกฐิน จะบวชชานาค จะ
 ทอดผ้าป่า มันเกือบหมดเนื้อหมดตัว, กิจคฺชฺชิตฺแล้วมันจะเป็น

ถูกต้องหรือเป็นไปเพื่อนิพพานได้อย่างไร, มันลำบากเสีย
 สุดเหวี่ยง. **อภฺพยาปฺขุ**—ไม่เกิดความลำบากยุ่งยาก แก่ฝ่ายใด
 สิ่งหนึ่งจึงจะเป็นไปเพื่อนิพพาน คือเป็นสัมมา สัมมา สัมมา
 ถูกต้องแก่การบรรลุนิพพาน.

สัมมัตตะความถูกต้อง, สัมมา—ซึ่งถูกต้อง ต้องได้
 เป็นไปเพื่อวิเวก คือไม่มีอะไรบกวน. คำว่า **วิเวก** แปลว่า
หนึ่ง หรือ **เดียวที่สุด** ไม่มีอะไรบกวน, นี้เรียกว่าวิเวก.
 การกระทำนั้นต้องเป็นไปเพื่อวิเวก เพื่อความไม่มีอะไรบกวน,
 วิราคนิสสิตังเป็นไปเพื่อวิราคะ ไม่ประกอบเข้ามา ไม่ผูกมัด
 เข้าไว้ ไม่ยึดถือเอาไว้. แล้วนิโรธนิสสิตัง เป็นไปเพื่อดับลง
 แห่งความทุกข์ ดับลงแห่งความทุกข์ โวสสัคคะปรินามิง
 น้อมไปแต่ในทางที่จะสลัดออก สลัดออก, น้อมไปแต่ในทาง
 ที่จะสลัดออกแล้ววิปุลัง สมบูรณ์ไพบูลย์ ถูกต้องสมบูรณ์,
 มหคตํ มุ่งไปสู่คุณใหญ่หลวง, อัมมาณัง ไม่มีประมาณวัด
 คือมันถึงที่สุคนั้นเอง, อภฺพยาปฺขุชัง ไม่ทำให้ใครลำบาก.
 การที่ทำความกุศลจนตัวเองลำบากนั้น ฟังให้ทำความกุศลจน
 ตัวเองลำบากนั้น นอกจากจะไม่ถูกต้องแก่พระนิพพานแล้ว
 มันยังเป็นเรื่องที่ไม่ได้อะไรเลย. มัน **ต้องไม่มียุ่งยากลำบาก**

เกิดขึ้นเพราะการกระทำนี้ จึงจะเรียกว่าความถูกต้อง
เพื่อความถูกต้อง.

เรามีกันแต่ชนิดที่ไม่ถูกต้อง คือศีล คือศีล ก็ไม่
เพื่อสิ่งเหล่านี้นะ เพื่อขอสวรรค์ เพื่อคำกำไรเกินควร มันไม่
เพื่อสิ่งเหล่านี้นะ. ให้ทาน ให้ทานเพื่อลงทุนขอสวรรค์ต่าง
หากมันไม่ใช่เพื่อวิเวกนิสสิตัง เพื่อวิราคนิสสิตัง เหล่านี้เลย
แม้แต่จะทำได้มันก็จะเพื่อมีฤทธิ์มีเดช เอาเปรียบคนอื่น
มีฤทธิ์มีเดชมีตาพิพยุหิพิพยุเอาเปรียบคนอื่น. วิปัสสนาก็เพื่อ
จะเห็นเลข ๓ ตัว โน่น, แล้วมันก็ไม่เป็นไปเพื่อความถูกต้อง,
ดูให้ดีที่เราทำอยู่ แม้แต่ศรัทธาก็ไม่เป็นไปตามหลักนี้, สติ
สัมปชัญญะ ก็ไม่เป็นไปเพื่อหลักนี้.

ถ้ามันยังไม่เป็นไปเพื่อหลักนี้ มันไม่มีคำว่าสัมมา,
ไม่อาจที่จะใช้คำว่าสัมมาเข้ามาข้างหน้า; เช่นทิวฐิ ทิวฐิเฉยๆ
ก็มีความเห็นอย่างนั้นอย่างนี้ จนกว่าเมื่อไรจะมีความถูกต้อง
ทั้ง ๖ ประการนี้ เมื่อนั้นจะมีคำว่าสัมมาเข้ามาสวมให้
เรียกว่า สัมมาทิวฐิ; สังกัปปะ ก็เหมือนกันก็ปรารธนา
ปรารธนาไปชี่ ถ้ามันไม่เป็นไปเพื่อ ๖ อย่างนี้มันไม่ใช่สัมมา-

สังกัปะ. **สัมมาวาจา** ก็เหมือนกันจะพูดจาอย่างไร หรือจะ
 วิเศษได้ประโยชน์อย่างไร แต่ถ้าไม่เป็นไปเพื่อหลัก ๖ ประการ
 นั้น ไม่อาจจะเรียกว่าสัมมาวาจา. ฉะนั้นธรรมะทุกข้อ ๆ ที่มีอยู่
ถ้าไม่มีความถูกต้อง โดยหลัก ๖ ประการนี้แล้ว **ไม่เรียกว่า**
สัมมา, จะไม่เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปो สัมมาวาจา
 สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมา
 สมาริ, ไม่ได้, จะไม่มีคำว่าสัมมา มันจะเป็นเพียงทิฏฐิเฉย ๆ
 สังกัปะเฉย ๆ วาจาเฉย ๆ กัมมันตะเฉย ๆ อาชีวะเฉย ๆ
 วายามะเฉย ๆ สติเฉย ๆ สมาริเฉย ๆ ไม่มีคำว่าสัมมา. **ถ้า**
ไม่มีคำว่าสัมมา มันก็**ไม่เป็นอริยมรรค**เพื่อไปนิพพาน
 เป็นเรื่องธรรมดา ๆ ไม่รวมกันเป็นอริยมรรคเพื่อนิพพาน.
 ฉะนั้น ต้องมีสัมมา สัมมา เข้ามาให้.

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่ง ความถูกต้อง ยึด
 หลักสัมมาโดยหลัก ๖ ประการนี้แหละ : **วิเวกนิสฺสิตํ วิจารณ์สฺสิตํ**
นิโรธนิสฺสิตํ ใสสุคฺคปริณามํ วิกฺขัลลํ มหคฺคมตํ อปฺปมาณํ
อพฺพยาปชฺชํ, คำเหล่านี้เยอะเยอะไปหมดในบาลี แต่ทำไมไม่เอา
 มาพูดกัน, ทำไมไม่เอามาพูดกัน มันวาสนาน้อยหรืออย่างไรที่
 ไม่มีใครเอามาพูดกัน, เช่นเดียวกับคำว่า อตัมมยตา อตัมมยตา

กว้างตั้งอยู่ในบาสิ ทำไมไม่เอามาพูดกันทั้ง ๆ ที่มันมีประโยชน์
 มาก. เพราะฉะนั้นคุณธรรมที่ทำให้เป็นสัมมาหรือสัมมัตตะนี้
 สำคัญอย่างยิ่ง. พุทธศาสนาจึงเน้นแต่เรื่องสอนแต่เรื่องให้
 สัมมาอย่างไร, สัมมาอย่างไร, รักษาศีลให้เป็นสัมมา ให้
 ทานเป็นสัมมา ทำสมาธิให้เป็นสัมมา หรือพูดจาให้
 เป็นสัมมา, ให้มีคำว่าสัมมาเข้ามาได้ด้วยแล้วก็เป็นที่ถูกต้อง,
 เป็นพุทธศาสนาที่จะเป็นองค์ประกอบ เพื่อให้เกิดอริยมรรค
 อัญจังกัมมัคค์ อริยอัญจังกัมมัคค์ เพราะมันมีสัมมา สัมมา ถ้า
 มันเป็นแต่ที่ปฏิญญา ๆ สังกัปะเฉย ๆ วาจาเฉย ๆ ไม่เป็นสัมมา
 ไม่เป็นอริยมรรค. ฉะนั้นธรรมอะไร ๆ ธรรมะข้อไหน ๆ
 ก็ทำให้มันมีความถูกต้องจนเอาสัมมาเข้ามาใส่ได้ มันจึง
 จะช่วยให้เกิดอริยมรรคที่เป็นไปเพื่อนิพพาน. เคียงวันเรามัน
 ชาติสัมมา, ชาติสัมมา ให้ทานก็เพื่อจะแลกเอาวิมาน, รักษาศีล
 ก็เพื่อจะแลกเอาวิมาน, ทำสมาธิก็เพื่อจะมีฤทธิ์เดช, ทำ
 วิปัสสนาก็เพื่อจะเห็นเลข ๓ ตัว มันก็เลยไม่สำเร็จประโยชน์.

ข้อที่ ๑๖. พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่ง
 การมองค้ำใน.

การมองเห็น, มองกันในมัน ยากกว่ามองเห็น
 นอก เพราะว่าหู ตา ธรรมดานั้นสำหรับสัมผัสด้านนอก.
 การที่จะสัมผัสลึกเข้าไปถึงด้านใน ต้องใช้ปัญญา, ใช้
 ปัญญา วิปัสสนา ปัญญา จึงจะมองเห็นด้านในได้.
 เรามองเห็นความทุกข์ด้านนอกเห็นแต่ความลำบากยากแค้น
 กระจองอแงเห็นแต่ด้านนอก ไม่เห็นความทุกข์ที่แท้จริง
 คือความยึดมั่นถือมั่นตัวอุปาทานในชั้นที่ ๕ มองไม่เห็น
 นั้นมันอยู่ด้านใน, มองเห็นแต่นั่งร้องไห้อยู่ลำบากอยู่ อะไร
 อยู่, นั้นมันมองเห็นด้านนอก.

ถ้าไม่รู้จักถึงด้านใน มันก็ไม่รู้จักตามที่ เป็น
จริง, ไม่ว่าจะไร้อย่าง ถ้าไม่มองถึงด้านใน ความหมาย
 หรือคุณค่ามันอยู่ข้างใน ลักษณะมันอยู่ด้านนอก ความหมาย
 หรือคุณค่ามันอยู่ข้างใน. ต้องมองให้ทะลุลักษณะเข้าไปถึง
 ความหมายหรือคุณค่า แล้วมันก็มีมหาศาลคุณค่าหรือคุณ,
 ภาษารธรรมะในอินทียโบราณเขาใช้คำว่า คุณ คุณ ไม่ได้หมายถึง
 ความแต่ในทางดีออก มันเป็นคนหรือเป็นค่าของสิ่งนั้นมันก็มี
 แล้วกัน มันมีอย่างนั้นแหละ จะดีหรือไม่ดีก็แล้วแต่ใครจะ
 ไปบัญญัติมัน, ทุกอย่างมันมีคุณทั้งนั้นแหละ คือมีค่ามี

ความหมายทั้งนั้น, แม้แต่อาจารย์มันก็มีคุณค่าหรือความหมาย
 อย่างอาจารย์ไม่อย่างนั้นมันก็ไม่เป็นอาจารย์ดอก มันมีคุณค่า
 สำหรับจะเป็นอะไรมันก็ได้เป็นอย่างนั้น เพราะคุณค่า. **ต้อง**
มองให้เห็นคุณ, เรียกว่าคุณเป็นคำที่สำคัญที่สุด, ถ้าใคร
 เลิกยึดถือคุณนี้เสียได้นั่นก็เป็นพระอรหันต์ได้เหมือนกัน.
สิ่งทั้งปวงมีความหมายขึ้นมาก็เพราะว่ามันมีสิ่งที่เรียกว่า
คุณ—คุณ, แต่ไม่ได้หมายถึงความดี ศักดิ์ได้ชั่วก็ได้อย่างไร
 ก็ได้. **เรื่องดีหรือชั่วมันอยู่ที่ความต้องการของมนุษย์,**
 อย่างอาจารย์นี้ใคร ๆ ก็ว่าไม่มีค่า ไม่มีราคา ไม่มีคุณ ไม่ต้อง-
 การ, แต่คนปลุกผักก็ต้องการอย่างยิ่ง อาจารย์ก็มีความหมาย
 ในทางดีไป. คุณ—คุณมันเป็นอย่างนี้, มันอาจจะมีความหมาย
 สำหรับคนนี้ ไม่มีความหมายสำหรับคนนั้น ยิ่งไปหมด.
 แต่ว่าทุกอย่างมีคุณที่จะทำให้ตัวมันได้ชื่อว่าเป็นอย่าง
 นั้น, ได้ชื่อว่าเงินทอง ว่าเพชร ว่าพลอย ว่าอาจารย์ ว่า
 บัณฑิต ว่าอะไรก็แล้วแต่, **อย่าไปยึดถือความหมายของ**
คำว่าคุณ, แล้วก็จะหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์. การหลุดพ้น
 หลุดพ้นจากสิ่งที่เรียกว่าคุณ, คุณ นี้ละ, คุณะ คุณนี้ละ
 มันครอบงำจิตใจผูกมัดจิตใจ. พุทธศาสนาสอนให้มอง

ถึงท่านในคือมองถึง คุณของทุกสิ่งว่ายึดถือไม่ได้, ยึดถือแล้วเป็นทุกข์, ยึดถือแล้วกักเอา ก็รอดตัว.

ข้อที่ ๑๗. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการมีสติสัมปชัญญะในขณะแห่งผัสสะ.

ข้อนี้ ไม่อยากอธิบายแล้ว เพราะพูดไม่รู้กี่สิบครั้ง. มีสติในขณะแห่งผัสสะ ไม่เกิดผัสสะโง่ ไม่เกิดเวทนาโง่ ไม่เกิดตัณหาอุปาทาน ภพ,ชาติ. ปัญหาทุกอย่างป้องกันด้วยสติเมื่อผัสสะ สติเมื่อผัสสะจะป้องกันการเกิดของความทุกข์ ไม่ต้องการไปต่อสู้อับความทุกข์, แต่ป้องกันความทุกข์ ไม่ให้เกิดด้วยอำนาจของสติสัมปชัญญะเมื่อผัสสะ. ปฏิจัสสมุปบาทมีหัวใจสำคัญที่ตรงนี้ : **ผัสสะทำให้เกิดเวทนา, เวทนาทำให้เกิดตัณหา, ควบคุมผัสสะได้ก็ควบคุมทุกสิ่งได้** คือควบคุมเวทนาได้ ควบคุมทั้งโลกได้, เพราะโลกนี้มันมีปัญหาแก่เรา เพราะมันให้เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง, หรือจะควบคุมพระเจ้าเสียเลยก็ได้ ถ้าเราไม่ทำอะไรพระเจ้า พระเจ้าก็ทำอะไรเราไม่ได้. เราไม่ต้องการเวทนาใดๆที่จะได้

รับจากพระเจ้า ถ้าควบคุมผีสะได้, ก็เป็นการควบคุมหมต
ทั้งหมต ทั้งจักรวาล.

ข้อที่ ๑๘. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการ
ตื่นอยู่เสมอ. นี้ก็ ด้วยสติ สติ ๆ ๆ.

เป็นศาสนาที่ต้องการให้มีสติอยู่เสมอ, พอขาด
สติก็คือหลับ พอหลับวิชาธาตุก็ครอบงำ ก็ได้วิชามา,
ถ้ามีสติอยู่วิชาธาตุครอบงำไม่ได้ ก็ไม่โง่.

วิชาธาตุเป็นธาตุตามธรรมชาติ มีอยู่ในที่ทั่ว
ไป พร้อมทั้งจะครอบงำ เมื่อไม่มีโอกาส, ใครเปิดประตู
ให้เมื่อไรมันก็เข้ามาเมื่อนั้น, ใครไม่มีสติเมื่อไรวิชาธาตุก็
ครอบงำ มันก็จะเป็นไปตามวิชาที่เกิดทุกข์. นี้ก็เรียกว่า
คนหลับ แล้วโจรมันก็เข้ามาในบ้านในเรือนปล้นเอาของไป,
ถ้าคนมีสติตื่นอยู่เสมอ โจรขโมยมันก็เข้ามาไม่ได้, พุคอย่างนี้ก็
คล้ายกับว่าเป็นตัวคน ว่าวิชาเป็นธาตุชนิดหนึ่งมีอยู่พร้อม
ในสากลจักรวาล จะเข้าไปในจิตใจของบุคคลที่ขาดสติเหมือน

กับคนหลับ. เราต้องการให้ตื่นอยู่เสมอ, นี่ศาสนาแห่งความตื่นตื่นอยู่เสมอไม่ให้ โอกาสแก่อวิชชา.

ข้อที่ ๑๙. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความไม่มีอะไรเป็นพิรุณ.

พิรุณคือความไม่ถูกต้อง ถ้าพิรุณแล้วก็มีเรื่อง, ถ้าพิรุณก็มีเรื่อง, **ไม่มีพิรุณนี้เป็นคุณธรรมของทศพิธราชธรรมข้อหนึ่ง** ที่พูดกันมากมายแล้วเรื่องทศพิธราชธรรม; ไม่มีพิรุณทางวัตถุ ก็ไม่เกิดปัญหาทางวัตถุ, ไม่มีพิรุณหรือผิดปกติกายทางร่างกาย ก็ไม่เกิดปัญหาทางร่างกาย, ไม่มีพิรุณทางจิต ก็ไม่เกิดปัญหาทางจิต, ไม่มีพิรุณทางสติปัญญาหรือวิญาณ ก็ไม่เกิดปัญหาทางจิตหรือวิญาณ.

พุทธศาสนาสอนความถูกต้องหรือสัมมัตตะ ก็ **ไม่มีอะไรพิรุณ**, ทางวัตถุก็ไม่มีอะไรยุ่งยากเป็นปัญหา. เตียวหนี่ทางวัตถุยุ่งยากมีปัญหาทางเศรษฐกิจบ้าง, ทางอนามัยบ้าง, ทางนิเวศน์วิทยาบ้าง, ก็ว่าเป็นปัญหาอย่างยิ่ง. เขาพูดกันทั่วโลกเรื่องนิเวศน์วิทยา คือความไม่ถูกต้องในทางวัตถุ, แต่ถ้าถือหลักพุทธศาสนาแล้ว สิ่งนี้เกิดขึ้นไม่ได้, ความไม่

ถูกต้องทางวัตถุจะเกิดขึ้นไม่ได้ ความไม่ถูกต้องทางร่างกาย
 ประเดี๋ยวเป็นนั่นเป็นนี่ โรคภัยไข้เจ็บก็เพิ่มมากขึ้นแปลก ๆ จน
 รักษาไม่ถูกกันแล้วนะ ที่ค้นคว้าได้รักษาได้ก็หายไป, แต่ของ
 ใหม่ก็เกิดมาเป็นโรคที่ไม่รู้จะรักษากันอย่างไรอยู่เรื่อยไป ๆ ตาม
 กฎอภิปัจจัยตาสรางของใหม่ขึ้นมาเสมอ.

ทางจิตก็ไม่วิปริต ถ้ามันมีความตื่นอยู่ด้วยสติแล้ว
 จิตไม่วิปริต จิตจะเป็นสมาธิไม่เกิดนิเวรณ, ถ้ามีสติอยู่เสมอก็
 ไม่ผิดพลาดทางปัญญา ไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใดโดยความเป็น
 ตัวตน. ถ้ามีสติอยู่เสมอ ตื่นอยู่เสมออะไรจะเข้ามา ก็ไม่จับ
 จวดยเอาความเป็นตัวตนของตน, ตื่นอยู่เสมอ มีสติสัมปชัญญะ
 อยู่เสมอว่าเราทำเพื่ออะไร ให้มันมีเหตุผลที่บอกได้ว่า
 ถูกต้อง ๆ ๆ, แล้วก็ช่วยกันรักษาความถูกต้อง ส่งเสริมความ
 ถูกต้อง. ถ้าพุทธศาสนายังมีอยู่ในโลก โลกนั้นก็
 แสงสว่างอยู่เสมอ, ตื่นอยู่เสมอ โลกนั้นก็จะไม่หลับ. ถ้า
 พุทธศาสนาไม่มีอยู่ในโลกโลกนั้นก็จะไม่หลับ คือไม่หลงทำ
 ผิดอะไร, ศาสนาแห่งความตื่นอยู่เสมอ.

ข้อที่ ๒๐. พุทธศาสนาคือศาสนาแห่งการ รู้งิ่่งที่วัญญุชนควรจรรู้.

คนโง่หรือปู้ดชนก็พูดยากพูดลำบาก, แต่ถ้าวัญญุชนก็พูได้ว่่า เขาควรจรรู้ะไรบ้าง. พุทธศาสนาจะสอนสิ่งที้ควรรู้ึ้นครบทุกอย่งไรบวช พระหรือเรียนธรรมศึกษามาแล้ว ก็ได้เรียนเรื่อง สปัปริสธรรม ๗ *ธัมมัญญุต* *อถถัญญุต* *อถถัญญุต* *มถถัญญุต* *กาลัญญุต* *ปริสัญญุต* *ปุคคัญญุต*, รู้จักความถูกต้อ่งในส่วนที้เป็นเหตุ ในส่วนที้เป็นผล ในส่วนที้เป็นตนเอง เหตุ ผล ตน ประมาณ ประมาณ ที้ถูกต้อ่ง กาลเวลาที่ถูกต้อ่ง บริษทบุคคที้ถูกต้อ่ง เอกชน ที้ถูกต้อ่ง.

เหตุที้ถูกต้อ่งก็จรรู้ให้เกิดผลที้ ผลถูกต้อ่งมาจากเหตุที้ที้.

รู้จักท้วเองอย่งน้อยก็รู้จักว่่า ธรรมชาตีสรร้างท้วเองมา ส่ำหรับให้พัฒนาเอาได้ตามชอบใจจะต้อ่งการอะไรก็ได้ แต่ก็เอาไปถลุ่นหมด ไม่ใช้เป็นประโยชน์อะไรทายเปล่ำมารู้จักตนเองอย่งน้กัันเสียบ้าง.

ประมาณ ว่าเท่าไรพอดี เท่าไรพอดีแม่ครัวที่ไม่รู้จัก
 ประมาณ ก็เป็นแม่ครัวที่โง่ที่สุดเห็นไหม, ใส่เกลือมาก
 ไปบ้าง ใส่น้ำปลาไปบ้าง ใส่พริกมากไปแล้ว แล้วมัน
 จะกินได้เมื่อไรเล่า นี่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ มันยังเป็นอย่างนี้,
 ฉะนั้นเรื่องอื่นๆ ทุกเรื่องมันต้องรู้ประมาณที่พอดี ว่ามันควร
 อะไรเท่าไร.

กาลเวลานี้ ก็เหมือนกันเวลาที่ถูกต้องเวลาที่ควร
 ทำอะไร เมื่อไร อย่างไร ที่ไหน เท่าไร เวลาๆ ที่ถูกต้องนี้เรียก
 กาลัญญาตา.

บริษัท คือคนที่เขารวมหัว รวมหมู่กันเป็นกลุ่มๆ
 รู้จักไว้ให้ดีนะ ถ้าไม่รู้จัก เขาให้ตี เขาเตะกลับมา ไม่ได้
 ประโยชน์อะไร รู้จักเขาให้ดีๆ เกิดก็ไปประสานงานกัน แล้วได้
 พัฒนา.

เหลือแต่ *บุคคล* เพียงคนเดียวก็ต้องรู้จักเขาให้ดีๆ
 จะเข้าไปหา เข้าไปสมาคม เข้าไปเกี่ยวข้องเข้าไปต้องการอะไร
 รู้จักเขาให้ดีๆ.

จำไว้ง่ายๆ เหตุ ผล ต้น ประมาณ กาล บริษัท

บุคคล ๗ อย่างนี้สิ่งทีวัญญุชนควรรู้, พุทธศาสนามีให้ครบ
 รู้จัก ๗ อย่างนี้แล้วช่วยตัวเองได้, ไม่ต้องไปขอความช่วยเหลือ
 จากภคตผีปีศาจ ผีสงเทวดาพระเจ้าอะไรที่ไหน ไม่ต้อง มัน
 ช่วยตัวเองได้ ถ้าวรสิ่งที่ควรรู้ ๗ ประการนี้แล้ว. **นี่พูดว่า**
พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งสิ่งทีวัญญุชนควรรู้, พุค
 กลับอีกอย่างหนึ่งว่า ใครรู้อะไรเหล่านี้ผู้นั้นเป็นวิญญูชน คน
 เป็นสัปปริสชน เป็นบุรุษผู้มีความสงบ เป็นสัตบุรุษ.

เอาละ ๒๐ อย่างแล้ววันนี้. เวลาทั้งหมดแล้ว เห็นอ
 ก็เห็นอยู่แล้วแถมให้ ๒๐ อย่าง วันละ ๒๐ อย่าง ๓ วันมาแล้วนะ
 ๖๐ อย่างแล้วนะ ยังไม่จบนะ อย่าเพ้อคิดว่าจะจบ ต้องมีอีก
 นี้ ๖๐ อย่างแล้ว.

เอาละ การบรรยายนี้ มันสมควรแก่เวลาหรืออะไร
 แล้วต้องขอยุติการบรรยาย, เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย
 สวดบทพระธรรมบาลีคณสาธยาย มีใจความส่งเสริมกำลังใจ
 ในการที่จะประพฤติปฏิบัติธรรมะ ให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น
 ต่อไป ในกาลบัดนี้.

พุทธศาสนาคืออะไร

ชุดที่ ๔

มารู้จักพระพุทธศาสนากันให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา

บรรยายเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๑

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์แห่งภาควิสาขบูชา ในชุดที่เรียกว่า **คู่มือจำเป็นสำหรับการศึกษาและการปฏิบัติ** ดำเนินมาถึงตอนที่ ๑๖ ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวโดยหัวข้อว่า **มารู้จักพุทธศาสนาให้ยิ่งกว่าที่แล้วมา** อยู่นั่นเอง, และตอนนี้เป็นตอนจบ.

การเป็นพุทธบริษัทแล้วไม่รู้จักพระพุทธรูปศาสนานั้น มันจะเข้าใจว่าอย่างไรกัน, หรือว่าจะเป็นไปได้อย่างไร, ยิ่งเป็นพุทธบริษัทเพียงไร, ก็ยิ่งจะต้องเข้าใจพระพุทธรูปศาสนา มากขึ้นเพียงนั้น. ขอให้สังเกตดูในข้อนี้ว่า **ความเป็นพุทธบริษัทก็เนื่องอยู่กับการรู้จักพระพุทธรูปศาสนา,** การรู้จักพระพุทธรูปศาสนาก็เนื่องกันอยู่กับความเป็นพุทธบริษัท, เป็นอันว่าต้องมีโดยสมสัสมส่วนแก่กันและกัน ฐาน้อยก็ต้องเป็นน้อย, ถ้ารู้มากก็เป็นได้มาก. การเพิ่มความรู้จักพระพุทธรูปศาสนา ก็เท่ากับการเพิ่มความเป็นพุทธบริษัทของตนนั่นเอง ตั้งใจหวังว่า ท่านทั้งหลายคงจะพอใจ และพยายามที่จะเพิ่มความเป็นพุทธบริษัทของตน ด้วยการรู้จักพระพุทธรูปศาสนามากขึ้น, หรือว่า **เพิ่มความรู้จักพระพุทธรูปศาสนาให้มากขึ้น เพื่อเพิ่มความเป็นพุทธบริษัทของตนก็ได้,** มันเป็นของเนื่องกันอยู่อย่างนี้. ตั้งใจเอาตามาจึงเห็นว่า การทำความเข้าใจกันแล้วกันเล่า แล้วๆเล่าๆ อยู่กับความรู้จักพระพุทธรูปศาสนานั้นเป็นสิ่งที่มิมีเหตุผล เป็นสิ่งที่ควรกระทำ จึงนำมาพูด ๓ ครั้งที่แล้วมา ๖๐ หัวข้อ, ครั้งนี้อีก ๒๐ หัวข้อ รวมกันเป็น ๘๐ หัวข้อ, ฟังดูแล้วก็มากมาย แต่ถ้าเข้าใจแล้ว

มันก็ไม่มากมายอะไร เป็นเรื่องนึกเดียว ขอให้ลองใคร่ครวญ
สังเกตดูต่อไป.

บทที่ ๒๐ หัวข้อ.

ข้อที่ ๑. ข้อแรกสำหรับวันนี้ ก็คือต้องการจะ
พูดว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการมีความสุขและ
ประโยชน์อยู่ทุกอิริยาบถ.

พุทธศาสนาสอนให้เป็นผู้มีความสุขและมีประโยชน์
อยู่ในทุกอิริยาบถ พุทธบริษัทที่แท้จริงก็สามารถมีความสุข
และมีประโยชน์อยู่ทุกอิริยาบถ, แล้วใครต้องการอะไรให้มาก
กว่านี้ ก็ลองคิดดู ต้องการมากกว่านี้ ก็จะเป็นเรื่องเพื่อ
หรือกลายเป็นเรื่องบ้า, ส่วนตัวมีความสงบเย็นเป็นสุขถึงที่สุด
อยู่แล้ว แล้วก็มีชีวิตอยู่ด้วยการเคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์
แก่ทุกฝ่าย. ข้อนี้มันเนื่องมาจากว่าชีวิตอยู่นิ่งไม่ได้ **สิ่งมีชีวิตมันอยู่นิ่งไม่ได้** มันต้องเคลื่อนไหว, การเคลื่อนไหว
นั้นควรมีประโยชน์, ประโยชน์นั้นควรมีแก่ทุก
ฝ่าย คือทั้ง ๒ ฝ่าย ฝ่ายตัวเองและฝ่ายผู้อื่น. เราก็มีความสุข

สงบเย็นสุดที่จะมีได้ แล้วก็มีการเคลื่อนไหวที่เป็นประโยชน์ แก่ผู้อื่นอยู่ทุกอิริยาบถ ใครต้องการมากกว่านั้นจะเป็นคนบ้า แต่เอาตามก็ไม่แน่ คือว่าให้ไปคิดดูเองก็แล้วกัน ว่ามันจะ เห็นคเห็นน้อยเปล่า ๆ เปลืองเปล่า ๆ ถ้าต้องการให้มากกว่านั้น แล้วไม่รู้ที่จะเอาไปทำอะไร.

เมื่อเป็นผู้ถอนความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่าง ๆ ว่าตัวว่าตน ว่าของตนเสียได้ ชีวิตนี้ก็เย็น เพราะว่ามัน ไม่เกิดกิเลสเป็นโลภะ โทสะ โมหะ เพราะไม่มีความยึดมั่น ถือมั่นอะไรซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกิเลส, แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถอนความยึดมั่นว่าตัวตนเสียได้ นี่มันก็ไม่เห็นแก่ตน, ไม่มีความเห็นแก่ตน ไม่มีความเห็นแก่ตนแล้วมันก็นอนหลับ สนิท ไม่มีอะไรหิว ไม่มีอะไรกลัว ไม่มีอะไรหวัง, ไม่มีอะไร ต่าง ๆ แล้วชีวิตจะเย็นสนิท. **ไม่เห็นแก่ตัวแล้ว ก็เห็น แก่ผู้อื่นรักผู้อื่น,** โดยทั่วไปก็ เห็นแก่ความถูกต้อง. เคยวันคนไม่เห็นแก่ความถูกต้องเพราะมันเห็นแก่ตัว, เห็นแก่ แก่ประโยชน์ของตัวเอง. พอไม่มีตัวที่จะให้เห็นแก่ตัว **ไม่เห็นแก่ ตัวแล้ว มันก็ต้องเห็นแก่ความถูกต้อง** อยู่โดยอัตโนมัติ ตามธรรมชาติ, มันก็รักผู้อื่นได้เห็นแก่ผู้อื่นได้. เขาจึงเป็นผู้มี

ความสุข และมีประโยชน์อยู่ทุกอิริยาบถ. **ชีวิตของบุคคล**
ชนิดนี้ ประกอบอยู่ด้วย**ธรรมะอันแท้จริง** จนเรียกได้
 ว่าเป็น**ธรรมชีวิต** ๆ: มีชีวิตเป็น**ธรรมะ**หรือมี**ธรรมะ**เป็น**ชีวิต**
 ก็แล้วแต่จะเรียกจะพูด, เรียกเป็นบาลีก็ว่า **ธรรมชีวิต** เป็น
ธรรมชีวิต ก็ได้ ถ้าเป็นภาษาสันสกฤตหรืออะไรไปโน่น.
ธรรมชีวิต—มี**ชีวิต**เป็น**ธรรมะ**, มี**ธรรมะ**เป็น**ชีวิต**
 นั้นแหละ**เย็นอยู่ด้วย**, มี**ประโยชน์อยู่ด้วย**. พุทธศาสนา
 ต้องการอย่าง**นี้**สอนอย่าง**นี้**, พุทธบริษัทก็เป็นอย่าง**นี้**.

ขอให้ปรับปรุงให้การศึกษา และการปฏิบัติของตน
 นำมาซึ่งผลอย่าง**นี้**, คือ**เย็นด้วยมีประโยชน์ด้วย**โดย**ต้อง**ไม่ลืม
 ว่า ธรรมชาติ**นี้**สร้าง**ชีวิต**มาให้เราสำหรับพัฒนาเอาตามพอใจ.
 ถ้าพัฒนาถูกทาง**มัน**ก็**ได้**อย่าง**ที่**ว่า **เว้นไว้**แต่จะ**เอา**ไป**ถลุง**เสีย
 ด้วย**ความ**โง่**เขลา**อย่าง**อื่น ๆ** ซึ่งเป็นเรื่องยุ่งยากลำบาก**ไม่มี**ที่
 สิ้น**สุด**, รับผิดชอบ**ตัวเอง**ที่**ว่า**ธรรมชาติให้**ชีวิต**มา**อย่าง**เหมาะ
 สม**สำหรับ**จะ**พัฒนา**ให้**เป็น**อย่าง**ไร**ก็ได้. **นี่**ขอ**ให้**ท่าน
ทั้งหลาย**พัฒนา**ไป**ใน**ทาง**ที่**จะ**ให้**เป็น**ชีวิต**เย็น **และมี**
ประโยชน์, เคลื่อนไหวอยู่**ด้วย**ความเป็น**ประโยชน์**.

ข้อที่ ๒. ยากจะย้ายอีกทีหนึ่งว่า **พุทธศาสนา**
เป็นศาสนาแห่งความมีชีวิตเย็นโดยเฉพาะ.

ถ้าไม่มีชีวิตเย็นก็ไม่ใช่พุทธศาสนา; คำว่าเย็น
หมายถึงนิพพาน, นิพพานแปลว่าเย็น, เป็นชีวิตที่
ประกอบอยู่ด้วยความเย็น ก็หมายความว่า เป็นชีวิตที่ประกอบ
อยู่ด้วยนิพพาน.

นิพพานนี้มีได้หลายระดับ, แต่มีความหมาย
เหมือนกันหมด คือเย็นๆ. การที่มีคำพูดแปลออกไป
ว่าเป็นบ้านเป็นเมืองเป็นโลกอยู่ที่ไหนอะไรก็ไม่รู้ แล้วบางที
ก็ไกลอีกหลายหมื่นแสนชาติ นั่นก็ตามใจเขา, แต่ที่ถูกแท้จริง
นั้น พุทธศาสนาสอนชีวิตที่เย็นที่นั้และเตยวัน^๕, เป็น
สันติวิธี โภปราณแก่ความรู้สึกของตนเอง ไม่ประกอบด้วย
เวลา คือทำทันทีที่มีทันที แล้วมีชัดเจนจนเรียกมากุได้ ว่า
มากุสมันมีอยู่อย่าง^๕, มันมีอยู่อย่าง^๕เย็นแปลว่านิพพาน,
นิพพาน สันติวิธี สวาภาต สันติวิธี อกาลิก เอหิปสสิ
ครัสไว้ดีแล้วเห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา, แล้วก็เรียก
มากุได้เพราะว่ามีอยู่จริง. เตยวัน^๕เรียกมากุไม่ได้, มันไม่มี

อะไรให้ใครๆ ไม่มีความเย็นให้เพื่อนคุณ. ขอให้มีชีวิตชนิดที่มีความเย็นอยู่ ชนิดที่เรียกเพื่อนมาคุยได้, มาคุยได้คุยซี้ๆ มันเย็น มันเย็นอย่างนั้น, เป็นชีวิตที่เย็น ก็หมายความว่า ความ เป็นพุทธบริษัท หรือมีตัวแห่งพระพุทธศาสนาอยู่ที่นั่น.

กล่าวโดยหลักทั่วๆ ไปก็เย็นได้เป็น ๓ ชนิด หรือ ๓ ชั้น : ชั้นแรกเย็นโดยความประจบเหมาะ ในตัวมันเองตามธรรมชาติเอง โดยความประจบเหมาะชนิดที่กิเลสมันเกิดไม่ได้ มันประจบเหมาะ, เช่นว่าไม่มีอารมณ์มายั่ววน หรือไม่มีอะไรมาก่อให้เกิดกิเลส อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่ทำอะไรทำให้เกิดกิเลส, นี่มันก็เย็นอยู่ได้โดยบังเอิญ หรือว่ามีธรรมอะไรก็ได้โดยบังเอิญ โดยประจบเหมาะ ไม่ได้เจตนาจะทำ, นี่ก็เรียกว่าโดยบังเอิญ. เช่นว่าไปเที่ยวตากอากาศ เดินทางหาความพักผ่อนสบาย แล้วโชคที่คนนั้นไม่บ้า ก็พบความว่างความสบายทางจิตใจตลอดเวลา ที่ไปเที่ยว ที่ชายทะเล ภูเขาตากอากาศที่ไหนก็ได้, สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มันสิ่งแวดล้อมไว้ไม่ให้เกิดกิเลส หรือแม้ว่าจะอยู่ที่บ้านที่เรือนอย่างถูกต้อง มันไม่เกิดกิเลสก็ได้เหมือนกัน, ความเย็นอย่างนี้ก็เรียกว่าเย็นโดยบังเอิญ. ขออภัยในพระบาลี

มาใช้ เรียกว่า **ตหังคนิพพาน** นิพพานเนื่องมาจากองค์นั้น ๆ ; **ตหังคะ** แปลว่า **องค์นั้น ๆ** คือสิ่งนั้น ๆ หรือสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ อะไรก็ได้ นั่น ๆ ที่มันมาแวดล้อมให้ แล้วก็ไม่วุ่นไม่เป็นไฟ อะไรขึ้นมาเย็นอยู่ได้ ข้อนั้นมีมากนะ อย่าเนรคุณนะ อย่าเนรคุณสิ่งนี้ คือมันมีอยู่มาก พอที่จะนอนหลับได้บ้าง สบายได้บ้าง ไม่เป็นโรคประสาท ไม่เป็นบ้า, **นี้พระนิพพาน** น้อย ๆ พระนิพพานบังเอิญอย่างนี้. ตัวขององค์นั้น ๆ อย่างนี้ **หล่อเลี้ยงชีวิตเราไว้** ไม่ให้เป็นโรคประสาท ไม่ให้เป็นบ้า เป็นชั้นต่ำหรือพื้นฐานทั่วไป.

ที่ **สูงขึ้นมา** ก็เรียก **วิกขัมภนนิพพาน** ด้วยการ **บังคับ** หรือด้วยการ **จัดทำขึ้นมา** ทำจิตอย่างนั้นอย่างนั้นอย่างโน้นไว้ให้ถูกต้อง ตามเรื่องที่เกิดไม่ได้, เกิดไม่ได้ ด้วยการบังคับหรือการกระทำไว้, เช่นอยู่ในสมาธิอย่างถูกต้องตลอดไปอย่างนี้. สมาธิบังคับเอาไว้, สมาธิอย่างนี้เป็นสมาธิที่จัดที่ทำ ถ้าเป็นสมาธิเป็นเองไม่ได้จัดไม่ได้ทำ ก็ไปอยู่ในพวกโน้นพวกแรกพวกตหังคะ. แต่ที่ขึ้นมาจัดไว้ด้วยการมีสติสัมปชัญญะ มีสมาธิ มีอะไร **ควบคุมไว้** อย่างดี **เกิดไม่ได้** มีความเย็นก็เป็นประเภทนี้เรียกว่า **วิกขัมภนนิพพาน**.

ที่อันสุดท้าย ซึ่งมัน **สูงสุดนั้น** เป็นของผู้ที่ **ตัดกิเลสออกไปได้** ที่แท้ก็คือว่าสามารถที่จะตัดต้นเหตุแห่งกิเลส จะเรียกว่าตัดตัวกิเลสก็ได้ สิ้นเชิงไปแล้ว, ความทุกข์ไม่ต้องมีมาอีกแล้ว คือพระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านไม่ต้องตั้งใจทำ หรือไม่ต้องอาศัยอะไรมาช่วยสนับสนุน, แต่**ว่าความทุกข์มันเกิดไม่ได้** เพราะความไม่มีกิเลสซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์, อย่างนี้เรียกว่า **สมุทเจตนิพพาน**.

คำเหล่านี้เก็บเอามารวบรวมเอามา ไม่ได้เป็นคำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้โดยตรงก็มี, เช่นคำว่าสมุทเจตนิพพานนี้. แต่คำว่า **ตถังคนิพพาน** นี้มี**พระพุทธภาษิต** ก็มี, แต่ไม่อยากจะให้ถือกฎเกณฑ์อะไรอย่างนี้ โดยชื่อโดยอะไรมันไม่สำเร็จประโยชน์. **เอาตัวจริง** คือว่า **ความเย็นที่เป็นมาเองโดยความประจวบเหมาะ**, แล้ว**ความเย็นที่เราจัดทำบังคับไว้**, แล้ว **ความเย็นเพราะมันหมดกิเลสแล้ว** ไม่มีเหตุให้เกิดไฟต่อไปแล้ว มันเป็น ๓ เย็น ๓ ระดับ อยู่อย่างนี้, ระดับไหนก็ได้ **นี้เรียกว่ามีพุทธศาสนา** ซึ่งเป็นศาสนาแห่งความมีชีวิตเย็น. **ที่จริงเป็นอย่างต่ำๆ อย่างบ้าน ๆ อย่างโลก ๆ นินิยม**

เรียกว่านิพพุติ มากกว่าที่จะเรียกว่านิพพาน จะเอานิพพานมาใช้ก็ได้เหมือนกัน, แต่นิยมเรียกกันว่า นิพพุติ สำหรับคนธรรมดาสามัญที่ยังมีกิเลส แล้วกิเลสไม่รบกวน มันก็มีนิพพุติ, แต่ถ้าจะเรียกว่านิพพานก็ยังได้ โดยแบ่งความหมายของนิพพานให้เป็นขั้นตอน: ขั้นต้น ๆ เรียกว่า ตถกนิพพาน อย่างนี้เป็นต้น, หรือว่าเลิกใช้คำบาลียุ่ง ๆ ยาก ๆ เหล่านี้เสียที่ก็ได้, เอาเป็นเพียงว่า **ความเย็นที่เป็นเอง** อย่างหนึ่ง, **ความเย็นที่จัดบังคับให้มีขึ้นมา** อย่างหนึ่ง, **ความเย็นที่ว่ามันหมดไฟหมดกิเลสโดยประการที่ปวงแล้ว** อย่างหนึ่ง, เป็น ๓ เย็นอยู่อย่างนี้. **เย็นอย่างไหนก็เป็นเย็นในพระพุทธศาสนา,** มีความเป็นพุทธบริษัทที่ถึงขนาดพอถึงขนาดที่จะเรียกว่ามีความเป็นพุทธบริษัท. ถ้ามันเต็มไปค่ายความร้อนก็เป็นคนธรรมดา เป็นปุถุชนธรรมดา หรือเป็นคนพาล เป็นคนโง่ เป็นคนเขลาตามธรรมดา อย่างนี้มันจะไม่มีเย็นชนิดที่มีค่าอะไร, นอกจากว่ามันประจวบเหมาะของมันเองตามบุญตามกรรม.

ข้อที่ ๓. ต่อไปจะขอเสนอแนะว่า พุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งความอยู่เหนือกรรม.

เหนือกรรม ขอนถ้าไม่วูเรื่องกรรมพอสมควร มันก็
เข้าใจยาก, แต่ดูเหมือนคนทั่วไปก็มีความรู้สึกหรือความเชื่อ
เกี่ยวกับเรื่องกรรมนี้ พอจะเป็นต้นทุนได้ เพราะเขาต้องการ
ความหมดกรรมความสิ้นกรรมกันอยู่เหมือนกัน. อย่างพอมี
ใครตาย ก็เรียกว่าสิ้นกรรมพ้นกรรม, นี่ก็แสดงว่าพอใจหรือ
ต้องการ มีกรรมนั้นก็ต้องเป็นไปตามกรรม มันไม่สนุก.
ถ้ามันหมดกรรมสิ้นกรรม ไม่ต้องเป็นไปตามกรรม มันก็เป็น
อิสระ มันก็ว่าง ก็สงบ ก็เย็น, เมื่อได้ประพฤติปฏิบัติบรรเทา
กิเลสลดกิเลส มันก็เป็นการลดกรรมไปในตัว.

กรรมเป็นสิ่งที่ต้องทำด้วยเจตนา โดยเฉพาะ
ความต้องการ ๆ ต้องการชนิดไหนก็เป็นเหตุให้ทำกรรมทั้งนั้น,
ทำกรรมดีกรรมชั่วไปตามเรื่องทำกรรมดีก็ต้องเป็นไปตาม
อำนาจของกรรมดี, ไม่เป็นอิสระ ไม่ใช่นิพพาน ไม่ใช่ความ
หยุด ความเย็น. มันต้องดีต้องวุ่นวายไปตามความดี สมมติ
ว่าไปอยู่ในสวรรค์ก็ยังไม่ไปตามแบบเรื่องของสวรรค์, มันไม่ใช่

หยุด ไม่ใช่สงบ ไม่ใช่หนีพพาน กรรมดีก็ต้องเป็นไป
ตามกรรมดี ไม่ใช่หยุดนิ่งอยู่ได้, ถ้ากรรมชั่วมันต้อง
เป็นไปตามกรรมชั่ว ยิ่งเลวร้ายใหญ่. การที่ไม่ต้องเป็น
ไปตามกรรมนั้นแหละมันสบาย นั่นไม่มีอะไรบีบบังคับ
เป็นอิสระ, จะเรียกว่าอยู่เหนือกรรมก็ได้ เพราะที่ไม่มีกรรม
มาบีบบังคับ จะเรียกว่าสิ้นกรรมก็ได้ เพราะไม่มีกรรมมา
บีบบังคับรบกวน.

ความที่ต้องเป็นไปตามกรรมนี้ เขารู้กันอยู่

ก่อน เขาเข้าใจกันก่อนพุทธกาล, ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด
มนุษย์ก็มีความรู้เรื่องนี้ พุตก็นถึงเรื่องนี้ ว่าเป็นไปตามกรรม,
เป็นไปตามกรรม. พอรู้ว่าใครมีความรู้สูงสุดปฏิบัติให้สิ้นกรรม
หรืออยู่เหนือกรรมได้ ก็พอใจมาเป็นสาวกเป็นศิษย์ของบุคคล
นั้น, ประพฤติปฏิบัติเพื่อความสิ้นกรรม. พระพุทธเจ้าเกิดขึ้น
ก็ได้รับการระบือลือชา ว่าสอนความรู้เรื่องความสิ้นกรรม,
หรือความอยู่เหนือกรรม.

ที่นี้มีเรื่องที่น่าหัวที่สุด ที่เราเอามาสดมาท่องกันอยู่
ที่ศาลาสวดมนต์ ว่าเรามีกรรมเป็นของตัว ต้องเป็นไปตาม

กรรมนั้น ไม่ล่วงพ้นกรรมนั้นไปได้ แล้วก็หยุด หยุด, นั่นมันไม่ถูก, มันยังไม่ถูก, มันยังไม่ถูกที่ว่ามันยังไม่ได้ชนะกรรม. ที่สอนให้ว่า มีกรรมเป็นของตัวนั้น ก็เพื่อให้เห็นเช่นนั้นเอง อย่าไปทุกข์ร้อนกับมัน, แล้วก็จะต้องมีการกระทำชนิดที่จะให้หมดกรรมสิ้นกรรมอยู่เหนือกรรมโดยอาศัยพระพุทธรองค์เป็นกัลยาณมิตร. คำนี้ก็ใช้ได้จริงไว้ว่า ถ้าได้อาศัยเราตถาคตเป็นกัลยาณมิตรแล้ว จะต้องเป็นผู้อยู่เหนือกรรม หรือสิ้นกรรม, ปฏิบัติถูกต้องครบถ้วนทุกอย่างทุกประการ จนอยู่เหนือกรรมหรือสิ้นกรรม. นี่เอามาสวนกันก่อนเดียว ว่าต้องเป็นไปตามกรรมไม่ล่วงพ้นจากผลกรรมไปได้, อย่างนั้นมันก็หมดทาง คล้ายๆกับว่า ต้องนั่งร้องไห้ต่อสู้ ทนรับกรรมอยู่.

เข้าใจกันเสียใหม่ ที่สวนนั้นก็เพื่อให้รู้ว่า เรา กำลังเป็นอย่างนั้น โดยตามธรรมดาปกตินี้, แต่เราสามารถที่จะแก้ปัญหา นั้น โดยทำให้หมดกรรมสิ้นกรรมอยู่เหนือกรรม เพื่อปฏิบัติต่อไป, หรือถ้าดีกว่านั้นก็ให้รู้ว่าการที่ต้องมารับผลกรรมเป็นไปตามกรรมถูกกรรมเบียดเบียนอยู่นั้น มันก็เป็นเช่นนั้นเอง เป็นเช่นนั้นเอง, อย่าให้ความ

หมายอะไรกันมากนักเลย, มันเป็นเช่นนั้นเอง ไม่เป็นทุกข์
เป็นร้อนอะไรเสียดีกว่า กรรมมาถึง กรรมชนิดไหนก็ตาม รู้ทัน
ที่ทันควันทันเหตุการณ์ อ้อ, มันเป็นเช่นนั้นเอง ต่อไปนี้
ฉันจะทำให้อยู่เหนือกรรมและสังกรรม.

พุทธศาสนามีวิธีปฏิบัติเพื่อความหมดแห่งกรรม
สังกรรม ไม่เป็นกรรมโดยประการทั้งปวง เพราะเห็นว่า
มันเช่นนั้นเอง, มันเช่นนั้นเอง เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง
ได้มากเท่าไร มันก็ไม่เป็นกรรมหรือไม่เป็นการรับผลกรรม,
สบายดี.

ข้อที่ ๔. ก็อยากจะบอกว่า พุทธศาสนาเป็น
ศาสนาแห่งความอยู่เหนือโลก.

ข้อนี้ลำบากด้วยเกี่ยวกับคำพูด คือเรื่องโลก ๆ นั้น
แหละ หรือเหนือโลกในโลกก็ลำบาก อยู่ในโลก มันก็
หมายความว่า ถูกบังคับให้เป็นไปตามแบบ ตามประสา
ตามลักษณะ ตามวิธีอะไรของโลก, เช่นต้องยากดีมีเงิน,
ต้องทนทรมาณอะไรไปตามแบบของโลก ไม่ได้อยู่เหนือโลก

เกี่ยวข้องกับทุกซ์ เกี่ยวหัวเราะเกี่ยวร้องไห้ เกี่ยวจิตใจเกี่ยว
เสียใจอย่างนี้, เรียกว่ามัน อยู่ในโลก อย่างได้อำนาจ
ของโลก.

เราสามารถจะอยู่เหนืออำนาจของสิ่งเหล่านั้น แม้
ที่สุดแต่ว่า ในโลกนี้ มันมีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ
ความตาย เราก็ออยู่เหนืออิทธิพลของสิ่งเหล่านั้น ไม่ต้อง
เป็นทุกข์ร้อนอะไรเพราะความเกิด เพราะความแก่ เพราะ
ความเจ็บ เพราะความตาย, อย่างนี้ก็เรียกว่าเหนือโลกด้วย
เหมือนกัน. กิดเอง กิดกูเอง กำหนดกูเองว่า สมายสักเท่าไร,
ไม่เดือดร้อน อยู่ด้วยปัญหาใดๆในโลก. ที่จริงมันหมาย
ความว่า อยู่เหนือปัญหาต่างๆในโลก ไม่ได้อยู่เหนือทั่วโลก
แผ่นดินนี้ ไม่มีใครจะไปไหนได้, มันต้องอยู่ในโลกแผ่นดิน
แต่ว่าไม่มีปัญหาใดๆครอบงำเราได้.

คำว่า โลก ๆ นี้มันเป็นปัญหาทุกภาษา ภาษาไทย
นี้ บางทีก็หมายถึงทั่วโลก โลกแผ่นดินก็อันกลม ๆ,
บางทีก็หมายถึงแบบของการเป็นอยู่ ซึ่งมีความรู้สึกมี
ความหมายมีชีวิตแห่งความเป็นไป. ถึงภาษาฝรั่งก็เหมือนกัน

ผู้ที่รู้ภาษาฝรั่งอยู่บ้าง ก็ขอให้ลองเทียบเคียงกันดู; ถ้าพูดว่า the globe หมายถึง **ก้อนดินกลมๆ นั้น**, แต่ถ้าพูดถึง the world แล้วมันไม่ใช่แล้ว **หมายถึงคุณค่า** หรือความหมาย **ความรู้สึกนึกคิด** วิถีทางอะไรต่าง ๆ รวมเรียกกันว่ามันเป็น the world มันไม่ใช่ก้อนดินล้วนๆ เหมือน the globe. ข้อนี้ ขอให้จำไว้เป็นหลักตลอดไปว่า ภาษามันทำยุ่ง ภาษาทำให้เกิดความลำบาก, เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักภาษาให้ดีๆ แล้วก็ จะเข้าใจอะไรได้ง่าย ได้ถูกต้อง ได้ชัดเจน.

อยู่เหนือโลกก็อยู่เหนือปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นมาจากโลกหรือในโลก จมอยู่ในโลกก็หมายความว่าจมอยู่ใต้ปัญหา **เตี้ยวนั้นไม่มีปัญหาอะไร** ใบบคั้นจิตใจก็เรียกว่าอยู่เหนือโลก ทั้งที่ว่าร่างกายนั้นก็ยังอยู่ในโลก ยังกินอยู่หลับนอน เจ็บไข้ตายเป็นอยู่ในโลกนั้น, มันไม่ได้เหนือโลกโดยส่วนร่างกาย แต่ว่าส่วนใจนั้นมันไม่มี มันมีจิตใจอยู่เหนือ เหนือโดยประการทั้งปวง, **นี้เรียกว่าอยู่เหนือโลก.** แม้ว่าร่างกายนี้จะเดินไปเดินมานั่งนอนอยู่ในโลกนั้น, **สิ่งใดที่ทำให้เกิดความทุกข์ร้อน** ยิ่งยากลำบากเกี่ยวกับโลก **ไม่มีแล้ว, ไม่มีแล้ว** **นี้เรียกว่าเหนือโลกๆ** แล้วจะเรียกว่าเหนือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย

ก็ได้เหมือนกัน แม้ว่าร่างกายมันจะเกิดแก่เจ็บตายไปตามแบบ
ร่างกาย แต่จิตใจมันไม่เป็น มันอยู่เหนือนั้น, อย่างนี้เรียก
ว่าเหนือโลก.

ข้อที่ ๕. อยากจะบอกว่า พุทธศาสนาเป็น
ศาสนาแห่งการนำไปสู่ อสังขตะ วิสังขาร หรือ
วิวิฏฐะ, ยุ่งแล้วกำบาติมันยุ่งแล้ว.

อสังขตะ หมายความว่าไม่มีอะไรปรุงแต่งได้อีกต่อไป,
วิสังขาระ ก็แปลว่าไม่มีอะไรปรุงแต่งได้อีกต่อไป, **วิวิฏฐะ**
ก็แปลว่าไม่หมุ่นเวียนอีกต่อไป, คำเหล่านี้มีความหมายเดียว
กันหมด อยู่เหนืออำนาจสิ่งปรุงแต่งทั้งนั้น อยู่เหนืออำนาจ
ของสิ่งปรุงแต่งเหล่านี้; คล้ายกับลาก่อน ลาก่อนสิ่งปรุงแต่ง
ทั้งหลาย, สังขารทั้งหลายฉนั้นลาก่อน อยู่ฝั่งโน้นก็เรียก ถ้าฝั่ง
นี้มีการปรุงแต่งเวียนว้าย ฝั่งโน้นไม่มีการปรุงแต่ง.

นำไปสู่อสังขตะ ก็หมายความว่า ทำจิตนี้ให้อยู่
เหนืออำนาจการปรุงแต่ง ไม่มีอะไรปรุงแต่งให้ขึ้นไปตาม
การปรุงแต่ง, ไม่ให้ต้องเป็นไปตามกรรมหรือไม่ต้องเป็นไป
ตามกฎใดๆ ที่มันเป็นความทุกข์ ที่มันเป็นความทุกข์แล้ว

ไม่ต้องเป็นไป, ไม้วนเวียนอยู่ใน กิเลส กรรม วิบาก, วนเวียนนั้นเขาเรียกว่าวนเวียนอยู่ในสิ่งสาม คือ กิเลส กรรม วิบาก. กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม, เสวยผลกรรมแล้วก็มีวิบากอีก, เป็นกิเลส—กรรม—วิบาก, กิเลส—กรรม—วิบาก วนเวียนกันอยู่ที่นี้เหมือนกับถูกขังคอก, ออกไป ได้ก็พ้น พ้นจากวงเหล่านั้, เตียวนี้เรaticอยู่ในคอกนี้ คอกว่าเวียน, คอกแห่งการถูกปรุ้งแต่งเรื่อย ไม่เป็นอิสระแก่ตน.

ข้อที่ ๖. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความ ปลอดภัย ในทุกทิศทุกทาง.

นี้เกิดแยกให้มันเป็นที่ศเป็นทางขึ้นมา ความทุกข์ ความไม่เป็นสุข ปัญหาทั้งหลายมันมีมาก, เตียวนี้จะแยก ให้เป็นที่ศทางเห็นได้ง่ายๆ แล้วก็พูดเป็นสองภาษาด้วย, สอง ภาษา: ภาษาโลก ภาษาคนธรรมดา ก็ทิศทางคนธรรมดา นี้ ทิศเหนือทิศใต้ทิศตะวันตกทิศตะวันออก ทิศบนทิศล่าง แล้วแต่ละจะแจกเป็นที่ศไหน. แต่ตามหลักศีลธรรมเขาแจกเป็น ๖ ทิศ: ทิศเบื้องหน้า บิตามารดา, ทิศเบื้องหลังบุตรภรรยา, ทิศเบื้องซ้าย มิตรสหาย, ทิศเบื้องขวาครูบาอาจารย์, ทิศ

เบื้องบน คือผู้ยู่เหนือหรือผู้บังคับบัญชา, ทิศเบื้องล่าง คือผู้ยู่ใต้ ยู่ใต้บังคับบัญชา, เป็น ๖ ทิศ ไม่มีปัญหาใดๆ เกิดขึ้นจากทิศเหล่านี้ ไม่มีความเดือดร้อนอะไรเกิดขึ้นมาจากทิศเหล่านี้ ก็เรียกว่าดี, นี่ทิศธรรมดาทิศในโลก.

แต่ถ้าทิศในภาษารวม มัน หมายถึงทางจิตทางวิญญาน มันกลายเป็นทิศที่ไกลออกไป เป็นสวรรค์ หรือว่าเป็น พรหมโลก, หรือว่าจะเป็นอริยบุคคล เป็นพระอริยเจ้าไปเลย, มันเป็นทิศชนิดที่ไปไม่ได้ด้วยยานพาหนะเหล่านี้ ตามธรรมดา เป็นเรื่องของจิตใจ, เป็นเรื่องของสติปัญญา. ทิศข้างล่างก็คือนรก เเดจฉาน เปเรต อสุรกาย, ทิศทั่วๆ ไปก็คือ มนุษย์หลายๆรูปแบบ. ทิศเบื้องบนขึ้นไปก็เป็น สวรรค์ บ้าง เป็น พรหมโลกบ้าง กระทั่งทิศชนิดเหนือทิศ พ้นทิศ เป็นโลกุตตระ เป็น มรรค ผล นิพพาน อย่างนี้ก็เรียกว่าทิศทางคล้ายเหมือนกัน.

เป็นผู้หมดยุทธหมดอันตรายจากทุกทิศทุกทาง ไม่ไปสู่ทิศที่เป็นทุกข์, ไปสู่ทิศที่ไม่เป็นทุกข์กระทั่งเป็นทิศที่อยู่เหนือทุกข์, ทิศนี้ไม่มีใครไปได้้นอกจากพระอรหันต์

ที่จริงก็ไม่เรียกว่าทศ แต่ด้วยเหตุที่มันเป็นจุดมุ่งหมายที่จะต้องไปถึงด้วยเหมือนกัน ก็เรียกว่าทศก็ได้, เช่นพระนิพพานนี้ไม่รู้จะชี้ไปทางทิศไหน เพราะเป็นความว่างสลายไปหมดไม่เหลือเป็นที่ยึดถือแห่งตัวตน ไม่มีทิศทาง, ไม่มีทิศอย่างที่เราเรียกกันตามธรรมดา แต่มันเป็นจุดๆ หนึ่งที่ต้องไปให้ถึงจะไปให้ได้, จะเรียกว่าเป็นทศก็ได้ จะไม่เรียกก็ได้ แล้วแต่เราจะพูดภาษาไหน พูดภาษาคนมันก็ไม่ใช้ทิศอย่างที่คุณรู้สึก. ถ้าพูดอย่างภาษาธรรมมันก็เป็นทศชนิดหนึ่งที่สติปัญญาจะลุดึงได้ จนถึง พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ว่า นิพพานเป็นอายตนะอันหนึ่ง คือเป็นสิ่งที่ดึงได้หรือสัมผัสได้, คำว่าอายตนะ ๗ นี้แปลว่า สิ่งที่จัดสัมผัสได้.

ในโรงเรียนนักธรรมชั้นตรีสอนนักเรียนรู้กันแต่เพียงอายตนะ ๖ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ นักเรียนชั้นตรีจึงรู้แต่เพียงอายตนะเหล่านี้ ไม่ได้สอนถึงอรุปฌานทั้งหลายซึ่งเป็น อายตนะพิเศษ ที่ควรสนใจ: อากาสาณู-
 ายตนะ วิญญาณัญฌายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญ-
 ญานาสัญญายตนะ ก็เป็นอายตนะ ที่สูงกว่าธรรมคานห์มาก.
 ถึงแม้ว่าเป็น รูปฌาน ก็เหมือนกัน เป็นอายตนะหนึ่งๆ

แต่เขาไม่เรียกมันเท่านั้น, นี่ เป็นอายตนะฝ่ายที่เป็นสังขตะ มีอยู่อย่างนี้, ถ้าเป็น อสังขตะก็คือพระนิพพาน เป็นอายตนะในฐานะที่จิตจะสัมผัสได้รู้สึกได้ แล้วแต่เราจะมองกันในภาษาไหน จะให้เป็นทศกัณฐ์เป็นทศชั้นพิเศษที่คนธรรมดาไม่รู้จัก แล้วก็เป็นที่ว่าปลอดภัยที่สุด ทศแห่งพระนิพพาน. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความปลอดภัย ในทศทั้งปวงๆ.

ข้อที่ ๗. อยากจะบอกว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการมีอตฺตาแต่โดยสมมติ.

ข้อนี้สำคัญมากฟังให้ดีๆ, ถ้ามีอตฺตาจริงๆ อตฺตาอย่างโง่เขลา หลงใหลเป็นอตฺตาจริงๆ ก็ไม่ใช่พุทธศาสนา เป็นสัสสตทิฎฐิ ชนิดหนึ่งโง่กันมาแต่ก่อนพุทธกาลนานไกล โน้นก่อนพระพุทธเจ้าเกิดเขาถืออตฺตาอย่างนี้กันมาแล้วทั้งนั้น, แล้วอีกพวกหนึ่ง มันเคล็ดไปว่า ไม่มีอตฺตาเอาเสียเลย, ไม่มีอตฺตาเอาเสียเลย, มันก็ เป็นมิจฉาทิฎฐิ หรือโง่ไปอีกแบบหนึ่ง, เป็นนัตถิกทิฎฐิ ไม่มีอตฺตาเอาเสียเลย. แต่พุทธศาสนา อยู่ตรงกลาง ที่ว่าอตฺตา อตฺตาที่คนทั้งหลาย

สัตว์ทั้งหลายรู้สึก ถือว่ามีอยู่ๆ, อัตตามีอยู่อย่างนั้นแหละ
ให้รู้จักว่าอัตตานั้นนั้นแหละไม่ใช่อัตตา แต่เป็นอนัตตา,
มันเป็นอัตตาคือเป็นอนัตตา.

จะนั้น อัตตาดูเลยเกิดได้เป็น ๓ พวก ขึ้นมา: เป็น
อัตตาเต็มที อย่างหลับหูหลับตา ก็เป็น สัสสตทิกฺขุญฺญิ ก็เป็น
ทุกข์เพราะอัตตา, นัตถิกทิกฺขุญฺญิ เป็นนิรตฺตา ไม่มีอัตตา
เสียเลย มันก็จัดอะไรไม่ได้ ไม่ได้อะไรให้ถูกต้องแก่ชีวิต
จิตใจ มันก็เหมือนกับแคว้งคว้างไป ไม่ได้รับประโยชน์แห่ง
ความเยือกเย็น, ที่นี้อยู่ตรงกลาง มีอัตตามีตัวตนมีความ
รู้สึกว่ามีตัวตน รู้สึกกันอยู่ตามปกติว่ามีตัวตน, หมายถึง
ที่จะเอาเป็นที่พึ่งหรืออะไร รักที่สุด อุตฺตาชนินฺธุ. เคยวัน
ขอให้ทราบว่า โอ้ มันไม่ใช่อัตตาแท้จริงถึงขนาดนั้น มัน
เป็นอัตตาคือเป็นอนัตตาๆ, เป็นอัตตาคือบังคับไม่ได้,
เป็นอัตตาคือมิใช่อัตตา, เป็นอัตตาคือเป็นอนัตตา. จะนั้น
จะมีอัตตาอย่างไรก็มีไป ตามพอใจ แต่อย่าได้หมายมั่นให้
เป็นอนัตตาถึงขนาดที่ว่ามันจะต้องเป็นทุกข์, ให้มันเป็น
อนัตตาไว้ตามสมควรแก่กรณี.

นี่เป็นตัวคนซึ่งมิใช่ตัวตน มีชีวิตเป็นตัวตนที่มี
 มิใช่เป็นตัวตน ก็หมายความว่า เป็นตัวตนแต่ตามสมมติ
 หรือตามความรู้สึกของผู้ที่ยังไม่มีความรู้, พอมีความรู้
 ก็ไม่หมายมั่นเป็นตัวคนทำนองนั้น ให้เป็นไปตามเหตุตาม
 บัจจัยของมัน, แล้วก็ไม่ต้องเป็นทุกข์ แล้วไม่ต้องดีใจ
 ไม่ต้องเสียใจ, ไม่ต้องมีความรู้สึกเป็นบวกหรือเป็นลบ
 เพราะว่ามันเป็นอนัตตาโดยแท้จริงนั้น ; แม้ความรู้สึกของ
 เราจะยึดเอาเป็นอนัตตา มันก็ต้องเป็นอนัตตาไปตามแบบของ
 มัน เพราะว่าสิ่งที่เราถือว่าอัตตานั้นมันไม่เที่ยง ๆ มันไม่
 เที่ยง, เป็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อะไรก็ตาม
 มันไม่เที่ยง มันก็ต้องเป็นไปตามความไม่เที่ยง, มันก็ต้อง
 เป็นทุกข์ สู้ไม่ได้ก็ต้องเป็นทุกข์. นั่นแหละคือความเป็น
 อนัตตา ของสิ่งที่เรารู้สึกว่าเป็นอนัตตา ตัวเรารู้ไม่ได้พ่ายแพ้
 กับความไม่เที่ยง หรือความเป็นทุกข์ นั่นแหละคือความ
 เป็นอนัตตา.

ให้รู้สึกว่าเป็นอนัตตาชนิดที่เป็น อนัตตา,
 เรามีอนัตตาชนิดที่เป็นอนัตตา เราว่าเอาเองว่าอัตตา แต่โดย
 แท้จริงของธรรมชาติมันไม่ใช่อัตตา. ความโง่ของเราไปบัญญัติ

ไปสมมติไปแต่งตั้งมันให้เป็นอัตตาขึ้นมา แล้วมีปัญหาและ
 เป็นความทุกข์, ฉะนั้นถอนความรู้สึกอันนี้เสียซิ ถอน
 อัตตานุทิฎฐิ — ความตามเห็นว่าเป็นอัตตานี้เสีย ก็จะไม่
 ทุกข์, ก็เลยพูดว่าอัตตาแต่ปากพูด ปากอย่างใจอย่าง ปากพูด
 ว่าอัตตาว่าตัวตน แต่ใจไม่ ๆ ใจไม่ได้เอาเป็นตัวตน, ถ้าอย่างนี้
 แล้วก็ไม่ใช่ทุกข์ แบบปากอย่างใจอย่าง, เพราะว่าในโลก
 เขาพูดภาษาอัตตา มีตัวตนกันทั้งนั้นแหละ.

ถ้าเราไม่พูดภาษาอัตตาก็พูดกับใครไม่รู้เรื่อง พูดกับ
 ใครไม่รู้เรื่องพูดเป็นบ้าไปคนเดียว เพราะในโลกนี้ทั้งหมด
 เราพูดภาษามีอัตตากันทั้งนั้น เราก็พูดภาษามีอัตตา
 แต่ใจของเราไม่รู้สึกรู้สีกอย่างนั้น, รู้สึกเห็นเป็นอนัตตาอยู่
 อย่างเต็มที่, ปากอย่างใจอย่างคือเป็นอย่างนี้. ถ้าพูดกันมีคน
 ไม่เห็นด้วย ทว่าพูดเล่น ทว่าพูดเล่นสำนวนโวหารอะไรก็
 ไม่รู้ตามใจเขา, แต่เราจะพูดกับชาวโลกอย่างมีอัตตา แต่ในใจ
 ของเราไม่มีอัตตา. เราเป็นธรรมชาติ เป็นชาวธรรมชาติ ชาวโลก
 มีอัตตาชาวธรรมชาติไม่มีอัตตา, ถ้าเราจะต้องไปพูดกับเขา
 ชาวบ้านชาวโลก ก็ต้องพูดอย่างมีอัตตา, ถ้าพวกเขาจะ

ต้องพูดกับเราบ้าง เขาก็ต้องพูดอย่างอนัตตา, อย่างไม่มีอัตตา, นี่การมีอัตตาแต่โดยสมมติ หมายความว่าอย่างนี้. ก่อนเกิด พุทธศาสนาคณะเขามีอัตตาทันอย่างเต็มที่ อย่างไม่สมมติอย่างแท้จริงอย่างบ้าหลังเลย, พอ พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นท่านก็ **สอนให้รู้ว่า** โอ้มันเป็นแต่เพียงสมมติ มันจริงจังอย่างนั้นไปไม่ได้. ฉะนั้น **มีอัตตาแต่โดยสมมติ** กันเกิด สมมติสำหรับชาวโลก สำหรับพวกมันอยู่ในโลก กระทำกันอยู่ในโลก, พอเป็นเรื่องของ **ความจริงแล้วมันก็ไม่มียัตตา**.

ข้อ ๘. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการมีนรกสวรรค์ที่ตายตะนะ.

นี้หมายความว่า ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด มนุษย์ในอินเดียในที่นั้นที่เป็นแหล่งแห่งความรู้ เขาก็มีนรกสวรรค์ พวกกันเหมือนกัน, พวกกันตามแบบที่เขาสอนกันอยู่แต่ก่อน ก่อนพระพุทธเจ้า ว่า **นรกอยู่ใต้ดินสวรรค์อยู่บนฟ้า**, ในเมืองนรกมีการกระทำอย่างนั้น ๆ ในเมืองสวรรค์มีการทำอย่างนั้น ๆ พวกกันอยู่อย่างนั้น, เป็นที่พอใจเป็นที่ยอมรับของคนทุกคน, แล้วก็ถือกันเป็นหลักอยู่อย่างนั้น มันก็รู้เท่านั้นแหละ. มันรู้

แต่เพียงว่า **ไม่ทำชั่วทำแต่ดีก็ได้ไปสวรรค์, ทำชั่วทำ
ไม่ดีก็ได้ไปนรก,** แล้วก็ไม่มีอะไรเป็นเครื่องพิสูจน์แก่คน
เหล่านั้น แต่ก็มีอำนาจมีอิทธิพลมาก สำหรับให้คนทำความดี
ดี, ชั่วดี. แต่พอพระพุทธเจ้าท่านเกิดขึ้น ท่านก็เห็นไกล
กว่านั้น เห็นลึกกว่านั้น แต่ท่านไม่ได้ขัดคอคน.

คำนี้สำคัญมากนะ ขอให้ท่านทั้งหลายทั้งปวงช่วยจำไว้
ว่า **พระพุทธเจ้าท่านไม่ขัดคอคน, พุทธบริษัททั้งหลาย
ต้องไม่ขัดคอคน** ใครชอบขัดคอคนชอบขัดแย้งแล้วคนนั้น
ไม่ใช่พุทธบริษัท ไม่ใช่ลูกศิษย์พระพุทธเจ้า ไม่ปฏิบัติตาม
พระพุทธเจ้า. อย่าไปขัดคอเขา ให้เขาว่าไปตามพอใจ, แต่
**พอถึงที่เราจะพูดเราก็พูดว่า ฉันเห็นอย่างนี้ ฉันรู้สึกอย่างนี้,
ฉันรู้สึกอย่างว่าอย่างไรละ ฉันไม่ได้ว่าของคุณผิด ฉันไม่ได้หา
ว่าคุณไม่รู้ หรือคุณพูดผิด** ฉันไม่ได้พูดอย่างนั้น แต่ฉันรู้สึก
อย่างนี้ ว่าฉันรู้อย่างนี้ เห็นอย่างนี้.

พระพุทธเจ้าท่านก็เคยตรัสว่า **นรกที่อายคนะฉันเห็น
แล้ว, สวรรค์ที่อายคนะฉันเห็นแล้ว,** นี้คำตรัสสั้น ๆ เท่านั้น
แหละ, **ทิฎฐิ มยา ภิกขเว ฉ สสสายตนิกา นาม นิรยา**

นรกที่อายตนะฉันเห็นแล้ว, สวรรค์ที่อายตนะฉันเห็นแล้ว คือ
 มันอยู่ที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, พอทำผิดมันร้อนเป็นไฟ
 นรกก็อยู่ที่นั่น, พอทำถูกมันก็เย็นสบายเป็นน้ำ, สวรรค์ก็อยู่
 ที่นั่น สวรรค์ก็อยู่ที่อายตนะที่ประพฤติกฎต้อง ไม่มีความร้อน
 ไม่มีความทุกข์. นรกก็อยู่ที่อายตนะเมื่อทำผิด มีความ
 ร้อนเป็นความทุกข์ สวรรค์ก็อยู่ที่อายตนะ, นรกก็อยู่ที่
 อายตนะ เมื่อทำผิดหรือทำถูก. ส่วนของเดิมที่เขารู้ว่ากันอยู่
 ได้คิดพระพุทธเจ้าไม่ได้ถอน ไม่ได้เพิกถอน ไม่ได้บอกว่าผิด,
 แล้วมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พระพุทธเจ้าจะต้องตรัสผสมโรง
 ผสมโรงกันไปกับพวกเหล่านั้น. เมื่อเขาเชื่ออย่างนั้น ท่านไป
 แกะไขเขาไม่ได้ท่านก็ว่า เออซิ ถ้าต้องการไปสวรรค์อย่างนั้น
 ก็อย่าทำผิดทำชั่วอย่างนี้, หรือไม่ต้องการจะไปนรกอย่างนั้นก็
 อย่าทำชั่วอย่างนี้, ทำดีอย่างนี้ก็ไปสวรรค์อย่างที่ท่านต้องการ,
 ทำผิดทำชั่วอย่างนี้ก็ไปนรกอย่างที่ท่านรู้จักอยู่ก็ได้. อยู่ได้คิด
 เป็นนรก อยู่บนฟ้าเป็นสวรรค์ และถึงต่อตายแล้ว. แต่
 ฉันจะบอกว่า นรกสวรรค์ อยู่ที่อายตนะที่นี้เดียววัน,
 ที่นี้เดียววัน วันละก็ครั้งก้นกบก็ได้, ทำผิดเป็นนรก ทำถูก
 เป็นสวรรค์.

นี่จึงเรียกว่าเป็นศาสนาแห่งการ **ระบุนรกสวรรค์**
ที่อายตนะ ผิดจากที่เขายึดมั่นถือมั่นกันมาแต่ก่อน :
 อยู่ใต้ดินบ้าง บนฟ้าบ้าง และถึงกันต่อตายแล้วโน้น แล้วก็
 ที่เดียวเท่านั้น. **นรกสวรรค์อยู่ที่อายตนะผิดถูก ๆ ได้วัน**
ละหลาย ๆ ครั้ง, จะตกนรกวันละกี่ครั้งก็ได้จะขึ้นสวรรค์
 วันละกี่ครั้งก็ได้, มันทำผิดหรือทำถูกอยู่ที่อายตนะ มันคล้าย
 กับเปลี่ยนศักราชกันใหม่ศักราชที่มีนรกสวรรค์อย่างนั้นเป็นมา
 อย่าง^๕.

แล้วก็อย่าลืมว่า **พระพุทธเจ้าท่านไม่ขัดคอคน**
ท่านไม่ใช่คำพูดว่า ของฉันถูกของแกผิด, ของแกผิด
 ใช้ไม่ได้ อย่าง^๕ ไม่มี น^๕ไม่มี จะไม่มีคำพูดอย่าง^๕สำหรับ
 พระพุทธเจ้า มีแต่จะบอกว่า ในหมู่คณะ^๕ในคณะอริยสงฆ์
 น^๕ว่าอย่าง^๕พูดว่าอย่าง^๕ มันก็ไม่ต้องขัดแย้ง, ไม่ต้องทะเลาะ
 วิวาท, ไม่ต้องไปคำทอใคร จึงไม่มีเหตุอันตรายเกิดขึ้นแก่
 พระพุทธเจ้า, ไม่เคยตรัสว่าแกผิดฉันถูก, มีแต่บอกว่าฉัน
 เห็นแล้ว ถือกันอย่าง^๕ ถือกันอย่าง^๕ไม่ใช่^๕ว่าของแกผิด.
 ท่านจะว่าในหมู่คณะ^๕ถือกันอย่าง^๕ ถ้าแกจะเอา ก็เอา แก

จะไม่เอาก็ไม่เอา, แต่ในขณะนั้น ในหมูนั้น ในหมู่วิทยสงฆ์นั้นถือกันอย่างนี้.

นี่เรื่องนรกสวรรค์ เขาถือกันอยู่ก่อน อยู่ได้ดินบนฟ้า, แต่พระพุทธเจ้าบอกว่า ให้อุทิศอายุตนเองเป็นนรกก็ได้เป็นสวรรค์ก็ได้ ตามกฎอิทัปปัจจยตา ปรุงกันมาเป็นนรก มันก็เป็นอยู่ที่นั่น, ถูกต้องขึ้นมาไม่เป็นนรกเป็นสวรรค์เป็นที่พอใจก็อยู่ที่นั่น. นี้ก็ควรจะต้องรู้ว่า สามารถที่จะไม่ต้องเดือดเนื้อร้อนใจวิตกกังวลอะไรเกี่ยวกับนรกเกี่ยวกับสวรรค์ เพราะสามารถจะจัดเอาได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้.

ข้อที่ ๙. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการมี
ปรโลก ที่นี้และเดี๋ยวนี้.

ปรโลกหลายคนคงจะได้ยินได้ฟังคำนี้แล้ว แต่ว่าความหมายอาจจะไม่เหมือนกัน. คำว่า ปรโลกที่สอนกันอยู่ตามวัดในโรงเรียนทั้งหลาย มันก็มีความหมายว่าเป็นโลกหน้าหลังจากตายแล้ว ไปสู่ปรโลก คือโลกข้างหน้า, มันก็มีความ

หมายความว่า เป็นโลกข้างหน้า เป็นโลกอื่น เป็นโลกข้างหน้า. แต่
 ว่า คำว่า **ปรโลก** นั้น มันแปลว่า **โลกอื่น** เดียวกันได้
 เดียวกันได้, ในขณะที่ได้ มีโลกอย่างอื่น พร้อมกันอยู่
 กับโลกนี้ เดียวกันนั้นแหละ มีโลกอื่น. **เมื่อจิตใจดวงนี้**
เป็นทุกข์ตกนรกหมกใหม่, มีจิตใจดวงอื่นที่ไม่เป็น
อย่างนี้, มีจิตใจดวงอื่นที่ไม่เป็นอย่างนี้ เขากำลังอยู่ใน
 โลกอื่น ไม่ใช่โลกเดียวกับคนหนึ่งที่ตกนรกหมกใหม่อยู่เดี๋ยวนี้.

คำว่า **โลกอื่น** ก็คือสภาพที่แปลกออกไปจากที่
 คนธรรมดาทั่วไปรู้สึกกันอยู่, **ปรโลก** แปลว่า **โลกอื่น**
 อย่าแปลว่า **โลกหน้า**, ถ้าแปลว่า **โลกหน้า** ก็ขอให้ เป็นหน้า
 ชนิดที่ว่า จะถึงข้างหน้า ในลักษณะอื่น ในอัตรภาพนี้, **เอา**
อัตรภาพร่างกายนี้เป็นโลก ฉะนั้นในโลกนี้มีหลายอย่าง,
 อัตรภาพร่างกายนี้จะมีความรู้สึกอย่างสัตว์นรกก็ได้ สัตว์
 เดรัจฉานก็ได้, เปเรตอสุรกาย อะไรก็ได้, อย่างสวรรค์ก็ได้
 อย่างมนุษย์ก็ได้, อย่างพรหมก็ได้, ในอัตรภาพที่เรียกว่า
 อัตรภาพแห่งมนุษย์นี้มีทุกโลก มีทุกโลก แล้วแต่คุณจะอยาก
 ให้มันมีกี่โลก ยี่สิบสามสิบโลกอะไรก็ได้. เขามักจะนิยมพูด
 กันว่า ๓๑ โลก ๓๑ ภาพ เป็นอบายเสีย ๔ เป็นมนุษย์เสีย ๑

เป็นสวรรค์ชั้นกามเสีย ๖ เป็นพรหมชั้น พรหมรูปเสีย ๔ แล้วเป็นพรหมชั้นอรูปเสีย ๑๖ รวมกันเป็น ๓๑ ๓๑ ชนิด ทั้ง ๓๑ ชนิดหรือ ๓๑ โลกมีได้ในอัตตภาพนี้, ฉะนั้นเรา จึงว่า ปรโลกคือโลกอื่น ชนิดอื่น ความหมายอย่างอื่น.

ปรโลกทุกชนิดนั้นมิได้ที่นี้ และเดี๋ยวนี้แล้วแต่
เราจะสร้างขึ้นมา, มิได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้แล้วแต่เราจะสร้างขึ้นมา, เป็นโลกนรก เป็นโลกสวรรค์ เป็นโลกพรหมได้ที่นี้และเดี๋ยวนี้ โดยอัตตภาพนี้. อัตตภาพที่เรียกกันว่าอัตตภาพมนุษย์ อัตตภาพอย่างนี้จะสร้างโลกอะไรขึ้นมาในอัตตภาพนี้ได้ทุกอย่าง จึงเรียกว่าโลกอื่น, โลกชนิดอื่น สร้างขึ้นมาได้: คิดอย่างคนก็เป็นคน, คิดอย่างมนุษย์ก็เป็นมนุษย์, คิดอย่างเทวดาก็เป็นอย่างเทวดา, คิดเป็นสัตว์นรกก็นเป็นสัตว์นรก, คิดอย่างหมาก็เป็นหมา คิดอย่างแมวก็เป็นแมว เป็นได้ทุกอย่างโดยอัตตภาพนี้ปรโลก ที่นี้เดี๋ยวนี้ ในอัตตภาพนี้ มีปรโลกครบหมด ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว, เป็นจริงหรือไม่จริง คิดดูจริงหรือไม่จริง และเห็นได้เองหรือไม่? เป็นสันทิฎฐิโกหรือไม่? เห็นได้เองหรือไม่โลกอย่างนี้? เป็นอกาลิโกหรือไม่? คือเป็นทันทีไม่ต้องรอจริงหรือไม่? แล้ว

ก็เป็นอย่างชนิดที่เรียกผู้นมาคูได้ ฉะนั้นเป็นหมามาคูชุกคิก็อย่าง
หมาทำอยู่อย่างหมาเป็นหมาเรียกมาคุได้ นี่เป็นอหิเบ็สสิโก.

ปรโลกนี้มีได้ที่นี้เดี๋ยวนี้ ในอัตตภาพนี้ เรียกว่า
ปรโลก แปลว่าโลกชนิดอื่น ความหมายอย่างอื่น สภาพ
อย่างอื่น, **ไม่ได้มีความหมายว่าเบื้องหน้าต่อตายแล้ว.**
แต่ว่า คำพูดชนิดนั้นยังมีอยู่ในพระบาลี **พระพุทธเจ้าตรัสตาม**
ภาษาชาวบ้าน ท่านก็พูดอย่างนั้นเหมือนกัน ตายแล้วไป
สวรรค์, ตายแล้วไปนรก ท่านก็ยังพูดตามภาษาชาวบ้านอยู่.
แต่เพื่อให้เขาปฏิบัติธรรมะอย่างใดอย่างหนึ่ง สำหรับเขาจะ
เลือกเอาสวรรค์หรือจะเลือกเอานรกตามแบบของเขา ตามแบบ
ของเขา ขอให้จำให้ถนัดว่า **ตามแบบของเขา พระพุทธ-**
เจ้าท่านไม่คัดค้าน ผสมโรงผสมรอยกันลงไปว่า แก่ต้องการ
การนรกตามแบบของแก ก็อย่าทำอย่างนั้น, แก่ต้องการ
สวรรค์ตามแบบของแกก็ทำอย่างนี้. นี่ก็สามารถทำให้มันได้
เหมือนกันแหละ แต่จะขอระบุไว้ว่า **ไม่ต้องรอดต่อตายแล้ว,**
ชนิดที่ไม่ต้องรอดต่อตายแล้ว ทำทันทีก็ได้ทันที. **นี้มีโลก**
อื่นกันที่นี้และเดี๋ยวนี้ในอัตตภาพนี้ ทำได้ตามความต้องการ
ตามที่ประสงค์.

ข้อที่ ๑๐. ก็อยากจะบอกว่า พุทธศาสนาเป็น
ศาสนาแห่งการมองเห็นความเย็นกลางเตาหลอม.

นี้ภาษาอุปมา ภาษาที่พุทธชนให้เป็นอุปมาให้ฟังง่าย
ง่ายพระพุทเจ้าไม่ได้ตรัสคำอย่างนี้. แต่ตรัสคำที่มีความ
หมายอย่างนี้ มีอุปมาอย่างนี้ ก็คือว่า ในตัวความทุกข์นั้น
แหละ จะหาพบความดับทุกข์, เมื่อมีความทุกข์อยู่เท่า ๆ นี้
ศึกษาลงไปที่นั่น ปฏิบัติลงไปที่นั่น. ความดับทุกข์จะเกิด
ขึ้นมาในความทุกข์, ความทุกข์ก็ดับไป, ความทุกข์ดับ
ที่ไหน ก็ดับที่ความทุกข์ ถ้าความทุกข์ดับ. ก็ต้องดับที่
ความทุกข์, ถ้าไฟมันดับก็ต้องดับที่ไฟ จะไปดับที่อื่นได้หรือ.

ฉะนั้นเราเห็นว่า ในความทุกข์มีความดับทุกข์,
เมื่อปฏิบัติถูกต้อง ในสังสารวัฏฏ์ อันเลวร้าย มีพระ-
นิพพาน. มาวัดกันเวลาว่างเมื่อไร ก็ไปนั่งดูสระนาฬิกาเอร์,
ไปนั่งฟังสระนาฬิกาเอร์กันสักหน่อยสักพักสักครั้ง ทุกคราวที่
มาก็ได้, ท่ามกลางวัฏฏสงสารมีนิพพาน : นิพพานเหมือน
ต้นมะพร้าว น้ำในสระเหมือนวัฏฏสงสาร มันไม่ใช่สิ่งเดียวกัน

แต่มันอยู่กลางนั้นเลย, กลางความทุกข์นั้นแหละหาพบความ
ที่ไม่เป็นทุกข์ มันคนละเรื่องกัน แต่มันต้องอยู่ที่นั่น.
ความดับทุกข์ก็อยู่ที่ความทุกข์, **ความดับของอะไรก็ต้อง
อยู่ที่สิ่งนั้น** คับแห่งไฟก็อยู่ที่ไฟ.

กลางเตาหลอมเหล็กมี ความร้อนสูงมากถึงกับเหล็ก
ละลาย แต่ว่าความเย็นมันอยู่ที่นั่น พอความร้อนนั้นมันดับ
มันก็มีความเย็นที่นั่นความเย็น ไม่อาจจะมีที่อื่น, **ความเย็นจะ
ต้องมีที่เหล็กที่หลอมละลายนั้นเย็นลง.** พิจารณาให้ก็จะ
เห็นว่า ในความร้อนที่กำลังร้อนระอุนั้นมันจะมีความเย็นได้
ที่นั่นเกิดขึ้นที่นั่น, มันเกิดที่อื่นไม่ได้ เพราะมันเป็นความ
เย็นแห่งความร้อน เป็นความดับแห่งความร้อน. **ต้องดูความ
ดับแห่งความร้อนที่ความร้อน,** ฉะนั้นจึงอุปมาให้มัน
สะกิดใจ สะกุดความรู้สึกสึมียาก หากจุดเย็นกลางเตาหลอม
เหล็ก ร้อนเท่าไรก็เย็นเท่านั้น, ร้อนเท่าไรก็เย็นมากเท่านั้น
เมื่อมันดับลงในลักษณะที่ตรงกันข้าม.

พุทธศาสนาจึงไม่ได้สอนให้ไปหาพระนิพพาน
ที่อื่นแต่หาที่ความดับแห่งความทุกข์, คับแห่งความทุกข์

ต้องมีที่ความทุกข์ มีที่อื่นไม่ได้. ฉะนั้นจึงดูที่ความทุกข์
 จัดการที่ความทุกข์ ความทุกข์ดับก็ดับที่ทุกข์, ความเย็นก็เกิด
 ที่ความทุกข์ที่ดับลง ไม่ต้องแยกกัน. นี่มันเป็นวิทยาศาสตร์
 ของลูกเต๋าก ๆ ก็มองเห็นได้ว่าต้องเป็นอย่างนั้น, แต่คนแก่
 หัวหงอกไม่เข้าใจก็ ได้จะทำอะไรเล่า ถ้ามองไม่เห็นก็จะทำ
 อย่างไม่รู้เล่า. จะไปหาความดับที่ไหนถ้าไม่หาที่ความเกิด,
 เกิดทุกข์อยู่ที่ไหนก็ต้องหาความดับที่นั่น.

ยิ่งไปกว่านั้นอีก พระพุทธเจ้าท่านเอามารวมไว้หมด
 ในร่างกายยาวาหนังนี้ : ความดับทุกข์ก็ดับ เหตุให้เกิดทุกข์ก็ดับ
 ความดับทุกข์ก็ดับทางให้ถึงความดับทุกข์ก็ดับ ตถาคตบัญญัติไว้ใน
 ภายที่ยาวประมาณวาหนังนี้ ทั้งยังเป็น ๆ, ในร่างกายที่ยัง
 เป็น ๆ นี้คุณเอะ จะมีอะไรรวมหมดอยู่ที่นั่น : ความทุกข์
 ก็ดับ เหตุให้เกิดความทุกข์ ก็ดับ ความดับแห่งทุกข์ ก็ดับ ทาง
 ให้ถึงความดับแห่งทุกข์ ก็ดับ. แต่ในสูตรนี้ท่านยังเรียกเป็น
 คำว่าโลก แทนที่จะใช้คำว่าทุกข์ ท่านเรียกเป็นคำว่า โลก
 เพราะว่าท่านตรัสแก่เวทดาองค์หนึ่งที่บ้าที่สุด เทียบหา
 ที่สุดโลก เทียบหาที่ สุดโลก. ในสูตรนี้ท่านจึงตรัสแต่ความ

ทุกข์เป็นโลกไปใช้คำว่าโลกๆ ที่สุดแห่งโลก หาพบในร่าง
กายที่ยาวประมาณวาหนึ่งนี้.

ตามเรื่องมีว่า เทวดาคณนี้จะนึกขึ้นมาได้เองหรือ
ฟลุ้กจะอย่างไรก็ไม่ทราบเชื่อว่าต้องมีที่สุดโลก, มันมีโลก
อย่างนี้แล้ว แล้วมันต้องมีที่สุดสิ้นของโลก ก็บำเพ็ญตะบะ
ให้มีฤทธิ์มีเดชเร็ว มีความไปเร็ว เร็วกว่าลูกศร ก็วิ่งไปดูทุก
ทิศทุกทาง เทียบค้นหาทิศโน้นทิศนั้น จะหาให้พบจุดที่สุด
ของโลก ที่สุดของโลก, ไปทางทิศไหนๆ มันก็ไม่พบ
ที่สุดของโลก, เผอิญไซ้เซ่ๆ มาพบพระพุทธเจ้าตามถึงเรื่อง
นี้. พระพุทธเจ้าท่านตรัสตอบว่า โอ้ มัน มีอยู่ในร่างกายนี้
ในร่างกายที่ยาวประมาณสักวาหนึ่งนี้ ยังเป็น ๆ, หาที่นี้ซิจะ
พบที่สุดของโลก

นี้ต้องหาที่ตัวสิ่งนั้น หากความดับไฟต้องหาที่ไฟ,
หา ความดับทุกข์ต้องหาที่ทุกข์, หากความเย็นต้องหาที่
ความร้อน, ฉะนั้น หากจุดเย็นที่สุด กลางเตาหลอมเหล็ก.
คำพูดนี้อุปมา ึ่งขึ้นมาเพื่อให้เข้าใจคำตรัสของพระพุทธเจ้า
พระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสประโยคนี, ไม่ได้ตรัสว่าหากจุดเย็นกลาง

เทาหลอมเหล็ก แต่คำพูดอย่างอื่นของท่าน มันมีความหมาย
อย่างนี้ จึงเอามาพูดแล้วใช้อุปมาอย่างนี้ ให้ท่านทั้งหลายฟัง
เพื่อจำง่าย. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการมองเห็นจุดเย็น
ในกลางเทาหลอมเหล็ก.

ข้อที่ ๑๑. อยากจะบอกว่า **พุทธศาสนาเป็นตัว
ปัจจัยที่ ๕ ของชีวิต.**

พุทธศาสนาสอนปัจจัยที่ ๕ ของชีวิต หรือเอา
พุทธศาสนานั้นแหละมาใช้เป็นปัจจัยที่ ๕ ของชีวิตก็ได้.

ปัจจัยที่ ๕ นี้คงจะแปลกหู บางคนก็จะคำลวงหน้า
บ้างแล้วว่า พุทธอะไรผิดๆ บ้างๆ บอๆ ก็ตามใจ เพราะเคยได้ยิน
แต่ปัจจัย ๔ เดียวนี้มาบอกปัจจัยที่ ๕. ถ้าเรามองกันแต่
ทางด้านวัตถุ ร่างกาย ก็มีแต่ปัจจัย ๔ ก็พอแล้ว, มีอาหาร
มีเครื่องนุ่งห่ม มีที่อยู่อาศัย มีเครื่องบำบัดโรค เป็น
ปัจจัย ๔ ก็พอแล้ว ถ้ามองกันแต่ด้านร่างกาย. เดียวนี้จะมอง
ออกเลยไปถึง **ทางด้านจิตใจ** ซึ่งมันต้องการปัจจัยอีกต่างหาก
ไม่ได้ต้องการของร่างกาย, ดังนั้นจึง **มีปัจจัยที่ ๕** สำหรับ
จิตใจ คือสิ่งที่จะประเด้าประโลมใจ ให้จิตใจพอจะสงบลง

บ้าง หรือให้พอใจอยู่บ้าง, ถ้ามีแต่กินอร่อย แต่งเนื้อแต่งตัว สวยงามอยู่บ้านสบายนี้ ก็เป็นเรื่องทางกายเท่านั้นแหละ, จิตใจ ยังไม่ได้. ฉะนั้นจิตใจมันต้องการสิ่งประเล้าประโลมใจ ชาติไม่ได้ ชาติแล้วจะเป็นบ้า, มันต้องมีสิ่งประเล้าประโลมใจ ให้ตามสมควร, เราจึงต้องมีของสนุกสนานเบิกบานใจกันบ้าง. กิดกุให้ตี มีแต่ข้าวกินก็ไม่พอ, มีเครื่องนุ่งห่มดี ๆ ที่อยู่อาศัย ดี ๆ หยุกยาศี ๆ ก็ยังไม่พอ, มันต้องการสิ่งประเล้าประโลมใจ เช่นจะต้องไปคูหนึ่งคูละครบ้าง ไปคูดนตรีคิดปะอะไรบ้าง เป็นการประเล้าประโลมใจ นี่เป็นปัจจัยที่ ๕, ถ้าขาดเสียก็ไม่ มีความสงบสุข, ถ้ามีอย่างผิดพลาดบ้าง ๆ บอ ๆ ก็เพิ่มความทุกข์. ฉะนั้น ต้องมีอย่างพอดี จึงบอกว่า **ธรรมะ ๆ นั้นแหละ เป็นสิ่งประเล้าประโลมใจที่ปลอดภัยที่ดีที่สุด,** จงเอา ธรรมะมาเป็นปัจจัยที่ ๕ เด็ด.

เราอยู่โดยปราศจากสิ่งประเล้าประโลมใจไม่ได้ตอก ถึงแม้เป็นพระเป็นเจ้าเป็นสงฆ์นั้นก็ดี ต้องมีสิ่งที่ประเล้าประโลมใจ พอสบายใจอยู่บ้างอยู่ด้วยเหมือนกัน, เช่น ทำวัตรสวดมนต์ให้สบายใจไปเสีย หรือพิจารณาธรรมะอะไรสบายใจไปเสีย ความสบายใจนั้นแหละประเล้าประโลมใจ.

ตึกหลังนั้นเราเรียกว่า **โรงแรมรสทางวิญญาณ**
มหรสพ แปลว่า **สิ่งประเล้าประโลมใจนะ, entertainment**
 สิ่งประเล้าประโลมใจ. ตึกหลังนี้เป็นอาคารให้สิ่งประเล้า
 ประโลมใจในทางวิญญาณ เลยเรียกว่าโรงแรมรสทางวิญญาณ,
 ให้สิ่งประเล้าประโลมใจในทางวิญญาณ **spiritual entertain-**
ment ซึ่งไม่มีใครมอง. แต่ชีวิตมันต้องการอย่างยิ่ง ไม่
 อย่างนั้นมันเฉา มันเหี่ยว มันจะตาย, เขาจะไม่ต้องไปคู้หนัง
 คู้ละครอะไรที่ตลาด มาใช้ โรงแรมรสพชนิดนี้ปลอดภัยกว่า,
 จิตใจจะได้รับสิ่งประเล้าประโลมใจชนิดที่เยือกเย็น ไม่เป็นพิษ
 ไม่เป็นภัย.

นี่ขอให้มองเห็นประกายแก่ใจว่า **ชีวิตนี้ต้องการ**
บัจจยที่ ๕ สำหรับฝ่ายที่เป็นนาม ที่เป็นจิตเป็นนาม
 ฝ่ายที่เป็นรูปนี้ ๔ ก็พอ. บัจจย ๔ พอสำหรับฝ่ายรูป, แต่ฝ่าย
 ที่เป็นนามก็ควรจะได้ด้วย ก็คือสิ่งประเล้าประโลมใจ ในทาง
 จิตใจโดยเฉพาะ ให้ได้รับความพอใจ. ถ้าโง่มากก็ไปหาความ
 ประเล้าประโลมใจเลว ๆ, ถ้าฉลาดหน่อยก็หาความประเล้า
 ประโลมใจในทางที่สะอาดหรือดีขึ้น หรือไม่เป็นโทษ ไม่เป็น
 ภัย. ฉะนั้นขอให้ **ใช้ธรรมะเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจ**

ในฐานะเป็นบัจจยที่ ๕ จึงได้พูดว่าพุทธศาสนา เป็นศาสนา
แห่งความเป็นบัจจยที่ ๕ เป็นสิ่งประเล้าประโลมใจทาง
วิญญาณ.

ทำไมต้องมาทำบุญ มาฟังธรรมมาฟังเทศน์ที่วัด มี
ข้าวกินมีอะไรอยู่ที่บ้าน มันควรจะพอแล้ว ทำไมจะต้องมา
ทำบุญที่วัด? เพื่อจะประเล้าประโลมใจทางวิญญาณ, ๘ คำ
๑๕ คำ : จึงมาวัด หาสิ่งประเล้าประโลมใจทางวิญญาณคือ
ธรรมะ ได้มาถวายทานบ้าง ได้มาฟังเทศน์บ้าง ได้มาไหว้พระ-
สวดมนต์บ้าง ประเล้าประโลมใจทางวิญญาณ. **ธรรมะเป็น**
บัจจยที่ ๕ ก็คือพระศาสนา นั้นแหละ ใช้ให้ถูกต้องเกิด
จะเป็นบัจจยที่ ๕ ประเล้าประโลมใจทางวิญญาณ ให้จิตใจมี
ความเป็นปกติสำหรับจะดำรงอยู่ได้ เพื่อความก้าวหน้า
ต่อไป ๆ. นี่แหละเป็นอาหารแก่จิตใจ, **ธรรมะเป็นอาหารแก่**
จิตใจ ในฐานะเป็นบัจจยที่ ๕ ของชีวิต; ฝ่ายรูปมี ๔ ฝ่าย
นามมี ๑ รวมเป็นบัจจยที่ ๕ พวกฝรั่งจะโง่หรือจะฉลาดก็ไม่รู้
ไม่เคยได้ยินพูดถึงข้อนี้ ไม่เคยพูดถึงบัจจยที่ ๕, แต่เราขอ
บอกว่าพุทธบริษัทรู้และต้องการอาหารแก่จิตใจ เพื่อจิตใจจะ

ได้มีอาหารหล่อเลี้ยงแล้วก็เป็นที่ปกติ, แล้วก็ก้าวหน้าไปตาม
 วิถีทางของจิตใจ. พุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่บัจฉยที่ ๕
 คือ ธรรมะ นั่นเอง, จงหาสิ่งประเล้าประโลมใจทางธรรมะ
 ให้เพียงพอกันไว้ทุกคน ๆ ไม่ต้องซื้อตัว ไม่ต้องเสียสักบาท
 เดียวก็ยังได้, แต่ถ้าไปคู้หนังกูละครต้องเสียหลาย ๆ บาท แล้ว
 ก็ได้มาหลอก ๆ โง่เขลาทั้งนั้น หลอกหลวงทั้งนั้นแหละ. ถ้า
 ประเล้าประโลมใจด้วยธรรมะแล้ว บางทีไม่ต้องเสียสักสตางค์
 เดียวก็ได้ ทำให้จิตใจสบายได้เยือกเย็นได้, ธรรมะให้อย่างนี้,
 ศาสนาให้อย่าง นี้, พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความเป็น
 บัจฉยที่ ๕ แก่ชีวิต.

**ข้อที่ ๑๒. พุทธศาสนาเป็นศาสนา แห่ง
 นายแพทย์ ผู้รักษาโรคของสัตว์โลกทั้งปวง.**

ข้อนี้พูดหลายหนแล้ว บางคนอาจจะเบื่อแล้วก็ได้
 พระพุทธเจ้าเป็นนายแพทย์ผู้เยียวยาโรค ของสัตว์
 โลกทั้งปวง, นายแพทย์ที่มีอยู่ในโลกนี้เยียวยาได้แต่โรค
 ทางกาย, โรคทางจิต ทางวิญญาณเยียวยาไม่เป็นหรือไม่ถูก
 หรือน้อยไป. พระพุทธเจ้าท่านเป็นนายแพทย์ผู้เยียวยา

โรคทางวิญญาณ ทางจิตทางสติปัญญาโดยเฉพาะ, สติ
 ปัญญาหมดโรคแล้วก็เห็นแจ้งตามที่เป็นจริง ปล่อยวางสิ่ง
 ทั้งปวง ไม่มีปัญหา ไม่มีความทุกข์. นี่หมดโรคทางวิญญาณ
 พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งนายแพทย์ผู้เยียวยาโรคของสัตว์
 โลกทั้งปวง, และโดยทางวิญญาณ นั่นคือพระพุทธเจ้า เป็น
 นายแพทย์. นายแพทย์รักษาโรคทางยา เรียก เตกิจจโก,
 ผ่าตัดเรียกว่า สัลละกัตโต พระพุทธเจ้าก็ใช้คำนี้ แก่พระองค์
 เองด้วยเหมือนกัน, เป็นนายแพทย์ ผ่าตัด คือผ่าตัดรากเหง้า
 ของกิเลส, ถ้าเป็นเวชโย เป็นหมอมั่ว ๆ ไปนี้ไม่แน่เป็นหมองู
 หมอบ้าก็ได้ หมออะไรก็ได้, แต่ถ้าว่าเป็น สัลละกัตโต, เป็น
 เตกิจจโก, แล้วก็เป็นผู้ที่ควรจะมีธรรมะนี้เป็นเหมือนกับ
 ยารักษาโรค หรือเครื่องมือแก้ไขโรค, พระพุทธเจ้าท่านเป็น
 นายแพทย์ พระสงฆ์ทั้งหลายเป็นลูกน้องรับช่วงต่อ ๆ มา.
 ให้อำนาจในพุทธศาสนานี้ มีการรักษาโรคทางวิญญาณ
 พระพุทธเจ้าเป็นนายแพทย์ ธรรมะเป็นยา วัฏวาอาราม
 เป็นเหมือนกับโรงพยาบาล พระสงฆ์ก็เป็นพยาบาล
 เป็นหมอเป็นอะไรไปตามเรื่อง, ร่วมมือกัน อย่าให้มันหมดสิ้น
 ไปจากโลก เพราะมองเห็นว่าธรรมะเป็นยารักษาโรค ก็จะ

ที่มาก จะรู้จักใช้รักษาโรคทางสติปัญญา มิจนาทิฏฐิ
ทั้งหลายให้หมดไป แล้วก็อยู่สบายปราศจากโรค, นี้
เรียกว่า ศาสนาแห่งนายแพทย์ผู้รักษาโรคของสัตว์โลกทั้งปวง.

ข้อที่ ๑๓. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการ
ช่วยผู้อื่นจนหมดตัว.

ช่วยผู้อื่นจนหมดตัว คงไม่มีใครเชื่อ, บางคน
อาจคิดว่าบ้า ๆ บอ ๆ ช่วยผู้อื่นจนหมดเนื้อหมดตัวของตัวเอง.
ข้อนี้มันมีอะไรแฝงอยู่. ถ้ายังมีตัว มีตัว ยังยึดถือตัว ก็มี
ความทุกข์ มันช่วยผู้อื่นไม่ได้, มันช่วยผู้อื่นไม่ได้ดอก
ถ้ายังมีตัวกู — ของกูเบ้อเรอเบอร่าอยู่มันมีความทุกข์ของมันเอง
แล้วมันจะช่วยใครได้, ตัวเองก็มีความทุกข์เต็มประดา แล้ว
จะช่วยใครได้. มันต้องปลดเปลื้องความทุกข์ของตัวเอง
ออกไปเสียได้ก่อน แล้วจึงจะช่วยผู้อื่นได้ มันต้องหมด
ตัวมันเสียก่อน, หมดตัวมันแล้วก็ช่วยผู้อื่นได้.

เราอยากจะพูดว่า ช่วยผู้อื่นจนหมดตัว, ช่วยผู้อื่น
ด้วยความหมดตัว ด้วยความเสียสละจนหมดตัว. พระอรหันต์
ท่านก็หมดตัวแล้วก็ช่วยผู้อื่น, พระอรหันต์ทั้งหลายหมดตัว,

ช่วยผู้อื่น ช่วยจนหมดตัว, ช่วยอยู่ด้วยความหมดตัว ไม่มีตัว
 ช่วยผู้อื่นด้วยความหมดตัวของตัวเอง ซึ่งเป็นการช่วยตัวเอง
 ก่อนแล้วจึงช่วยผู้อื่น. ฉะนั้น **ช่วยทั้งตัวเองช่วยทั้งผู้อื่น**
ด้วยความไม่มีตัว; ถ้ายังมีตัวก็จมอยู่ในกองทุกข์ด้วยกัน
 ทั้งนั้นแหละทำ ๒ ฝ่าย, พอหมดตัวก็ช่วยซึ่งกันและกันได้.
 ถ้ายังมีตัว มีความทุกข์ มีตัวกู—ของกูนั้นน้อย ก็ช่วยแต่
 ปากเท่านั้นแหละมันช่วยจริงไม่ได้, ถ้าช่วยผู้อื่นจริงแล้วมัน
 ต้องหมดตัว, หมดตัวแล้วจึงจะสามารถช่วยผู้อื่นได้. ข้อนี้
 ประหลาด หมดความทุกข์แล้ว จึงจะช่วยผู้อื่นให้หมดทุกข์ได้,
 หมดตัวแล้วจึงจะช่วยให้ผู้อื่นหมดตัวได้อีกที.

เป็นศาสนาแห่งการช่วยผู้อื่นจนหมดตัว **หมดตัว**
คือหมดทุกข์; ฉะนั้นต้องช่วยไป ช่วยไป จนหมดทุกข์,
 ช่วยไปจนกว่าจะหมดทุกข์ ก็คือหมดตัว. ถ้าใครไม่ยอมเสียสละ
 อย่างนี้ ก็ช่วยใครไม่ได้ ถ้าใครยอมอย่างนี้ ก็จะช่วยผู้อื่นได้
 เป็นว่าเล่น, เป็นศาสนาแห่งการช่วยผู้อื่นจนหมดตัว.

ข้อที่ ๑๔. พุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ไม่
กำลังอนันต์กับ.

ใช้คำอย่างนั้นไปทีก่อน **ไม่มีเรื่องเทพเจ้าเข้ามา**
เกี่ยวข้อง, แล้วก็ไม่มีนิยายสมมติ, นี่มันเป็นคำฝรั่งไปเสีย
 หมด เพราะว่าที่คุ้นเคยอยู่กับการอ่านการฟังนี้ เป็นคำภาษา
 ฝรั่งไปเสียหมด.

ข้อที่ ๑. ไม่มี dogma, dogma เป็นภาษาฝรั่ง
 dogma คือคำสิ่งที่บังคับให้เชื่ออย่างนั้นเชื่ออย่างอื่นไม่ได้, เขา
 เรียกว่า dogma ในพุทธศาสนาไม่มี แต่ศาสนาอื่นเขามี เขา
 บังคับให้เชื่อ เชื่อว่าเราเห็นพระเจ้าสร้างมา, ก็มีภรณ์พระเจ้า
 ส่งมา เราต้องปฏิบัติตามก็มีภรณ์ เราต้องอ่อนน้อม, เราต้อง
 ปฏิบัติ บังคับเฉียบขาดอย่างนั้น นี่ระบบ dogma dogmatic.
 system อย่างนั้นไม่มีในพุทธศาสนา ถ้าเห็นดีด้วยก็มารับพุทธัง
 สรณังเอาเอง ไม่บังคับให้มารับ, รับแล้วก็ไม่ต้องบังคับความเชื่อ
 แต่ให้คิดเห็นมองเห็นว่าทุกข์เกิดขึ้นมาด้วยเหตุอะไร ทุกข์จะ
 คับไปอย่างไร แล้วก็ **ทำไปเองไม่มีใครบังคับ**. นี่ไม่มีคำ
 สอนบังคับ, ไม่มี dogma.

แล้วก็ไม่มีความเชื่อที่เป็นเทพเจ้าหรือเป็นพระเป็นเจ้า
 ไม่มีเทวศาสตร์ไม่มี theology ไม่ต้องเชื่อว่าพระเจ้าสร้างมา

โดยอำนาจของพระเจ้า อยู่ใต้อาณัติของพระเจ้า ของเทพเจ้า
 อย่างนี้ไม่มีในพุทธศาสนา นี้ไม่มี theology.

แล้วก็ไม่มี mythology พุทธจามาให้เป็นของศักดิ์สิทธิ์
 ว่าพระพุทธเจ้าเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ ศักดิ์สิทธิ์ อะไรก็ศักดิ์สิทธิ์
 แต่ให้ถือว่าเป็นคนธรรมดา. **พระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์**

ธรรมดา เป็นลูกกษัตริย์ชาวนา ทำนาเก่งที่สุด คือพวก
 สากยะ เป็นคนธรรมดา พระพุทธเจ้าไม่ได้มีอะไรกำเนิดมา
 จากเทพเจ้า จากสิ่งศักดิ์สิทธิ์วิจิตรพิสดารอย่างที่เขาพูดกันใน
 พวกอื่น, เราไม่มี. เรามีแต่ว่า **พระพุทธเจ้าเป็นมนุษย์**

ธรรมดา เป็นลูกกษัตริย์ชาวนา ตระกูลสากยะ ได้รับการ
 ศึกษาอย่างแบบธรรมดา เกิดความคิด เกิดสติปัญญาเอาด้วย
 ตนเอง ในการมองเห็นความทุกข์ ความเกิด ความแก่ ความ
 เจ็บ ความตาย ไม่ชอบ อยากจะปลดเปลื้องแล้วก็ออกไป
 แสวงหาแล้วก็ไปพบ พบแล้วมาบอกอย่างนี้, ไม่มี mythology
 ไม่มีความเป็นศักดิ์สิทธิ์เหมือนอย่างในนิยาย สมมติมาจากนั้น
 มาจากนี้ มาจากอะไรก็ไม่รู้ ซึ่งล้วนแต่เป็นเรื่องพิเศษพิสดาร
 ทั้งนั้น ไม่มี.

พุทธศาสนาไม่มี dogmatic system ไม่มี theology ไม่มี mythology อย่างนี้, พุทธเป็นไทยๆ เราก็ไม่เกี่ยวกับเรื่องบังคับให้เชื่อ, แล้วก็ไม่ต้องอ้างเทวดาเทพเจ้าอะไรมารับรอง มาเป็นเครื่องชูเชิด หรือว่าเป็นเครื่องรับรอง ว่าจะให้ ว่าจะให้ได้รับ อย่างนี้ไม่มี.

นี่ พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล ตามธรรมชาติ ตามกฎของธรรมชาติ ตามวิถีทางธรรมชาติ, ขอให้รู้จักไว้ ในลักษณะอย่างนี้. ถ้าเราจะนับถือพระพุทธเจ้า เราก็เห็นชัดว่า ท่านสอนเรื่องดับทุกข์ ดับทุกข์ได้จริง เราจึงจะสมัครที่จะมาเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า, แล้วก็ไม่มีการบีบบังคับให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ นอกจากบอกว่า ทำอย่างนั้นซิ จะดับทุกข์ได้. แล้วก็ไปลองคิดดู เห็นไอ้ มันดับทุกข์ได้จริง ก็ทำ ก็ทำเลย จึงไม่มีการบังคับอย่างที่พวกอื่นเขาใช้.

แล้วการถือพระรัตนตรัยสรณาคมนั้น โดยเนื้อแท้แล้วถือเมื่อเข้าใจแล้วเมื่อพอใจแล้ว ไม่ใช่จับลูกเต๋ากๆ มารับสรณาคมนั้นเหมือนกับที่เรากำลังทำอยู่, นี้ไม่ค่อยถูกเรื่องนัก แต่ว่ามันมีประโยชน์ ทำเป็นการลวงหน้าไปที่ก่อนก็ได้

แต่ว่าก็ไม่ถูกตามข้อเท็จจริงนัก. ถ้าในพระบาลีแท้ ๆ ในพระไตรปิฎกแท้ ๆ การรับสรณาคมนั้นมีด้วยตัวเอง ภายหลังที่ได้ฟังเข้าใจแล้วเห็นแจ้งแล้ว, ตับทุกข์ได้อย่างน้อยในใจแล้ว นั่นจึงจะออกปากขึ้นมาเองว่า พุทธัง สรณัง คัจฉามิ. นี้เรียกว่า ไม่มีการบังคับเลย แล้วเป็นไปตามเหตุผลของสิ่งที่ประจักษ์แก่จิตใจมากขึ้นทุกที ๆ.

ข้อที่ ๑๕. พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่ต้องมีเทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อะไรมาช่วยรับรอง.

เรื่องนี้ไม่อยากจะพูด กลัวจะถูกตำ แต่บางทีก็อดไม่ได้ เช่นว่าพระสูตร *บางพระสูตร* พอตรัสจบลงไป ก็มี *เทวดามารับรองส่งเสริม* บอกต่อกันไป ให้มันแน่นแฟ้น ให้มันศักดิ์สิทธิ์ขึ้น, โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาลีธรรมจักรธรรมจักร ๆ สูตรแรกที่สุดในพระพุทธานุศาสน์ เราไม่เชื่อว่ข้อความตอนนี้มีมาแต่เดิม นักเลงไหนใส่เข้าไปก็ไม่รู้ พอพระพุทเจ้าตรัสจบ ก็เทวดาสรรเสริญยกย่องส่งเสริมกันไปจนถึง ภาวักพรหม พรหมอันสุดท้าย. นี่คล้าย ๆ กับว่าต้อง

เอาเทวดามาช่วยรับรอง ความจริง ความประเสริฐ ความ
 วิเศษของพระพุทธเจ้า. ข้อนี้มันขัดกันกับที่พระพุทธเจ้าท่าน
 ตรัสอยู่เสมอว่าฉันไม่ต้องการนายประกัน ไม่ต้องมีใครมาเป็น
 นายประกัน ไม่ต้องมี **testimonial** จากใคร ไม่ต้องมี **testimony**
 จากใครมารับรองอย่างนั้นอย่างนี้, ไม่ต้อง ๆ ฉันมีของฉันอยู่ใน
 ใจในตัว มันรับรองตัวมันเองเสร็จ, ไม่ต้องเอาเทวดาหรือจ้าง
 เทวดามาช่วยรับรอง. นี่ขอให้เข้าใจเสียว่า แม้ว่าในพระสูตร
 บางพระสูตรทำอย่างที่ว่าเทวดามาช่วยรับรอง เราก็ไม่ถือว่า
 หัวใจของพระพุทธศาสนาอย่างนั้นอยู่ที่นั่น มันรับรองตัวเอง
 อยู่ในตัวเอง คับทุกข์ ได้ ในตัวเอง พิสูจน์เห็นในตัวเอง รับรอง
 ตัวเอง ไม่ต้องเอาเทวดามาช่วยรับรอง, จึงประกาศโง่งงเลย
 ว่า เป็นศาสนาแห่งการที่ไม่ต้องอาศัยเทวดามาช่วยรับรอง.
 แต่ว่า **ในพระพุทธประวัติ**นั้นมีมากเหลือเกิน **ที่เทวดา**
เข้ามาเกี่ยวข้องกับหรือรับรอง ไม่ต้องสนใจก็ได้, แต่ถ้า
 ยังอยากจะสนใจก็ไม่เป็นไร ต่อไปมันคงจะได้เอง ถ้าไปทำ
 อย่างนั้น เทวดาก็ดีกว่าพระพุทธเจ้าเสียอีก เป็นนายประกัน
 ให้พระพุทธเจ้า, เป็นศาสนาที่ไม่ต้องเอาเทวดามาเป็นนาย
 ประกัน.

ข้อที่ ๑๖. นี่จะพูดนอกออกไปหน่อยว่า พุทธ-
ศาสนาเป็นศาสนา สอนไม่ให้กินผลไม้รัศมีรัศมี.

นี่ไปเยี่ยมคำของฝ่ายคริสตังเขามา คำสอนสูงสุดของ
คริสตังนี้ พระเจ้าห้ามไม่ให้กินผลไม้รัศมีรัศมี กินแล้วจะ
ต้องตาย มนุษย์ก็ไม่เชื่อ, ก็ไปกินเข้าไป แล้วมันก็ได้
เป็นทุกข์ เป็นความทุกข์นิรันดร. เป็นบาปนิรันดร.

พุทธศาสนาก็สอน อย่างเดียวกัน **อย่าไปหลงดีหลงชั่ว** อย่า
ไปแยกดีแยกชั่ว แล้วก็หลงดีหลงชั่ว, **ให้มันเป็นเช่นนั้นเอง**
เป็นเช่นนั้นเอง ถ้าพุทธบริษัทปฏิบัติถูกต้องตามพุทธศาสนา
แล้ว จะเป็นคริสต์ยิ่งกว่าคริสต์ไปเสียอีก. เป็นคริสต์เขาได้
รับคำสั่งสอนอย่างนั้น แต่เขาก็ไม่ปฏิบัติตามกัน. คำสั่งของ
พระผู้เป็นเจ้าของพระเจ้าเดียวประโยคเดียวว่า **อย่ากินผลไม้รัศมีรัศมี**
มันก็กิน แล้วมันก็ยึดเป็นดีเป็นชั่ว แต่ **พุทธศาสนาเน้น**
ในข้อนี้: ไม่ยึดมันถือมัน ทั้งกุศลทั้งอกุศล ไม่ยึดมัน
ธรรมใดๆ, ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่วซึ่งเป็นสังขาร ใครปฏิบัติ
ได้แล้วเป็นคริสต์ยิ่งกว่าคริสต์. พูดอย่างนี้พวกคริสต์คงจะค่า
แต่ไม่เป็นไร คำบางก็ไม่เป็นไร, **นี่เราก็อยากจะยืนยันว่า**

ถ้าไม่หลงเรื่องบวกเรื่องลบ เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่อง positive เรื่อง negative อะไรกันแล้วนั้น, นั่นแหละคือพุทธบริษัทที่แท้จริง. เดียวนี้พุทธบริษัทกำลังเป็นอย่างนี้ ต้องเป็นอย่างนี้ เพราะว่าพุทธศาสนาสอนอย่างนี้ ต้องการอย่างนี้ ไม่ไปหลงดีหลงชั่ว, อย่าไปบ้าดีหลงดีเมาคี อย่าไปบ้าบุญเมามบุญหลงบุญอย่าไปบ้าสุขเมาสุขหลงสุข หรือจมอยู่ในสุข, ก็ว่า จะอยู่เหนืออิทธิพลของบวกและลบ ของดีและชั่ว ของทุกอย่างที่เป็นเหตุให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น แล้วเกิดกิเลสและเกิดทุกข์. ให้เหนือดีเหนือชั่วไว้ กว้างก็สงบ ตีก็ไม่สงบ ชั่วก็ไม่สงบ, เหนือดีเหนือชั่วมันสงบ.

ข้อที่ ๑๗. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการมีพระไตรปิฎกในตัวตน.

หลายคนว่าบ้าอีกแล้ว นี่ก็คำอยู่ในใจอีกแล้ว มีพระไตรปิฎกในตัวตน, ขอให้สนใจ ขอให้มองดูพระไตรปิฎกอยู่ในตู้ แต่นี่จะบอกว่ามาอยู่ในตัวตน. ความจริงทั้งหลายที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกนั้น จะมาพบจริงๆ ในตัวตน, พบในแผ่นกระดาษนั้นเป็นการบันทึก แต่ความจริงแท้ ๆ มัน

ทั้งสังคม คุณจะช่วยได้ไหม, ไม่เอาข้อขัดแย้งมาพูด.
ข้อขัดแย้งเก็บเงียบหายหมดถ้ามันมี, แต่เอาข้อที่เข้ากันได้
กลมกลืนกันได้มาประสานกัน ช่วยกันดับทุกข์ของสังคม.
เราสร้างสวนโมกข์นานาชาติที่ฝั่งโน้นขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์อันนี้, เพื่อหาความเข้าใจซึ่งกันและกันในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ไม่มีเพื่อความขัดแย้งแม้แต่นิดเดียวเลย, เรียกว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาไม่มีการขัดแย้งกับใคร ๆ ในโลก.

ข้อที่ ๑๙. พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความ เต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์.

มันคล้าย ๆ กับข้อย่อยกัน ทุกศาสนาที่จะพูดอย่าง
นี้ทั้งนั้น, เรามีสิทธิจะพูดอย่างนี้ เรามีเหตุผลที่จะพิสูจน์
ความเต็มแห่งความเป็นมนุษย์ ก็คือเป็นมนุษย์ที่ไม่มี
ความทุกข์, เป็นมนุษย์ที่มีความสุข และมีประโยชน์รอบด้าน
เหมือนกับพูดหัวข้อแรกของการพูด. เราต้องการชีวิตเย็น
และเป็นประโยชน์ : ตัวเองมีชีวิตเย็นเป็นสุข, แล้วก็
ประโยชน์แผ่สร้าออกไปเป็นรัศมี มีรัศมีแผ่ออกไปเป็นการ
ทำประโยชน์แก่ทุกฝ่ายทุกคนทุกคน, นี้เรียกความเต็มแห่ง
ความเป็นมนุษย์.

ขอให้ช่วยกันสร้างขึ้นมา ตั้งต้นแต่อ่อนแต่อกว่า
 เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดาให้ได้, เป็นศิษย์ที่ดีของครู-
 บາอาจารย์ให้ได้, เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อนให้ได้, เป็น
 พลเมืองที่ดีของประเทศชาติให้ได้, เป็นสาวกที่ดีของ
 พระศาสนาให้ได้, แล้วก็เป็นผู้ที่เต็ม คือ อยู่เหนือ
 ปัญหาเหนือความทุกข์โดยประการทั้งปวง. จบชีวิตลง
 ด้วยความเยือกเย็นเป็นสุข, มีรัศมีสว่างออกไปรอบตัว เป็น
 การทำประโยชน์แก่ทุกคน ทุกฝ่าย ทุกพวก. **นี่คือความ**
เต็มแห่งความเป็นมนุษย์, พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่ง
 ความเต็มของความความเป็นมนุษย์.

ข้อสุดท้ายกันที่ **ข้อที่ ๒๐. พุทธศาสนาเป็น**
ศาสนาแห่งบรมธรรม.

บรมธรรม ๆ จำไว้ ธรรมะสูงสุด *ประะ ประะ*
 แปลว่า *สูงสุด* เป็นสุขสูงสุด, **นี่**เขาเองเถอะคำว่าสูงสุด
 ไม่มีอะไรสูงกว่านั้นดีกว่านั้น **เป็นศาสนาแห่งบรมธรรม**
เพราะว่าแสดงให้ซึ่งพระนิพพาน **ดับเย็นแห่งชีวิต,**
 มีประโยชน์อยู่รอบด้าน **นี่**เป็นบรมธรรม.

คำว่า **บรมธรรม** ๕ นี้ ใช้พูดกันมาแต่ดีกดำบรรพ์
 ก่อนพุทธศาสนาเกิด, แต่มัน มีความหมายเพียงว่าไม่เบียด
 เบียด ๕ ไม่เบียดเบียน **อหิงสา** **ปรโม** **ฉัมโม** **อหิงสา**คือไม่
 เบียดเบียน, เป็น**บรมธรรม** เป็นธรรมะสูงสุด. ที่พระพุทเจ้า
 เกิดขึ้นมา **พุทธศาสนา**เกิดขึ้นมา มีหลักเกิดขึ้นมาว่า
นิพพาน **ปรม** **วทนต์** **พุทธา**—ผู้ทั้งปวงกล่าวกันว่า**นิพพาน**
 เป็น**บรมธรรม** บรมธรรมอะไร ไม่มีอะไรสูงสุดเท่านั้น, ให้
 ความสุขสงบเย็นถึงที่สุด **หมดปัญหา**โดยประการทั้งปวง
 ไม่ต้องลำบากด้วยกรียติถือสิ่งใด โดยความเป็นของหนักเป็น
 ค้ำคาน, **ว่าง ๆ** **ว่าง**ไม่มีขอบเขต **ว่าง**ไม่มีอายุ **ว่าง**จากความทุกข์
ว่างจากกิเลส **ว่าง**อย่างไม่มีขอบเขต **ว่าง**อย่างไม่มีอายุจำกัด.
 ๕ หมายถึงกาละเทศะ **ไม่มีจำกัด**, นั่นคือ**บรมธรรม**. **พุทธ-**
ศาสนาเป็น**ศาสนาแห่งบรมธรรม**, เปลี่ยน**บรมธรรม**มา
 เป็นอย่างนี้ **แทนที่จะเป็นเพียงว่า** **ไม่เบียดเบียนซึ่งกัน**
และกัน. ที่จริง**ไม่เบียดเบียนซึ่งกัน**ก็เป็น**บรมธรรม**อย่างมาก
 อยู่แล้ว ถ้าเราเอาใจช่วยนะ, ช่วยอธิบายให้หน่อยว่า**ไม่**
เบียดเบียนกันคือ **ไม่เบียดเบียนตนเอง** เป็น**นิพพาน**ได้

เหมือนกัน, เอานิพพานไปเติมให้ เป็นของแถมพก ก็ไม่
 เบียดเบียนตนเองก็เป็นนิพพาน. เดียวนี้พูดกันตรง ๆ ว่า
 ไม่เบียดเบียนโดยประการทั้งปวง เป็นนิพพาน, ไม่เบียดเบียน
 โดยประการทั้งปวง มีแต่ความเยือกเย็นเป็นสุขทุกถ้วนหน้า
 ไม่เดือดร้อนตัวเองด้วยการต่อสู้กับความทุกข์, ไม่มีความทุกข์
 ซึ่งจะต้องต่อสู้อีกต่อไป.

พุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งบรมธรรม สำเร็จ
ได้ด้วยใบไม้กำมือเดียว, นี้ก็ขออย่าไว้เรื่อย ๆ ไม่ต้องเรียนจน
 จบพระไตรปิฎก หรือไม่ต้องเรียนกันมากมาย, **ขั้วใบไม้กำมือ**
เดียวว่าทุกข์เกิดขึ้นมาอย่างไร ดับทุกข์อย่างไร, นี้ก็กำมือ
 เดียว. ให้มัน กำมือเดียวยิ่งขึ้นไปอีก ก็ว่าไม่มีมันถึง
 มันสิ่งใด, นั่นแหละพุทธศาสนากำมือเดียว ไม่มียึดมันถือมัน
 สิ่งใดโดยความเป็นตัวตน, นั่นแหละกำมือเดียว. **กำมือเดียว**
ไม่ต้องเรียนรู้พระสูตรตันตปิฎก วินัยปิฎก อภิธรรมปิฎก
 หลายหมื่นธรรมชั้นธะไร, ไม่มียึดมันถือมันสิ่งใดโดยความเป็น
 ตัวตนของตน ก็ดับทุกข์สิ้นเชิง, นี้ใบไม้กำมือเดียว นอกนั้น
 เป็นใบไม้หมักทั้งป้า กวาดก็ไม่ไหว. ใบไม้กำมือเดียวใช้สำเร็จ

ในการแก้ปัญหา, ศาสนาแห่งบรมธรรม สำเร็จได้ด้วย
 ไข่มุกกำมือเดียว คือธรรมะชั่วที่จะตัดความยึดมั่นถือ
 มั่นในตัวตนเสียได้, เท่านั้นเป็นพอ. นี่ ๒๐ ข้อ.

พูดมาแล้ว ๖๐ ข้อ วันนี ๒๐ ข้อ รวมเป็น ๘๐ ข้อ.
 เอ้า, ถู้อิสยศาสตร์หน่อย ว่าเลข ๘๐ นั้นมันศักดิ์สิทธิ์ เป็น
 ตัวเลขศักดิ์สิทธิ์จำนวนศักดิ์สิทธิ์ แสดงลักษณะของพระพุทธร-
 ศาสนา เรียกว่าเป็น อนุพยัญชนะ characteristic ของพระ-
 พุทธศาสนา ๘๐ หัวข้อด้วยกัน. พูดมาสี่ครั้ง ครั้งละ ๒๐ ข้อ,
 เหมาะสำหรับมนุษย์ในโลกปัจจุบันที่เต็มไปด้วยปัญหา เต็มไป
 ด้วยความทุกข์. ขอให้มองดูพระพุทธรศาสนาในลักษณะดังกล่าว
 มาแล้ว จะพอใจ จะสนใจ จะศึกษา จะปฏิบัติ จะแก้ปัญหา
 ได้ทั้งหมดทั้งสิ้น, ในหมู่มนุษย์ที่เป็นสัตว์ผู้มัวเมา ในยุค
 ปัจจุบันมัวเมาเศรษฐกิจ มัวเมาการเมือง มัวเมาสังคม มัวเมา
 อะไรก็ตามใจ ล้วนแต่มัวเมา เอาความจริงนี้มาถอนความ
 มัวเมา, มีพระศาสนาแห่งความจริง ซึ่งมีอย่างน้อยอย่างเดียว
 ยืนยันว่าความจริง นี้ดับทุกข์ได้จริง ก็เป็นอันว่าจะหมด
 ปัญหาสำหรับมนุษย์เรา.

นี่ขอเตือน ท่านผู้ฟังทั้งหลายว่า พุทธศาสนามี
ลักษณะที่จะต้องเข้าใจให้ยิ่งขึ้นไปยิ่งขึ้นไป, รู้จักให้ยิ่ง
ขึ้นไปยิ่งขึ้นไปโดยนัยะที่กล่าวมาแล้ว ๘๐ ประการ, จะกล่าว
ให้ถึงร้อยถึงพันก็กล่าวได้ ไม่ใช่อวดดี แต่ไม่ต้องกล่าว
เพราะ ๘๐ ^{๕๕} นึกมาก มากเหลือมากอยู่แล้ว. เอาละ, เป็นอันว่า
จบกันที

การบรรยายภาควิสาขบูชาสิ้นสุดลงในวันนี้ ภาค
วิสาขบูชาจบลงด้วยเดือนมิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๓๖ กัณยา
๓ เดือนนี้เป็นภาคอาสาฬหบูชา จะพูดเรื่องอื่นต่อไป.
เรื่องหยุดจบสิ้นสุดเพียงเท่านี้ วันเสาร์หน้าขึ้นชุดอื่นต่อไป
เป็นภาคอาสาฬหบูชา, ขอปิดภาควิสาขบูชาลงด้วยการบรรยาย
ครั้งนี้ในวันนี้ สนใจเอาไปคิดไปนึกไปศึกษาเอาไปใช้ให้เป็น
ประโยชน์ ตามความต้องการของตนจงทุก ๆ คนเถิด.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ เปิดโอกาสให้พระคุณเจ้า
ทั้งหลาย สวดบทพระธรรม พระบาลีคณสาธยายส่งเสริม
กำลังใจของท่านทั้งหลาย ในการประพฤติปฏิบัติพระธรรมนั้น
ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นต่อไปในกาลบัดนี้.

บันทึกการจัดพิมพ์

หนังสือธรรมบรรยาย ของ พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ พระธรรมโกศาจารย์ หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม ชุมนี่ เป็นการรวบรวมคำบรรยายที่มุ่งสำหรับบุคคลผู้มีปกติ เฟ่งพินิจหา เหตุผล เป็นข้อธรรมะที่เป็นเนื้อแท้ ซึ่งท่านได้บรรยายโดยละเอียด เข้าใจได้ง่าย และค่อยๆ สูงขึ้นตามลำดับจนถึงธรรมะขั้นสูงสุด

มาในสมัยนี้ ธรรมสภาได้จัดพิมพ์หนังสือขึ้น ในวาระครบรอบ ๕๑ ปี หลวงพ่อพุทธทาสภิกขุ ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๔๒ เพื่อ เผยแพร่พระธรรมคำสอนของท่านให้แพร่หลายและกว้างขวาง อันเป็นการประกาศเกียรติคุณแห่งองค์บรรยาย ดังต่อไปนี้

๑. ธรรมบรรยาย เรื่อง นิพพาน
๒. ธรรมบรรยาย เรื่อง คู่มือมนุษย์
๓. ธรรมบรรยาย เรื่อง แก่นพุทธศาสนา
๔. ธรรมบรรยาย เรื่อง พื้นฐานของชีวิต
๕. ธรรมบรรยาย เรื่อง ความลับของชีวิต
๖. ธรรมบรรยาย เรื่อง กรรมเหนือกรรม
๗. ธรรมบรรยาย เรื่อง เขียนมา ตอบไป
๘. ธรรมบรรยาย เรื่อง พุทธศาสนาคืออะไร
๙. ธรรมบรรยาย เรื่อง อนัตตาของพระพุทธเจ้า
๑๐. ธรรมบรรยาย เรื่อง คริสตธรรม พุทธธรรม

บุญกุศลอันเกิดขึ้นจากการจัดทำในครั้งนี้ คณะผู้จัดพิมพ์ ขอน้อมถวายแด่องค์บรรยาย พระผู้เปรียบเสมือนดวงประทีปส่องทาง อันเป็นสะพานนำไปสู่ความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลส และเพื่อเป็นปัจจัย ให้เกิดพระนิพพาน แก่ชาวโลกทั้งปวง

ด้วยความสุจริต หวังดี

ธรรมสภาปรารถนาให้โลกพบกับความสงบสุข

จัดพิมพ์เผยแพร่ ไปรษณีย์สามก่าจัดพิมพ์ได้ฟรี 100 บาท